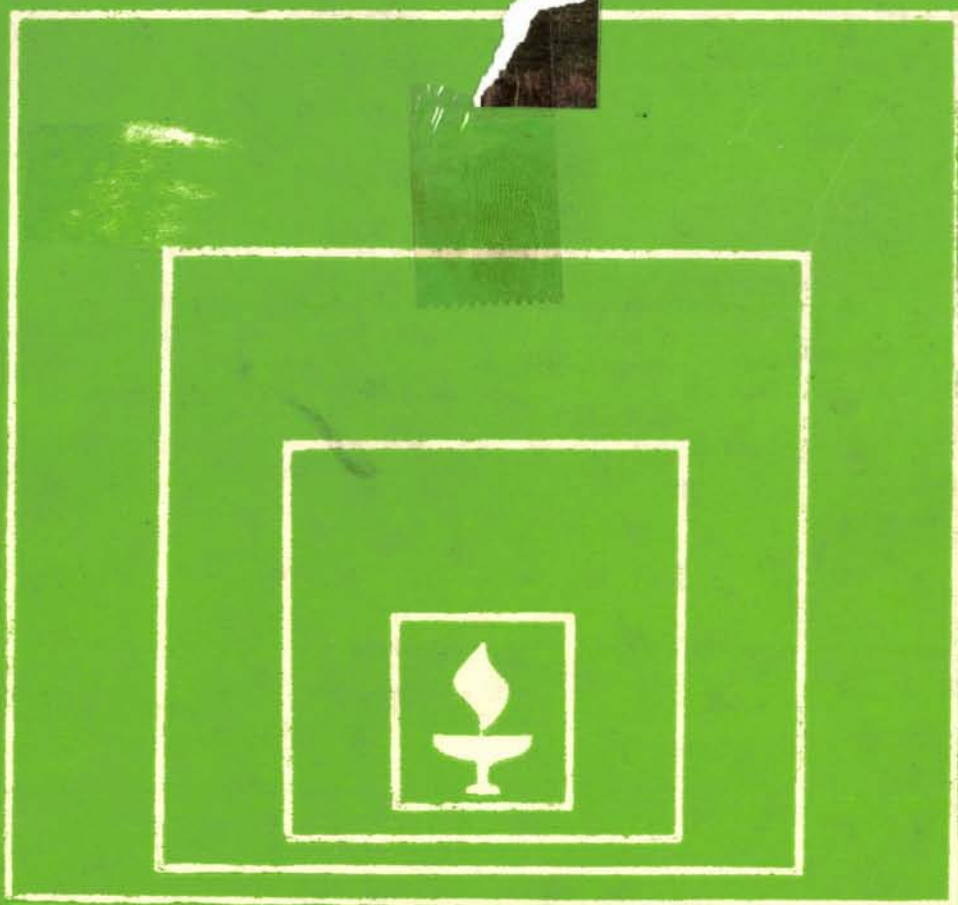

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

93. ÉVFOLYAM • 1987

2

ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KERESZTÉNY MAGVETŐ

93. évfolyam • 1987 • 2. szám

Kolozsvár-Napoca

TARTALOM

Május 9 — a függetlenség és győzelem napja	81
--	----

TANULMÁNYOK

Dr. Szabó Árpád: Bevezetés az ótestamentumi kutatás történetéhez	83
Balázs Ferenc: Megkötöttség és szabad akarat	87
Szabó Sámuel: Balázs Ferencre emlékezünk	95
Gaal György: Aranyosrákosi Székely Sándor püspökké választása és beiktatása	106
Gálfalvi Sándor: A kadácsi unitárius templom története	114

SZÖSZÉK — ŪRASZTALA

Dr. William F. Schulz: Virágvasárnap	121
Dr. Roy Smith: Boldogok a békessgre igyekezők	122
Dr. Szabó Árpád: Hiszem az örök életet	125
Jakab Dénes: Élők és holtak	128
Dr. Szász Dénes: Aldozőcsütörtök	130
Dr. Lőrinczi Géza: Mátyás és József	132
Szász Ferenc: Atyáitok? Hol vannak ők?	135
Szabó Dezső, Kiss Károly, Rázmány Csaba: Prédikáció vázlatok	139
Kovács István Sándor: 50 éve rög alatt — rög felett	147
Bibliai fogalmak	148
Eszmék, gondolatok	151
EGYHÁZI ÉLET — HÍREK	153
KÖNYVSZEMLE	158

Alapítási éve 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként. Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János (felelős szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztők), Andrási György és Mikó Lőrinc

Szerkesztőség: Kolozsvár-Napoca, Lenin út 9 — telefon: 1 52 71

Postacím: 3400 Cluj-Napoca, Bulevardul Lenin nr. 9

MÁJUS 9 — A FÜGGETLENSÉG ÉS GYŐZELEM NAPJA

Országunk népe ezekben a napokban történelmének két sorsdöntő évfordulójára emlékezik: 1877. május 9-re, Románia teljes állami függetlenségének kivívására és 1945. május 9-re, a fasizmus feletti győzelemre, amelyben a román nép a hadszíntéren vívta ki szabadságát, függetlenségét és az új élethez való jogát.

Hosszas fejlődési folyamat eredménye és elengedhetetlen történelmi szükségszerűség volt a teljes állami függetlenség kivívása. A 19. század mélyreható változásokat hozott a román nép életében: meggyorsította a termelőerők fejlődését, megváltozott a társadalmi szerkezet, fontos gazdasági, társadalmi és politikai reformokat vezettek be. Ennek folytán fokozódott az egységért folyó harc is, melynek első győzelme a modern román állam megteremtése volt 1859-ben, amikor a néptömegek határozott kiállása révén Havasalföld és Moldva egyesült. Az ezt követő gazdasági-társadalmi fejlődés és a nemzetközi helyzet napirendre tűzte a török függőség lerázását. 1877. május 9-én megvalósult ez az objektív szükségszerűség: a román nép fegyverrel a kezében vívta ki és szentesítette teljes állami függetlenségét. Plevna, Grivica, Rahova, Smirdan, Vidin és más harctereken több mint fél százezer katona küzdött s tízezer életét áldozta. Ez a történelmi tett új szakasz kezdetét jelentette az ország gazdasági és társadalmi haladásában.

„Románia állami függetlenségének kivívása — hangsúlyozta Nicolae Ceaușescu államelnök — nem véletlen körülmény vagy politikai konjunktúra eredménye, nem külső ajándék volt, hanem az elődök évszázados harcának gyümölcse, annak a nagyszerű győzelemnek, amelyet 1877-ben a török birodalom elleni harcmezőkön vívtak ki, amely új korszakot nyitott hazánk szabad és független fejlődésében.“

Május 9-e a másik nagyjelentőségű évforduló: 1945. május 9-én ért véget a fasiszta Németország által kirobbantott II. világháború.

A román nép a Kommunisták Párt irányításával 1944. augusztus 23-án kezébe vette az ország sorsának irányítását és minden katonai és gazdasági erejével csatlakozott az antihitlerista koalícióhoz és an-

nak oldalán küzdött a német fasizmus végleges legyőzéséért. Az ország területének felszabadítása után a román hadsereg a szovjet hadsereggel együtt folytatta a küzdelmet, részt vállalt Magyarország, Csehszlovákia és Ausztria területe egy részének felszabadításán, egészen a hitleri Németország teljes megsemmisítéséig. Románia részvétele az antihitlerista háborúban mintegy hat hónappal hozta közelebb annak befejezését.

Románia részvétele a fasizmus elleni háborúban kiemelkedő fontosságú volt az ország további sorsára nézve. „A nép — állapította meg Nicolae Ceaușescu államelnök — a maga erejét és óriási alkotó képességét a béke, az új gazdasági rend, a szocializmus és a társadalmi haladás, az egész emberiség sorsának szolgálatába állította“. A nép első ízben és valóban teljes mértékben kivívta nemzeti függetlenségét, felszabadult minden elnyomás és kizsákmányolás alól, a Kommunista Párt vezetésével; a munkásosztály szövetségben a parasztsággal és a haladó társadalmi erőkkel, kiharcolta a politikai és gazdasági hatalmat, megvívta a szocialista forradalmat, majd rátért az új társadalom építésének útjára.

A súlyos áldozatok árán kivívott függetlenséget és a béke győzelmét óvja, védelmezi ma dolgozó népünk. Ennek érdekében munkálkodik a világ összes haladó, békeszerető, demokratikus erőinek együttműködéséért, a népeknek a független fejlődéshez, a szabadsághoz és a békéhez való joga érvényesítéséért. Ennek jegyében ünnepeljük május 9-ét, hálával és tisztelettel adózva azok emlékének, akik életüket áldozták országunk függetlenségéért és a békéért.

Dr. SZABÓ ÁRPÁD

BEVEZETÉS AZ ÓTESTAMENTUMI KUTATÁS TÖRTÉNETÉHEZ

Az Ótestamentum, mint irodalmi alkotás, hosszú és bonyolult folyamat eredménye. Hosszú, mert időben — kialakulási szakaszaiban kezdettől végig — ezerévnél jóval tovább tartott; bonyolult, mert minden kísérlet, amely megpróbálja leírni ezt a folyamatot, még több és újabb bonyolult kérdéssel találja szembe magát.

A modern bibliakutatás, céljaiban és feladataiban beállott változások ellenére, következetesen arra törekedett, hogy megalkossa az Ótestamentum keletkezésének történetét. Ez a törekvés történeti irányban bontakozott ki, s ennek megfelelően az Ótestamentum tartalmát és történetét három, egymástól jól megkülönböztethető tanulmányi módszer próbálta leírni. Ezek: az irodalomtörténet, a formatörténet és a hagyománytörténet, amelyek valójában önálló tanulmányi ágat képeznek. Valamennyit az egész történet érdekli, de mindenikük mégis csak keresztmetszetét adja az egésznek. Így mindahányan kialakították saját technikájukat és elemző módszereiket, annak a jelenségnek megfelelően, amelyre összpontosítottak. Ezért azt a látszatot is kelthetik a felületes szemlélő előtt, hogy ellentmondásban vannak, egymást kölcsönösen kizáró módon. Ez azonban nem így van: kölcsönösen függő viszonyban állanak egymással. Mindhárom az egész történethez akar hozzájárulni, ezért kapcsolatuk szerves és logikus. Mivel egyikük sem képes felvetni valamennyi kérdést és válaszolni is, ezért kölcsönös vonatkozásuk egymást kiegészítő.

Először az irodalomtörténet jelent meg a színen. Kezdetben csupán a szövegtanulmányozás egy sajátos változata volt. A Genézis (1Móz) könyvére összpontosítva J. Astruc felfedezett egy irodalmi sémát isten neveinek változó használatával kapcsolatban, amelyből arra következtetett a pátriárkák korát illetően, hogy Mózesnek több mint egy alapiratot ill. „forrást“ kellett használnia. Ezek az Elohista és a Jáhvista-források voltak. Az istennév váltakozó használata véget ér az Exodus (2Móz) 3. fejezetében, azonban a források jellegzetességeit, mint kritériumot alkalmazva, a bibliakutatás kiterjesztette a forrástanulmányozást a Pentateuch egészére és Ézsaiás könyvére is.

Azzal a mozgalommal, amelyet Wellhausen neve fémjelez, az irodalomtörténet új fordulatot vett. A források kutatása és ismertető jegyeik megállapítása mellett, most ezeknek az egységeknek az élethely-

zetére és motivációjára kezdett figyelni. A mozgalom legnagyobb jelentősége, amellyel hozzájárult a mi jobb tudásunkhoz az a felismerése, hogy a Biblia kialakulását történetileg nemcsak az befolyásolta, hogy olyan iratok összedolgozásából állott elő, amelyeknek megvolt a maguk előtörténete, hanem hogy az emberi élet szélesebb körű szellemi irányzatai is hatottak tartalmára. Ezzel kapcsolatban pedig egyre sürgetőbbben jelentkeztek olyan kérdések is, amelyek a kijelentésre és a Biblia ihletettségre vonatkoztak.

Az irodalomtörténet egy későbbi fejlődési fokán jelentkező történet-kritika vagy „magasabb kritika“ csupán bonyolultabbá tette a forrástanulmányozást, de nem tudott megbírkózni vele. Pl. annak ellenére, hogy általánosan elfogadták, hogy a Pentateuch anyagát négy forrásból dolgozták össze, nem tudták egyértelműen meghatározni, hogy mi tartozik egy-egy forráshoz. Még komolyabb volt a nézeteltérés a forrásiratok előtörténetét illetően. Ilyen körülmények között jelentkezett a formatörténet.

A *Hexateuch problémája* című híres tanulmányában, amelyet a 30-as években írt, G. von Rad elmondja, hogy az irodalomtörténet régi módszerei miként vallottak kudarcot az általa felvetett kérdésben. Ebben a vonatkozásban az első gyümölcs zsengejének feláldozásával kapcsolatos rész ragadta meg figyelmét. Ez a szöveg (5Móz 26,1—11), egyike volt azon keveseknek, amelyben a tennivalók leírása keveredett az elmondandó szavakkal. Ezt a beszédformát, amely Istennek Izrael történetében megmutatkozó cselekedeteit sorolta fel, von Rad a legfontosabbnak minősítette és „Credo“-nak nevezte el. Majd Izrael összes hagyományának értelmezését e forma köré építette fel. A von Rad-ot megelőző formatörténet úttörői Gunkel és Mowinckel voltak, de von Rad esetében az az érdekes, hogy őt az irodalomtörténet korlátai vezették el a formatörténethez.

A formatörténet inkább a formák elsődleges kategóriáira összpontosított, mintsem az alapiratokra. Ilyenek voltak: himnuszok, legendák, áldás, siralom (lamentáció) és mások. Ez volt a legeredetibb hozzájárulása a bibliakutatáshoz. Mindez aztán kapcsolódott az élethelyzet és a funkció iránti történeti érdeklődéssel, amelyet először Wellhausen korának történetkritikája hangsúlyozott. Ki használta az adott formát, milyen összefüggésben és céllal? A formatörténet nagymértékben támaszkodik a kutatás azon területeinek eredményeire, mint amilyenek a kultusz és liturgia, a társadalmi lélektan és az antropológia, mivel egy adott egység jelentése olyan mértékben függ a közösség életében betöltött szerepétől, mint formájának pozitív tartalmától. Valóban, több formatörténetet művelő, bibliakutató kihangsúlyozta az „élethelyzet“ nagyobb jelentőségét, mint a tartalomét a megértés szempontjából.

A formatörténet belső feszültségei és kutatási irányának elágazásai megfelelnek mindannak, amit az irodalomtörténetről megjegyeztünk. Amott az alapiratok tanulmányozását kiegészítette annak a társadalmi és politikai színtérnek a megrajzolása, amelyben azok keletkeztek. Itt a formák elemzése és tartalmuk vizsgálata párosult azzal a törekvéssel, amely a szertartás jellegét és jelentőségét próbálta leírni, hiszen ezek a formák eredetileg innen nőttek ki.

Ezt a kettősséget szemlélteti klasszikus módon a formatörténet két úttörőjének: Hermann Gunkelnek és Sigmund Mowinckelnek a tevő-

kenysége. Mindketten a Zsoltárok könyvét választották kutatási területüknek, Gunkel arra a következtetésre jutott, hogy a zsoltárok lényegében egyéni és magán jellegű alkotások, még akkor is, amikor azzal a céllal íródtak, hogy a közösségi érzést és hangulatot fejezzék ki. Jóllehet elismerte, hogy formáik az ősi kultikus környezetben fejlődtek ki, kevésbé érdekelték ezek a helyzetek, és szerepük, sokkal inkább a zsoltárok szerzői. Mowinckel megfordította a nézőpontot. Mint vallás- és kultusz-történész azt a véleményt képviselte, hogy a zsoltárok azért a szerepükért íródtak, amelyet az istentisztelet valóságos szertartásában betöltöttek, nem pedig azért, hogy egyszerűen csak kifejezzék az egyéni írók gondolatait és élményeit. Mowinckel ezt a különbséget így fejezte ki *The Psalms in Israel's Worship* c. művében: „Offersong and Songoffer“ (áldozati ének és énekáldozat). Gunkel az utóbbit hangsúlyozta, az ének volt a fődolog, Mowinckel az előbit, a szertartást, amelyet az ének szolgált.

Az irodalomtörténet a Biblia egyes részeivel foglalkozott és azzal a történelmi helyzettel, amelyben ezek keletkeztek. A formatörténet egy korábbi, ún. irodalom előtti fejlődési szakasszal foglalkozik. Ebben a szakaszban Izrael nyilvánosan tett bizonyosságot önismeretéről Istenhez való viszonyulásában. Ezt széleskörben elterjedt, változatos rögzített formák segítségével tette, amelyek alkalmasak voltak a szóbeli közlésre, mint: áldások, átkok, himnuszok, legendák, parancsolatok, stb. Végülis ezek a formák beágyazódtak Izrael irodalmába. Az önmeghatározás folyamata csaknem végtelen változatú körülményekben öltött formát a család, a templom, az iskola, a királyi udvar, az állami élet és diplomácia területe, a kereskedelem, stb. viszonylatában, hogy csak az elsőrendű működési köröket említsük. Néha e folyamat egy sajátos aktsusa csupán egyetlen izraelitát vett igénybe, máskor több személy vagy elismert csoport vett részt a folyamatban. Nagyon gyakran Izrael egész közössége kifejezte önmagát ezekben a sajátos alkalmakban, amelyek létrehozták és megerősítették az egyéni formák használatát.

A formatörténet feltételezi, hogy valamennyi izraelita hozzájárult — ha öntudatlanul is — az évezredek során a Biblia kiformalásához; mindezt azáltal, hogy mint izraeliták egy közösségbe tartoztak és élték annak életét. A formatörténet érdeklődése és célja analitikus; a közösségi élet sajátos jelenségeire összpontosít és azokra az egyedi formákra, amelyeket azok kialakítottak és fenntartottak. Különösen e formák eredeti (legősibb) szerkezete érdekelt, amely megvilágít minden későbbi átdolgozást, vagy a formák hiánya a nagyobb egységekben, mint a másodlagos fejlődés változatai. Kevésbé tartott érdeklődésre igényt a Biblia kialakítása történetének elmondása, mint egész, inkább a különálló jelenetek sokaságának leírására törekedett, amelyeket később ez a történet magába olvasztott.

A formatörténet valójában nem is felel az irodalomtörténet által korábban felvetett kérdésre a kiadást és az alapiratok összedolgozását illetően. Idézójelbe teszi azokat, és igyekszik mögéjük hatolni, a folyamat egy korábbi korszakába, és feltár olyan jeleneteket, amelyek korábban ismeretlenek voltak a Biblia kialakulásának történetében, jeleneteket, amelyekben inkább a közösségi élet gyakorlata, mintsem az írás a szembetűnő. Így, egyelőre, az irodalomtörténet által válaszolatlanul hagyott kérdéseket relativizálta és érintetlenül hagyta. Ezek azon-

ban végülis érvényesülést szereznek maguknak, mert az elsődleges jelenetek analízise egyedül nem képes elmondani a történetet.

A hagyománytörténet — az Újtestamentum tanulmányozásánál inkább a kiadástörténet elnevezést használják — válaszol arra az új, sürgető igényre, amely végre meg akarja ismerni az egész történetet. Célja a szintézis, ezért feltételezi mind az irodalom-, mind a formatörténet analitikus munkáját. Mivel mind a kettőnek a nyomdokát követi, magáévá teszi, hogy mind a szóbeli, mind az írásbeli folytonosság szerepet játszott a hagyomány kialakításában, amely végül az Ótestamentumhoz vezetett. A szóbeli és írott továbbadási eszközöknek tulajdonított részleges jelentőség kisebbrendű kérdés, a közös felismerés mellett, hogy az egész közösség létének valamennyi kifejezési szakaszában részt vett a hagyomány formálásában és nemzedékről nemzedékre történt átadásában.

A formatörténet, amint láttuk, az elsődleges forrásokra összpontosít, a hagyomány kialakulásának kezdeti korszakába. A kiadástörténet, amely különbözik a hagyománytörténetétől, a kiadás vagy szerkesztés legutolsó stádiumával foglalkozik, amely létrehozta a Szentírást a jelenlegi rögzített, végső formájában. A hagyománytörténet érdekelt mindazokban a korszakokban, amelyek a forma- és a kiadástörténet között vannak s amelyek az Ótestamentum esetében több mint egy évezredre terjednek. Az újtestamentumi kutatásban, amelyik az előbbihez viszonyítva csupán egy tizednyi idővel számol, érthető törekvés a hagyomány tanulmányozását összeolvasztani a kiadás végső folyamatával. Az Ótestamentum esetében a helyzet egészen más, mert ott a hagyomány története oly sok szakaszt foglal magában, amelyeket semmiképpen sem nevezhetünk a szerkesztés időszakának. A formatörténet e kérdés tisztázásához segít hozzá.

Az irodalomtörténet a Biblia kialakításának történetét próbálta megrajzolni, mint az írás és szerkesztés történetét. Hatásának tetőfokán egy sor kérdést vetett fel e folyamat történetével kapcsolatban, amelyeket azonban nem tudott megválaszolni csupán az irodalmi előfeltételezés alapján. A formatörténet vezette be azt az előfeltevést, hogy a Biblia tartalma kialakításának és továbbadásának van szóbeli és írott oldala is. Ez a hagyománytörténetnek olyan szabadságot és rugalmasságot biztosított, amellyel az irodalomtörténet nem rendelkezett. Ez a szabadság ígéretes új tanulmányokban nyilatkozott meg. Példának Martin Noth elméletét hozhatjuk fel. Az ő elképzelése szerint a deuteronomista történetíró egy személy volt, aki felhasználta mindazt a régebbi anyagot, amelyet az Ótestamentumnak a Deuteronomiumtól a Királyokig terjedő része tartalmaz. Noth ezen az elképzelésen keresztül érvényesítette egészen sajátos és egyéni felfogását Izrael történetének jelentéséről. Mind ezt a formatörténet kezdeményezte tudatos nyitottság és szabadság tette lehetővé. Az irodalomtörténet mindig azt fontolgatta, hogy miként tudja összedolgozni a „deuteronomista kiadók“ által e könyvekben kiformált anyagot, azt a szempontot követve, hogy a hagyomány kifejlődése csupán az írásbeliség folyamatában ment végbe. Noth képzelőereje és hozzáértése, mint hagyomány-történész, aki egy nyitottabb helyzetet tételez fel éppen a szóbeli anyag jellege miatt, képessé tette őt, hogy az Ótestamentumot olyan új, tiszta és egységes szempont alatt szemlélje, mint előtte még senki.

A bibliakutatás folyamán egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy ez a három diszciplína kölcsönhatásban áll egymással, de ugyanakkor különbözik is. Mind a hárman ugyanazt a történetet akarják elbeszélni s ezért igénylik egymás segítségét; a segítségadás pedig azért lehetséges, mert amint már kezdetben megállapítottuk, mindhárman történelmi irányulásúak.

A Biblia történetisége, azaz tartalmának feltételezett, függő jellege, olyan feltételezettséget jelent, amely valamennyi emberi korlátolt-ságtól és helyzettől függővé teszi, ugyanúgy ahogyan az másfajta történelmi hagyomány öröksége esetében is történik. Ez a modern bibliakritika megállapítása, amelyet éppen ez a feltételezés tesz modernné. Ezt a feltételezést kezdetben csak kísérletképpen, sőt félve állították és eléggé körülírt módon. A tiszteletreméltó dogma-hagyománnyal és a hitvallási tekintéllyel szemben kellett érvényesülnie, amelyek a Biblia tartalmát és formáját a betűszerinti isteni ihletésre vezették vissza. Ez a feltevés azonban a kutatás hosszú folyamata alatt az őt megillető fontosságra tett szert. Ma már világos előttünk, hogy a Biblia egy sokkal történetibb munka, mint amelyről a kutatás úttörői valaha is álmodtak, s mindez azért vált lehetségessé, mert rendelkezünk az irodalom-, a forma- és a hagyománytörténet megállapításával és eredményeivel. A több mint ezer éves időszak alatt, a Közel-Kelet ősi világának egész kulturális háttere és e századok alatt valamennyi izraelita valamilyen módon hozzájárult a Biblia kiformalásához.

Mondanunk sem kell, hogy mindez a fejlődés óriási és folyamatos hatással volt a teológiára. Az evangélium a Bibliához, de az egyházhoz és a világhoz való viszonylatában is újrafogalmazódik és új értelmezést nyer dinamikus és élénk módon, éppen a bibliakritika teológiai vonatkozásai következtében.

BALÁZS FERENC

MEGKÖTÖTTSEG ÉS SZABAD AKARAT*

„A világfolyamatnak nem a részletes, minden legkisebb eseményre kiterjedő történelme, hanem általános irányelvei vannak meghatározva.“

1. Húsz éve, hogy komolyan foglalkozom az élet nagy kérdéseivel. Húsz éve, vagyis tizenhat éves koromtól fogva. Szó sincs arról, hogy ezt a tényt büszkélkedve említeném. Regényekben gyakran elibénk álla-

* Az új ember vallása c. kézirat munkájának első fejezete (18—32), rövidített szöveg. Lásd: Imreh Lajos: Újabb adatok Balázs Ferenc szellemi hagyatékához, KerMagv 81(1981), 214—215.

nak ennél sokkal fiatalabb gyermekek, okosabbak, mint a regényíró maga, sőt a George *Fink* éhes kis kölyke már kilenc éves korában gondolkozni kezd, amit igaznak kell elfogadnunk, hiszen a gyermek maga az író, neki tudnia kell. A *Reményi* József Barth Jancsija is koraérett kis elmélkedő; viszont én-koraérett sohasem voltam. A tizenhat éves Balázs Ferenc ugyan írt verseket, sőt kilenc éves korától fogva lapokat is szerkesztett, de ez semmit sem jelent. Az életnek csak egyes részeivel állottam szemben, egy szomorúfűzfával, amelyről első kétsoros verssem szólt, vagy az iskolában tanult hősökkel, akik gyalázatos rímekbe kíváncsoztak. Az a bizonyos „miért“, a gondolkodás kezdete, amikor az ember, ha gyermek is, az egyes dolgokat már a dolgok egyetemes rendszerében kívánja megérteni, az a bizonyos miért? csak akkor tolt el-mémbe, amikor már egy esztendeje ágyhoz, heverőszékhez nyugözött a korán fellépő tüdőbetegség. Ez a hosszú egyedüllét magamra utalt, nem egészen ugyan, közben ráértem arra is, hogy szerelmes legyek, meg csatlódjam is szerelmemben. Már a második nyarat töltöttem annál a kedves családnál, egy Kolozs megyei uradalom erdész-ispánjánál. Reggel kihurcolták a heverőszékemet a szérűskertbe, az étkezésekre bejártam a házhoz, este bevonultam a szobámba, hogy korán lefeküdjem. Magamban voltam a nyár minden napján. Olvasnivalót kértem, szüleim gondoskodtak, kiküldték a leghosszabb és legolcsóbb könyvet, amit a könyvespiacon találhattak, a Rinaldo Rinaldinit. De annak is a végére juttam egyszer. A legközelebbi pedig az volt, hogy tanulmányt kezdettem írni arról az első, nagy kérdésről, hogy a túlvilágon van-e büntetés és jutalmazás vagy pedig nincsen, mert nem lehet, nem igazságos.

Hangsúlyozom, hogy regényeken és tankönyveken kívül azelőtt való életemben soha semmiféle elmélkedő művet nem olvastam. Jól emlékszem, hogy felgyógyulásom után, amikor a télen a VI—VII. gimnáziumi osztály összevont magánvizsgájára készültem, valahogy engedélyt szereztem az egyetemi könyvtárba való járásra, s ott legelőször egy Kantról szóló tanulmányt választottam ki elolvasásra. Érdeklődtem talán valakitől, hogy ki a bölcsészet területén a legfontosabb személy? Vagy véletlenül került a kezembe éppen ez a munka? Ezekre talán vissza fogok emlékezni nyolcvan éves koromban, ha a nyolcvan éves kort meg fogom érni, akkor állítolag az ifjúkori emlékek tisztábbak és elevenebbek. Csak annyit mondhatok, hogy attól az időtől kezdve egész 1923-ig, amikor a Teológiát Kolozsvárt elvégeztem, a könyvtárnak állandó látogatója voltam, s az olvasott könyvek nagy többsége tudományos és bölcsészeti volt. Talán inkább az utóbbi. Arra tehát nagyon jól vissza tudok emlékezni, hogy felgyógyulásom után mint vettem magam a filozófiára, milyen megilletődött érzésekkel szoktam hazatérni az egyetemi könyvtárból a Szamos partja mellett, s mennyire tisztában voltam azzal, hogy egy egészen új világ kapuján belül kerültem. Mindez azonban nem ad felvilágosítást arról, hogy miképpen ötlött eszembe 1917-nek azon az emlékezetes nyarán az *első* megoldásra váró kérdés [...]. Abból indult volna ki minden gondolkodásom, hogy vallás-tanárunk elfogadhatatlan elméletekkel tömött bennünket öt éven keresztül? Ha én ezzel ma elébe állanék, komolyan megszorítanám, mert neki őszinte lehetett a meggyőződése az unitárius hitelveket illetőleg. Azok a józan ésszel teljes egyetértésben állanak, már Kossuth Lajos megírta egy levelében, hogy az unitarizmus a jövő vallása. [...]

Élettapasztalatokról nem igen lehet beszélni egy 15—16 éves ifjúval kapcsolatban. Ebben a korban a vallás elvei nem jelenthettek számunkra egyebet, mint gondolkozásra szolgáló anyagot, alkalmat komolykodó kis tereferékre s talán egy tanulmány megírására, hogy vajon a túlvilágon van-e vagy nincs elégtétel. Igen, minden bizonnyal ezen a területen található az előzménye annak, hogy tizenhatodik esztendőm nyarán a Rinaldo Rinaldini elolvasása után egy vallásos probléma megoldásába vágtam a fejszemet. Az azonban komolyan meggondolkoztat, hogy ez a vallásos probléma az *igazságosság* kérdését vetette föl. [...]

Az a meggyőződésem, hogy az igazságosság kérdése felett való gondolkozást már nem lehet véletlen körülményeknek tulajdonítani, mint amilyen egy vallásánál szerepe egy tanulóifjú életében. Az igazságosság kérdéséhez ugyanis az ember, ha gondolkodó természetű, szükségszerűleg jut el előbb vagy utóbb az életében.

Próbáljuk nyomon kísérni ennek a megértése végett egy gondolkozó ember elmejárásának kezdeteit.

Azon valószínűleg senki sem akad fenn gondolkozása legelején, hogy miért vannak házak, emberek, fák, sőt hogy miért van Isten, meg túlvilág, meg minden egyéb, nem kevésbé valóságok, mint a látott és tapasztalt dolgok. A létezés nem elsőrendű probléma, sőt a dolgok természetes viselkedése sem. A gyermek, aki ezzel nőtt fel, gondolkozás nélkül tudomásul veszi, hogy a szülei elnásópálgják, ha valami meg nem engedett dolgot követett el. Az se feltűnő, hogy „vannak meg nem engedett dolgok“. Vannak. Ilyen a világ. De jól emlékszem, hogy gyermekkoromban úgy én, mint az öcsém csak akkor sírtunk, ha a szüleink igazságtalanul büntettek meg, amiből egészen világos, hogy a legelső dolog, ami az embernek szemet szúr és rosszul esik nem más, mint hogyha a dolgok nem úgy viselkednének, ahogy viselkedniök kell. [...]

A dolgok, az események tehát az *igazságosság* szempontjából válhatnak problémákká, megjegygezvén azonban, hogy itt az igazságosság-nak filozófusok által még kezelésbe nem vett, tehát általános értelmű, közhasználatú fogalmáról van szó, amely szerint igazságos az, ami az emberek között szokásos, vagyis „természetes“. Ha a gyárigazgató kifizeti a munkásoknak a kialkudott bért, ravasz levonásokat nem eszközöl, a munkaidőt titkosan öt perccel meg nem hosszabbítja, mindenki elismeréssel fog adózni igazságossága miatt, bár közben a részvénytársaság és saját maga számára aránytalanul magas összegeket zsebelhet be. De az uralkodó, a szokásos erkölcs ennél különbet nem követel tőle. Egyszerűen megmondva tehát, az ember legelőször nem a dolgok általános lényegén kezd tépelődni, hanem azokon a körülményeken, amelyek a rendestől elütöek, tehát szokatlanok, nem „igazságosak“, nem „természetesek“. A dolgok lényege szerint esetleg alapvetőbb például az a csoda, ahogy a virágból gyümölcs válik, az ősember először mégis egy szokatlan emberalakú szikla látására fog fölfigyelni. Az a kérdés is bizonyára lényegbevágóbb, hogy ezt a világot önmagában próbáljuk-e megérteni, anélkül, hogy vélt hiányait képzeletbeli állapotok és lényeg fogalmával kipótolni törekednénk, — az én tizenhat éves gyermekeszemet mégsem az a probléma foglalkoztatta legelőször, hogy például egyáltalán van-e túlvilág, ez valamivel később következett be, hanem a valóban létezőnek elfogadott Isten „igazságossága“. Az apám megbüntethetett egyes alkalmi esetekben „igazságtalanul“, elvégre ő nem volt ott, amikor a

veszekedés a bátyámmal megkezdődött, nem tudhatta, hogy valóban hibás voltam-e. De az Istennek tudnia kell! S ha igaz, hogy bennünket az Isten teremtett, mégpedig mindegyikünket olyannak, amilyenek vagyunk, az egyiket jónak, a másikat rossznak, hát az Istennek tudnia kell, hogy szabad akarat nincs, a bűnös előtte nem felelős a cselekedeteiért, a jó embernek pedig nem érdeme az, hogy jó. Az Isten nem büntetheti és nem jutalmazhatja az embereket a túlvilágban.

2. Föltéve természetesen, ha az Isten is úgy tudja, amint én, hogy tudniillik szabad akarat valóban nincsen.

Mert ami például gimnáziumunk igazgatóját, a logika és lélektan előadóját illette, neki erről másféle véleménye volt, amint erről másfél évvel később, VII. gimnazista koromban meggyőződhettem. Ő, ha a determinizmust, az oki viszony szigorú megkötöttségét a „természeti“ világban el is ismerte, annak érvényességét a „szellemi“ világban határozottan tagadta.

Az ember, igenis, felelős cselekedeteiért az Isten előtt, — vitatta volna ő, ha a pusztá lélektani kérdések tárgyalásából átcsapott volna a vallás területére. Az Isten szabadnak teremtette az embert. Az ablaküveg nem tehet mást, kénytelen betörni, ha a kődarab nekiütődik. De az ember szabadon választja, hogy miképpen hasson vissza. Tehet jót és rosszat, léphet jobbra vagy balra az akarata szerint. A determinizmus nem érvényes a lelki világban.

Így tanította ő, de nekem, épp úgy mint egy évvel ezelőtt ama bizonyos tanulmány írása közben, homlokegyenest ellenkező volt a véleményem.

Kezembe került *Schopenhauer* értekezése az akarat szabadságáról, annak áttanulmányoztam minden betűjét, a felfogásomból nem engedtem.

Hogy meggyőzőn, igazgatóm a következő kérdést tette fel hozzám: „Tegyük fel, hogy önt egyszer valaki pofon üti. Ön nem üti vissza, valami egyebet cselekszik. Egy más alkalommal újra pofon ütik. Akkor visszavág. Nem azt bizonyítja ez, hogy szabadon határozhat cselekedetei felől, hiszen ugyanarra az okra a két alkalommal két különböző okozattal válaszol?!“

Makacsul néztem a szemébe, és azt válaszoltam, hogy az ok nem volt mind a két esetben ugyanaz. Másként kaptam a két pofot, más körülmények között, a hangulatom is különböző volt. Az első esetben mást nem tehettem, eltértem az ütést. A második esetben vissza *kellett* vágnom.

Az igazgatóm megvonta a vállát, mosolygott, nem vitatkozott tovább.

Mai napig is nagy tisztelettel gondolok vissza reá, hogy kétségeimet nem tanáros fölényességgel próbálta elütni, hanem tudomásul vette azokat, szinte örvendett nekik, hiszen gondolkodásról tettek tanúbizonyosságot. Szerette, ha gondolkoztunk, vitatkozott velünk, egyenlőként kezelt bennünket. Igazi jó tanító volt. A szabad akarat valóságáról azonban nem tudott meggyőzni soha.

Hogyan is tudott volna, mikor azokkal a példákkal is, amelyeket felhozott csak azt tehetné valószínűvé, mennyire megkötötték az ember gondolatkapcsolásai! Lám ő, gimnáziumi igazgató lévén, milyen pél-

dákra hivatkozott? Először is arra, hogy az ablaküveg betörik, ha egy diák kövel meghajítja. A diákot nem mondotta, persze, de bizonyára reá gondolt, meg a kártérítésre, amit emiatt ki kell reá rónia. Amikor pedig ellenkeztem vele, nem fogadtam el a felfogását, milyen kérdést tett föl nekem? „Tegyük föl, hogy önt valaki pofon üti...” mondotta. Vajon nem ezzel vett ő rajtam lelkileg elégtételt, amiért bár kétségen kívül egyikünk sem volt efelől tudatos, ellentmondással én őt kisebbíteni merészkedtem?

Mert a helyzet az volt, hogy amikor ő mosolyogva a vállát vonta és elsétált előlem, én úgy ültem a helyemre, hogy két pofont kaptam valakitől, egy teljes negyedóraig beszélünk róla, le nem lehetett tagadni, ezt értem el az ellenkezéssel.

S talán meg is érdemeltem, mert sohasem vallottam be neki, hogy ha a lelki folyamatok megkötöttsége tekintetében a felfogásom kezdetől fogva ugyanaz maradt is, azért nekem is voltak kétségeim aziránt, hogy szabad akarat talán mégis csak létezik.

Ő valószínűleg elcsodálkozva nézett volna reám: állítja a lelkifolyamatok megkötöttségét s azt hiszi, hogy ezzel a szabad akarat minden lehetőségét nem zárta el?

Én pedig nem igen tudtam volna válaszolni, mert valóban az igazgatóm által jelzett logikai ellentmondás hínárjába kerültem.

3. Addig, ameddig a szabad akarat tagadása mindössze azt jelentette, hogy egy távoli Istentől a büntetés és jutalmazás jogát elragadtam, nem igen érintett a dolog közelebből.

Sőt, eleinte azt is beletörődéssel fogadtam, hogy álláspontom az embert földi életében is megfosztja a felelősségtől. Nincs abban semmi baj: Az ember nem tehet arról, hogy jó-e vagy rossz, mert születésekor magával hozza az „öszön“-t, amely őt elkerülhetetlenül jóvá vagy gonosszá teszi. Ez nem jelenti azt, hogy a bűnösöket az ember nem büntetheti meg. „Az élet a jók és rosszak küzdelme, a jóknak saját fajtájával szembeni visszaélése lenne az, ha nem használna föl minden eszközt, hogy megriassa, elnyomja a bűnt.“ — írtam egy 1917 novemberéből keltezett tanulmányomban elbájosan hibás nyelvtanisággal. Fő azonban az értelem. A kecske is jól lakik, a káposzta is megmarad. A társadalom rendjét nem borítom föl, a börtönkapuk megnyitását nem követelem, csupán az erkölcsi elégtételt veszem el a jóktól, hogy tudniillik jogukban állana bűnös testvéreiket lenézni. Kinek sem érdeme, kinek sem szégyene, hogy mit rejt a lelkében.

Amikor azonban a kérdésnek azt az oldalát kezdettem meggondolni, hogy a szabad akarat megtagadása az embert megfosztja attól a lehetőségétől, hogy magát jobba tehesse, — akkor a lelkemben már én is kezdettem tiltakozni.

1918. nyarán ezt írtam egy naplójegyzetemben: az élet nem lehét bábjáték kötött akaratú emberekkel az Isten kezében. Miért igyekezzek, hogy jó legyek, ha úgysem lehetek rossz? [...] Egyszóval: az emberi méltóság érzése kezdett lázadni bennem, s én nem tehettem egyebet, minthogy megpróbáljam a szabad akaratot az oki viszony kötöttsége ellenére is megtartani.

Faragni fából vaskarikát.

Ez azonban még abban a korban történt, amikor az emberek hittek az örök mozgó föltalálásának lehetőségében. Dagadó kebellem írtam a naplómbe: „Egy cseppet sem értem, hogy miért nem remeg a toll a kezemben. Ha valamelyik szentelen tudós föl nem találta előttem, van szerencsém ugyanis egy meglehetősen bonyolult filozófiai probléma új megoldásával dicsekedni, a kő üsse meg!”

Ez a megoldás nem más, mint a fentjelzett fából vaskarika. Mert igen, van módja annak, hogy a determinizmust is, meg a szabad akaratot is érvényesnek ismerjük el. Mindössze arról van szó, hogy „valamit mind a kettőből engedni, és kész van a megoldás, amelyet szerintem a tapasztalat a legfényesebben igazolna.”

Egyébről nincs szó, mint annak belátásáról, hogy az embert a vele született természete egy ponton határozza meg. Az ember, igenis, hajlamokkal született, de bizonyos határokon belül szabad akarata van, magát lehetőségei csúcsa felé emelheti vagy engedheti, hogy a mélypontra zuhanjon. S ezek szerint *van* lehetősége az önmegevalósulásnak, sőt az erkölcsi megbecsülés vagy elítélés is újra jogot nyer.

A tizenhét éves filozófusnak határozottan igaza volt, ma sem tudnék ebben a kérdésben egyebet állítani. De megoldotta-e vajon a szabad akarat problémáját? Vajon az az „emberi akarat”, amelynek a hajlamok által megszabott lehetőségeken belül hatalma van az önvédelemre, nincsen-e meghatározva a tekintetben, hogy éljen-e ezzel a hatalmával vagy sem? Vajon nem állítható-e, hogy az ember kötött akarral születik, az egyik hajlamos az önjobbításra, a másik szereti a dolgokat a maga mentére hagyni, *szabad* akarat tehát még nincsen, hogy is lehetne?

Valóban, úgy látszik, hogy ez a kérdés csak egyoldalúan oldható meg, vagy úgy, ahogy azt gimnáziumi igazgatónk tette, aki csakhogy a szabad akarat, az emberi méltóság jogait megvédhesse, eltagadta azt, ami pedig olyan nyilvánvaló: a lelki folyamatok törvényszerű kifejlését. Vagy pedig követhetjük annak a sokszáz milliónak józan, emberi hivalkodásoktól mentes földfiának a példáját, akik szerint „minden előre meg van írva”, „az ember sorsát sohasem kerülheti el”, „s akkor hal meg, „amikor az órája eljön”. Szóval olyannak képzelhetjük a világ folyását, mint amilyen az óramű járása, amelynek rendje előre be van állítva, lejátssza a beléje helyezett zenét, kakukkol a megfelelő időben, s ide-oda mozgatja a bábokat a kotta szerint. Ezt a szörnyűséget, az éveknek ezt a meddőségét, minden emberi törekvésnek ezt a kigúnyolását viszont hogyan lehessen fenntartás nélkül, teljes belenyugvással elfogadni?

Abba a különös helyzetbe kerültem, hogy úgy a világ összes folyamatainak az előzmények által való meghatározottságát, mint az ember szabad akaratát tényeknek fogadtam el, holott a logika világosan hangsúlyozta: a kettő együtt nem lehet igaz. De mit tegyek, ha engem a logika úgy látszik, kevésbé befolyásolt mint az a törekvés, hogy amit igaznak látok, azt akkor is igaznak fogadjam el, ha ezzel az elméleteket felborítom, s látszólag reménytelen zsákutcába kerülök? Vajon nem az a tudós legfőbb kötelessége, hogy elsősorban tényeket próbáljon meg rögzíteni? Vajon tudományos volt az igazgatóm eljárása, aki a szabad akaratot tényként elfogadva, — amihez föltétlenül joga volt, mert arra titokzatos, mélyről jövő érzések vitték, — ezt az egy állítást most elmé-

letei sarokkövévé tette, s minden egyébként igazságát, még ha az olyan szembeszökő és eltagadhatatlan volt is, mint a lelki folyamatok megkötöttsége, attól tette függővé, hogy az logikailag hogyan függ össze vele. Szabad, közvetlen belátáson alapuló igazságokat eltagadni, meghamisítani, elméleti okfejtések eredményei alapján? Nem az én eljárásom volt-e a helyes, a tényekhez való szigorú ragaszkodás? Hiszen a logika tévedhet, az újabb kutatások, újabb fölfedezések esetleg váratlanul megvilágosítják azt, ami addig megoldhatatlannak tűnt föl. A modern fizikában érdekes esetét találhatjuk ennek a helyzetnek. A Planck „quantum elmélete“ ellentétben áll az *Einstein* féle relativitással. Az első pedig elfogadhatóan magyaráz az atommozgások területén; a relativitás viszont nélkülözhetetlen a kozmikus folyamatok megértésénél. Vajon azt cselekszik-e a fizikusok, hogy két táborra szakadnak, s az egyik rész tűzbe megy *Einstein*ért, míg a másik Planckot kiált? Hogyan tehetnék meg azt, amikor egyik elmélet sem képes a fizika egész területén érvényesülni; egyes részletekben pedig mind a kettő igaz? Így állunk bizonyára a szabad akarat kérdése tekintetében is. A megtörtént folyamatok megértésénél az oki viszony meghatározottsága ül diadalt. De abban a tekintetben, hogy mi fog történni, hogy az, ami lesz, csak az lehet-e, az az egyetlen egy szükségképpeni esemény-e, vagy pedig a jelen semmiféle végleges döntést a jövőre nézve nem tartalmaz, legfeljebb lehetőségeket, amelyek közül esetleg bármely bekövetkezhetik, ebben a tekintetben, úgy érzi az ember, a szabad akarat vallóinak kell, hogy igazuk legyen.

4. Egy egészen újkeletű fizikai elmélet mintha lehetővé tenné a két látszólag ellentétes igazságegyüttes elfogadását.

Ez elmélet szerint az elektronok világában nincsen szigorú megkötöttség. Való tény, hogy az elektronok statisztikailag általában egyforma arányú többsége úgy viselkedik, hogy az általuk alkotott nagyobb egység, az atom, mindig egyenlő értékkel bír, de ez nem úgy áll elő, hogy némely elektronok mindig „szabályszerűen“, mások pedig mindig eltérően mozognak. Az a látszat, hogy bármely elektron bármiképp viselkedhetik, az *egésznek* tehát a legteljesebb szabadsága van, bár a helyzet valahogy mégis úgy alakult ki, hogy az alkalmi többség a jellemző irányt mindig fenntartja. Olyan ez, mint egy nagyváros élete, amelybe mindig előre megmondható, hogy az emberek többsége felöltözve, egészségesen fog az utcára kilépni, s naponta átlag csak százat üt el az autók, csak huszan lesznek öngyilkosok. A nagyváros élete állandó jellegű: megkötött. De az egyének élete nem. Az előre sohasem bizonyos, hogy ki fog megélni s ki fog meghalni. Csak az egészségesek vannak meghatározva, az egészséget alkotó részeknek szabad az akaratuk, valamely adott esetben sokféleképpen viselkedhetnek, bár általában csak úgy, hogy az *egésznek* értéke, minden rész viselkedésének együttes hatása állandó maradhasson.

Persze a szigorú megkötöttség hívei ebben az elméletben is találhatnak rést, azonnal felhozhatják, hogy a résznek, az elektronnak az önállóság csak látszólagos, mert azzal ugyan ne dicsekedjék el a fizikus, ha neki még nem sikerült fölfedeznie, vajon miféle belső törvényszerűség alapján kénytelen az elektron egyszer így, és máskor másképpen viselkedni. De ne felejtjük el, hogy itt nem zöldfülű, ifjú filozó-

fusokról, hanem komoly, tekintélyes, egyetemes tiszteletet parancsoló tudósokról van szó. Az efféle emberek tudják mit beszélnek, amikor az egészek meghatározottságát elfogadva hangsúlyozzák a részegyedek szabadságát. El kell, hogy simuljon minden ellenvetés, hogy ez a kettő szükségképpen nem állhat meg együtt, — s a mai Balázs Ferencnek már jogában áll, hogy az ilyen módon szentesített új helyzet filozófiáját megteremteni próbálja.

Az volna tehát az új helyzet, hogy az egészek viselkedése állandó értékű, ami azt jelenti, hogy a vas atom mindig vas atom, s a jó ember élete egészében meghatározottan jó, bár az elektronok sokféle szeszélynek engedelmessékedhetnek, s a jó ember elbotolhatik esetenként. A világfolyamatnak tehát nem a részletes, minden legkisebb eseményre kiterjedő történelme, hanem általános irányelvei vannak meghatározva. Az, hogy *Buridán* számára a melléje egyenlő távolságba helyezett két egyenlő szénacsomó közül elsőnek melyiket fogja elfogyasztani (mert ő a valóságban nem olyan számár, mint szellemi atyja, hogy egy probléma kedvéért éhen pusztuljon), az nincs és nem lehet meghatározva. Az illető számár ténylegesen akármelyik csomót választhatja, s így választása következtében a világban valami új, előre el nem rendezett dolog történik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy miután a számár választott, a választását ne lehessen előzményeire visszavezetni. Itt mindössze arról van szó, hogy a már megtörtént tények előzményeikkel csakugyan szerves oki viszonyba hozhatók, *valamely jelen pillanatban történő eseményből azonban ténylegesen és szervesen több esemény következhetik*, ami a ténylegesen megtörtént esemény előre elrendeltségét kizárja. A szigorú, az egyes esetekre vonatkozó megkötöttség csak egy irányban, a jelenből a múltra visszánézőleg érvényes. A jelenből a jövőre végleges érvényességgel, előre nem lehet következtetni, még egy feltételezett, tökéletes tudás alapján sem, annál az egyszerű oknál fogva, hogy az nincs a maga konkrét mivoltában meghatározva a jelen körülményekben; az, ami történni fog, az a világtörténelemben valóságosan új esemény lesz.

A jövőnek emellett az újdonsága, előre el nem döntöttsége mellett foglal állást Lloyd *Morgan* is, a fejlődéelmélet legkiválóbb újabbkori tudósa.

Filozófiailag ez a világba hozott újság, ez az előre el nem döntöttség most már úgy alapozható meg, hogy ha a minden egyes egyedben a mozgást irányító erőt annak az Istennek tartjuk, amely ezt a világfolyamatot meghatározza, de amelyről már nem tesszük föl a kérdést: hát őt mi határozza meg? Mert ha Isten ebben a világban benne lakik, ha az Isten az erő bennem és mindenben, mindenki benn, ha tehát ennek a világnak az élete tulajdonképpen az Isten élete, akkor vajon nem képzelhető-e el, hogy az Isten az általános irányelvekkel, hogy mi a szándéka ezzel az egész mindenséggel, ugyan tisztában lehet az egészek viselkedése tehát ez által az előzetes szándék által meg van határozva, de ami a kivétel részleteit illeti, afelől ő nem készített előzetes tervet, azok tekintetében tehát az Isten úgy és akkor határoz, ahogyan amikor azok időszerűkké válnak? Hogy tehát az egyes esetekben pontosan miképpen viselkedjék, bár természetesen, amikor a dolgok megtörténtek, az előzményeikből azok mindig levezethetők lesznek.

Igaz ugyan, hogy ez „bebizonyított” szabad akarat voltaképpen az Istené, azé a valóságé, amelynek szabad akarata felől sohasem támasztottunk kételyeket. De vajon ugyanakkor nem az egyéné, az emberé is? Mert más az, amikor egy világon kívül álló Isten felhúzza az óraművet, s az egyén a szabad akarat illúziójával voltaképpen csak azt cselekszi, ami számára előre el van rendelve. Ha az Isten a világban ténylegesen, benne él, akkor legfeljebb az egyénről alkotott filozófiai felfogásunk módosul, az egyén úgy jelenvén meg, mint az Isten megvalósulási módja, az így felfogott egyénnek a szabad akarata azonban nem szenved kétséget. A szabad akarat valósággá válik.

Itt nem tartom szükségesnek, hogy az egyénnek mint az istenség megvalósulási módjának fogalmáról részletesebben értekezsek. Természetes, hogy ennek kifejtése, részleteiben való megértetése mindennél fontosabb feladatomban lesz. Most egyelőre meg vagyok elégedve azzal az eredménnyel, hogy a szabadakarat kérdésében a legújabb tudományos elméletek alapján olyan megoldást tudtam ajánlani, amely talán nemcsak mint elmélet fogja megállani a helyét, de az ember sok irányú lelki igényeinek is eleget tud tenni.

SZABÓ SÁMUEL

BALÁZS FERENCRE EMLÉKEZÜNK

Nem volt még unitárius lelkész, akiről annyit írtak és beszéltek volna, mint Balázs Ferencről a fél évszázaddal ezelőtt eltávozott egykori fiatal mészki lelkészről. Romániai magyar és unitárius egyházi irodalmunkban annyian próbálkoztak már kegyeletüket leróni emléke előtt, újságok, könyvek, folyóiratok, foglalkoztak életével. Egyházi és világi útitársak törekedtek életművét idézni, léte nagy talányát megfejteni, és főleg róla valami újat mondani — villámként berobbant és elhagyott szövetnekként ellobbant emberi életről —, hogy szinte feleslegesnek látszik ismét visszatérni életére.

Mégis úgy érzem, hogy különösen egy olyan magamfajta öreg embernek, kinek ő kortársa, barátja és valamennyiben munkatársa is volt, sőt amint majd ennek az írásnak a végén kiderült, csaknem sorsában osztozó társa lett, van még emlékei között olyan, ami kikíváncozik, s ami nagy útitársunk életrajzához még néhány vonást, mondatot hozzá tud fűzni.

*
*
*

Mesékben mondotta el

Balázs Ferenc élete három és fél évtizedre terjedt, mégis az ő szávaival élve: világlétében legalább egy tucat ember helyett tevékenykedett. Meséiben olvassuk a rávonatkozó legszebb hasonlatokat.

— Olyan volt az élete, mint a nagy havas hegyek között meghúzódó völgyeké — szalad ki egy helyen pennája hegyén a mondat. Egész gondolatsor rajzik fel ennek nyomán. Elképzelünk meredek sziklafalakat, amelyek találkozásánál göröngyös ösvényen kell botorkálnia a vándornak, hogy mások kerülő utait megkurtítva érhessen céljához. Magányosan megy a vándor egy kis életfolyam mellett, mely körül-köre csobbanva viszi kősziklák kebléből fakadt életnedveit messzi, ismeretlen tájak, tikkadt vegetáció vagy emberek felé.

— Olyan volt az élete, mint a megnyíló mélység, melyet nem lehet betölteni — idézzük ismét csak az ő szavait. Ez is hasonlít reá. Elindult ő is mint minden világba csodálkozó más gyermek és bár gyilkos kór támadt rá már zsenge ifjúkorában, mégis menését futásba kergette, és egészséges tüdejű kortársakat igyekezett versenyben legyőzni, mert úgy érezte, neki külön hivatása van, amit csak ő teljesíthet. Betegsége csak testét tette próbára, lelke azonban szaladt, futott, rohant, mindig előre, nem akart megállani, megpihenni, új erőt meríteni. Csak amikor betölthetetlen, áthághatatlan mélységhez érkezett, akkor késsön rettent meg és botlott bele az elmúlás örök mélységébe.

— Lecsendesíthetetlen tenger volt a lelke; mert megfeküdte a kiélegületlenség. Mintha a saját nekrológja egy mondatát akarta volna ő maga megfogalmazni így egyik meséjében. Beláthatatlan határok között hullámozott szüntelen, hullámokat vert, viharokat kavart, világokat akart átfogni, és régi vizek új evezését vinni messzi célok felé.

— Tavaszra nyár nélkül köszöntött a tél — írta egyik mesehőse mondanivalójául. Bimbói alig pattantak virággá, vetései még alig szökkenetek szárba, gondolatmadarai alig tollasodtak be, és máris távoznia kellett nyári aratás, őszi áldás nélkül.

— A maga fájdalmit ezerszer szavakba bontotta — nagyon szeretett sötét utcákon kóborolva keresni biztató fényeket, egymagában szövegetni az álmok örökszép tarka szőnyegét. A maga és mások biztatására sokszor foglalta szavakba, hogy: az erős embereknek szívük is kemény —, mégis fájdalmitosan jajdult fel sok szenvedése után: az elkésző halál mindennél kínosabb.

De sok mindent mondanak el elfelejtett, porlepte versei. — Azok a kis rongydarabok, melyek lelke ruhájáról váltak le — ahogyan maga vallotta, amikor csak egy-egy gondolatfoszlány bimbóját bontogatta, amikor szerelmes volt, amikor betegen feküdt, amikor elfogta a korai elmúlás réme.

Pedig életében merész tervek születtek, nagy elhatározásokra értek gondolatai és életcélját így határozta meg:

— Lenni kevesek megértettje, többeknek kovász, / Sokak testében tövis. —

Rövid földi léte alatt Balázs Ferenc el is érte ezt a célját. Nagy vágyak, tervek, remények vulkánként törtek fel lelkéből. Bejárta a kerek világot, tanult sok mindent, nyelveket, életfelfogásokat, formákat, melyek messze élő emberek között sikert arattak társadalmakban. Szerette az embereket, azok jobbátételére annyi próbálkozást kísérelt meg. Írt, beszélt, tett, hitt, lelkesített, kereste a módokat az egymásközi élet javítására, küzdött a tudatlanság ellen. Épített, szervezett, kitörni szeretett volna megmeredt formák szorító gyűrűjé-

ből. Gyorsan élt, mindig sietett. Végül mégis a kórházban egyszer csak tükörbe meredt figyelme és felsikoltott: „Betegen, félholtan is a föltámadásomat várom.“ Egy hét múltán 1937 május 22-én életmécsese örökre kialudt.

Emlékét őrzi az irodalomtörténet

A sokoldalú, sokféle jelentőségű Balázs Ferenc emlékét a legmaradandóbban az irodalomtörténet őrzi. Már hat éves korában próbált rigmusokat összeállítani és második gimnazista fejjel Ernő bátyjával lapot szerkesztettek. Valószínűleg apjuk, Dr. Balázs Ferenc hatása mutatkozott meg ebben, ki azidőtájt Kolozsvárt a *Méhészeti Közlöny*t szerkesztette. A Balázs fiúk litografált folyóirata 1912-ben *Önképző*, 1913-ban *Ifjúság*, majd 1914-ben *Ezermester* címmel illusztrálva és még hirdetés oldallal is tarkítva jelent meg. Irodalmi munkásságukat: meséket, ismertetések, verseket némelyek csodálták, mások gúnyolódtak érte. Utóbbiaknak a még gyermek Feri azt szokta mondogatni: „Meglátjátok, majd fogják írni egyszer, hogy Balázs Ferenc ezt és ezt írta. Én nem leszek szürke ember!“

Mikó Imre, Kicsi Antal és Horváth Sz. István „Balázs Ferenc“ c. monográfiájában Nagy Teréz megpróbálta Balázs irodalmi munkásságának jegyzékét összeállítani, amely kiterjedt önálló köteteire, közös kiadványokra más szerzőkkel, elbeszéléseire, meséire, verseire, énekszövegeire, publicisztikai írásaira és tanulmányaira. Azokkal kritikusai, értékelői sokat, kiadósan foglalkoztak. Mégis akad még feljegyzésre méltó ennek a rendkívüli embernek az életéből.

Ő is versírással kezdte

A gimnáziumi irodalmi órák hatására, a képzeletet megrázó ritmusok lélekrezdülései nyomán, önképzőkori buzdításra sok más ifjú is lantpengetésbe kezd. Ő is ezt tette, de már 17 éves korában beleunhatott vagy láthatta, hogy költeményei soha nem jutnak egysorba elismert költők alkotásaival.

Törékeny testét már gyermekkorában kikezdette végzetes betegsége, de mégis megremegtette lelkét az ifjúkori szerelem. Ennek hatására írta meg lemondó hangú, de irodalmi sikereket kereső versét, ami korán már nyomdafestéket látott:

— Hallgat a lant, felajzott idegei / Szenvtelenül csüggenek le a fáról, / Nem ver nevető dalokat már rajta... / Pengető ujjam. / Hol hajdanában a dalok fakadtak, / A húrokan most rejtőzik az ének, / Pókháló szállal feledés keserve / Összebogozta. / S terhe alatt a repülő időnek / Pattan a húr az elfeledett lantról, / S szövődnek egyre a húrok helyébe / Pókhálósálak. /

Különféle lapokban leközölt költeményeinek száma a százat sem haladja meg, nem is lett azokból sem életében, sem azután önálló kötet. Ő maga is korán ráébredt, hogy csapongó felfogásához sehogy sem talál a formákat kereső keret. Így érzéseit, gondolatait vagy filozofi-

kus életszemléletét elkezdte prózában mesékké formálni. Ezekből utólag (1973-ban) 25 megjelent. Kiadója ezzel az ajánlással bocsátotta útjára:

— Bensőséges lírai vallomás lobog belőle, a legnagyobb ember érzséről, híradásul arról az emberről is, aki ennek az érzsnek valaha kifejezésformát talált, s akiből még most, halála után harmincöt évvel idevilágot egy másokért égő áldozatos élet példája. —

Versei, meséi már magában hordozták maga, környezete, az egész világ jobbáformálásának eszméjét is. „Jövönök magját hordozom, nem a jelennek véres testét.“ Ezt a mondását sokan sokféleképpen próbálták értelmezni. Sokan csak a beteg testben vergődő egészséges lélek kínját hallották ki e sorból. Mások világnézeti elgondolást véltek felfedezni benne, mely lázongott a társadalmi igazságtalan berendezkedés ellen. Voltak, kik csak a merev, szorító formák között küszködő kiállítását vélték kiolvasni belőle. Még az is elhangzott felőle, hogy csupán a mindenkor fiatalok hangja, bírálata szól a minden idők begyepesedett, elöregedett felfogása ellen. De talán mégis azok kerültek legközelebb a helyes értelmezéshez, akik egy rendkívüli időben élt ember jövőt, kiutat kereső, elhivatottságát érző fiatal tettekészülődését látják a szövegben.

Tizenegyen kerültek össze

Még alig volt 21 esztendő teológiai hallgató a törékeny, beteges ifjú, amikor sok más hivatott vezető megelőzve hozzáfektett egy új életre berendezkedő fiatal írócsoport megszervezéséhez Kolozsvárt. Főleg ő volt a kezdeményezője a *Tizenegyek* társaságának. Érdemes ideiktatnunk annak tagnévsorát: Balázs Ferenc, Dobai István, Finta Zoltán, Jakab Géza, Jancsó Béla, Kacsó Sándor, Kemény János, Maksay Albert, Mihály László, Szent-Iványi Sándor és Tamási Áron. Volt ezek között néhány név, mely örökre elveszett a történelmi idők süllyesztőjében, egyesek az élet más területén váltak ki, de közülök öten bevonultak az irodalomtörténetbe, sőt Tamási Áron a magyar irodalom halhatatlan nagyjai közé emelkedett.

A társaság tevékenysége valójában egyetlen alkotásban csúcsozott ki, ti. antológiájukban, mely 1923-ban — Versek, Elbeszélések és Tanulmányok — címen jelent meg 3200 példányban. Eredeti elgondolásuk szerint ez lett volna a háború utáni első írónemzedék csoportosulása, ahová be akarták vonni a szűkebb haza valamennyi számottevő tollforgatóját.

Am a *Tizenegyek*, amely mint a forgószél hirtelen támadt, egy gyors forgás után fel is bomlott. Ennek közvetlen oka minden valószínűség szerint éppen a szervező, Balázs Ferenc eltávózása volt. Abban az évben végezte el az Unitárius Teológiai Akadémiát és kapta meg azt az ösztöndíjat, amivel elmehetett az oxfordi Manchester College-ba (Anglia) tanulmányai folytatására. A másik oszlopos tag, Tamási Áron pedig rövidesen szintén elhagyta hazáját, hogy Amerikában kössön ki szerencsét próbálni.

Bejárom a kerek világot

Tovább kutatva Balázs Ferenc irodalmi munkásságát, úgy találjuk, hogy vándorlásának hat esztendeje alatt alig írt valamit. Nem követte sok más ifjú szokását, hogy vilávjáró évei alatt minden új benyomását naplószerűen feljegyezze. Tudjuk, hogy már Angliában annyira elszakította ezt a világnyelvet, hogy azon már meséket próbált írni. Japánban pedig napon képirással verseket írt.

1928-ban, hazatérte után megírta a *Bejárom a kerek világot* című művét. Ez annyira színes, izgalmas írás lett, hogy a kolozsvári *Keleti Újság* elfogadta és folytatásokban leközölte. 1929-ben pedig ugyanott a Lapkiadó Nyomdai Müintézet egy 528 oldalas könyvben különkiadásban is megjelentette.

Bármennyire csábító, jelen megemlékezésünk kerete nem engedi meg, hogy erről a jelentős munkájáról bővebben szóljunk. Inkább csak utalunk arra, hogy abban a fiatal szerző igen érzékenyen reagálva, sok újszerűség meglátásával nemcsak szemlélte, leírta, hanem át is élte a három világrész és abban tett útja emlékét. A rávonatkozó irodalom terjedelemben meghaladja a könyv nagyságát, és ismétlések nélkül keveset tudnánk még hozzáfűzni.

A rög alatt

Ugyanezt mondhatnánk el a Tordán 1936-ban megjelent *A rög alatt* című 324 oldalas munkájáról is, amelyben 1928—1935 években átélt vergődéseit, sikereit, megpróbáltatásait igyekezett szép stílusban, érthetően és valóságosan lejegyezni.

Különben erről a könyvről ő maga azt írta: „Az én igazi utazásom akkor kezdődött meg, amikor a vilávjáró út porát leráztam magamról s neki láttam, hogy megküzdjek a sorsommal, teremtem meg az én életemet... Az életemből lopom el az órákat, hogy mását adjam az előző órák valóságos életének... Távollabra nézek. Nem akarom elveszíteni a kapcsolatot a nagyobb világgal. Ha én tudok róla, ő is tudjon rólam.“

Úgy a *Bejárom a kerek világot*, mint *A rög alatt* ezt a célt szolgálta. Nem akart önreklámmal szolgálni, nem példaképet nyújtani az őt követni szándékozóknak, vagy igazolást a benne kételkedőknek, csupán beszámoló, életjelt akart adni, elmondani közvetlen elbeszélő stílusában mindazt, ami vele történt. „A nagyvilágot a nyakamba vettem, előre, mindig előre. Öt hosszú évet vándoroltam“. Mennyi cél, mennyi megálló, mennyi fáradtságában is új nekirugaszkodása volt. Utazása során, sok-sok állomás után érkezett egyszer Darjeelingbe (így angol helyesírással írta) is, Kőrösi Csoma Sándornak „a székelyek szent emberének“ sírjához. Ott döbrent bele a gondolat: „Ő az eredetet kutatta, én a jövőt építem“. Így nem véletlen kerültek könyve befejezésére ezek a mondatok: „Akkor — induláskor — magamon túl akartam jutni: most megtalált önmagamba húzódtam vissza. De közben megnőtt a világ velem! Abban a kis székely faluban, ahová letelepedni vágyom, ennek a megnőtt világnak akarok Székelyföldre szakadt polgára lenni. Székely és ember. Magamban hordozom Isten tűzét, szün-

telen buzgólkodván az ő utain, — székely ember, Istennek viselőse. Most és halálom óráján úgy legyen!“

A *rög alatt* című könyvében eleve tiltakozik, nehogy valakit írása címe félrevezessen:

„Tudjátok meg mind, / én itt meg nem haltam, / egy falu sara / engem le nem győzött. / Én csak elvettem egy picinyke helyre, / oda bújtam a rög alá, / hadd lám, kikelek-e / lesz-e rajtam virág / termek-e gyümölcsöt.“

Ez a könyve egy hosszú, elég részletes vallomás. Rövid élete egy rövid szakaszának tükörképe akart abból kiviláglani. Elmondja abban sikereit, hasznos kezdeményezéseit éppúgy, mint dugába dőlt terveit, önmarcangoló kinjait. Néhány esztendőt, mely végeredményében a saját tragédiájának beteljesedéséig vitte el a jobb sorsra érdemes, értékes, rendkívüli embert. Milyen érzései lehettek, amikor a mészköi esztendők végeredményét így foglalta össze:

Falutok békéjét földultam. / A régi kerékvágást elkapáltam. / Többet mertem akarni, / Mint közületek száz! / Meghajszoltalak, / Hogy az új élet szekerét elérjük. / Varázslat alá vettelek!“

Őt esztendő nehéz küzdelme után úgy érezte, hogy vak vágányra jutott. Évszázadok tradícióját, száz család különvéleményét, egy korszak kialakult nézetét még teljes egyhangban végzett munkával sem lehet eredmények gyors felmutatása nélkül megváltoztatni.

Zöld árvíz

Hatalmas jószándékával és végtelen akaraterével csak amúgy is gyenge önmagát tette végérvényesen tönkre. Régi tüdőbaja elhatalmasodott, hívei hátat fordítottak neki, messze idegenből hozott felesége, egyszer megúnva a sziszifuszi munkát, fogta egyetlen gyermeküket, s azzal eltávozott a küzdőtérre változott faluból. Egyedül kellett farkasszemet néznie az ő eltartására hivatott népével. Javadalma megcsappant, özvegy édesanyjától kapott segéllyel tartotta fenn magát. Mások rettegtek életéért, Egyiptomba, vagy Floridába szeretnék volna kezelésre elvinni, de semmi sem sikerült. Talán akkor jutott arra a gondolatra, hogy mind regényíró tud majd új életlehetőséget teremteni magának. Beült a magaépítette mészköi kis kunyhójába és lázas sietséggel megírta a *Zöld árvíz* című regényét. Környezetéből, szomszédságából vette annak szereplőit, a cselekményt is körülötte történt eseményekből próbálta gömbölyíteni. De munkája nem hozott sem irodalmi, még kevésbé anyagi sikert. Bár meglátszik abban a mesélőkészség, sziporkázó bölcs mondás (általában könyveiből soha nem hiányzott a gyakran felbukkanó balázsfereenci aforizma) és stílusa is érthetően gördülékeny, az átütő siker elmaradt.

Talán a *Nyugat* c. folyóirat kritikusa fejezte ki a legtömörebben az igazságot, amikor így ír róla: „A mélységesen rokonszenves író műve nem mondhatom, hogy valami kitűnő regény. Röpte alacsony, sodra gyenge, heve-mélye átlagos. De tiszta nyelven, kedvesen, folttalan derűvel van megírva.“

Ebben az időben nehéz helyzetéről vall egy ilyen sóhajtása:

„Ha céljaim vannak, tenni szoktam. / Egy falu hangszerén zengett a húr. / Ha gondolataim: könyvet írok. / Ha vágyaim, hát élek boldogul. / Csak a bánatomból nem, kér senki, / Verseknek adom, mint szolgának az úr!“

Egyházi dolgozatai

Köztudott, hogy Balázs Ferenc eredetileg nem készült lelkészi pályára, s jórészt csak kényszerítő körülmények vezették útját a teológiára. Nem volt hát véletlen, hogy „világiás“ felfogása már főiskolás korában nehézségeket okozott neki. Volt időszak, amikor egyik tanára komolyan foglalkozott eltanácsolásának gondolatával. Ereje, kitartása azonban megtartotta a kezdett úton, s így juthatott szorgalmával lelkész képzéshez, s azzal külföldi akadémiákra. Sőt az sem volt véletlen, hogy éppen vallási dolgozatai alapján kínáltak neki tanári állást külföldi egyetemen. Mégis felfogásáért, megnyilatkozásáért hazatérte után előjárói inkább csak megtúrték ezen a pályán, semhogy értékelték volna képzettségét, nagyrahitottségát, tehetségét. Pedig hazatérte után nem késlekedett egyházi és világi lapokban, folyóiratokban teológiai tárgyú közleményekkel szerepelni. *Unitárius Közlöny*, *Unitárius Szószék*, *Unitárius Egyház*, *Keresztény Magvető* számos dolgozatát közölte. Érdekes megfigyelni, hogy a Tordán megjelent *Aranyszék* nevű világi közlönyben is ilyen témájú cikkei jelentek meg: A vallás létjogosultsága, Vettetek-e szentlelket, Isten, Humanista vallás, E földön békesség, Készüljünk a halálra, Szeressétek ellenségeiteket, Törjétek össze a bálvány-isteneket, Szokás szerinti imádkozás, Az isteni élet megvalósulása, Jó az Isten, Új ember vallása, és még más hasonló dolgozatok. Sok más ismeretterjesztő vagy kimondottan világi cikke mellett több lelkészi és egyházi vonatkozású dolgozata jelent meg a *Pásztortűzben*, *Ellenzékben*, *Keleti Újságban*, *Brassói Lapokban* és máshol is.

Balázs Ferenc irodalmi munkássága, élete és minden törekvése sok tekintetben túlnőtt egy felekezet határain. Érdemes megemlíteni egy Tordán 1932-ben megjelent kis, alig 24 oldalra terjedő füzetét, *Kis Hittan*-át. Ezzel a mottóval vezette be: „A vallás elveinek ezt a rövid összefoglalását elsősorban unitáriusok számára írtam, de tapasztalatom szerint sok művelt ember hite egyezik az itt lefektetett elvekkel.“ Ebben a 92 kérdés-felelet formában szövegezett hittanban kíván a vallásosságra kitérni, egyszerű szavakban próbál kérdésekre feleletet adni. Csak néhány példa: — Miért járunk a templomba? Felelet: Templomba azért járunk, hogy ott magunkba mélyedve imádkozunk, vallásunk tanításait megismerjük, s érezzük, hogy az egész gyülekezettel együtt egy célt akarunk megvalósítani: Istenországa megvalósítását. Más: Mit értett Jézus ezen a kifejezésen, hogy Istenországa? Felelet: Jézus ezen a kifejezésen, hogy Istenországa, olyan emberek közösségét értette, akik egymást segítő szeretetben, békességben élnek, az igazság mellett mindhalálig bátran kitartanak, mégis a mások vétkeit irgalommal megbocsájtani tudják, még ellenségeiket is szeretik, s életükben nem külső, de belső javak gyűjtésére törekednek. Más — Milyennek ismerjük a mindenséget? Felelet: A mindenséget olyan-

nak ismerjük, amilyennek azt a tudomány és a bölcsészet mutatja. Más: — Mi a tudomány? Felelet: A tudomány azon tudás rendszere, amelyet alapos megfigyelések és kísérletezések alapján szerzett az emberiség. Más: — A szentkönyveknek minden szava igaz? Felelet: A szentkönyveknek csak azokat a részeit fogadjuk el, amelyeket megfontolt értelemmel el tudunk hinni.

Közérthető evangélium

Balázs Ferenc bibliaszemléletéről egy érdekes könyve tanúskodik. Az 1935-ben, Tordán megjelent *Közérthető Evangélium* (második kiadása 1981-ben az Unitárius Egyház gondozásában) eredeti kísérlet. Bevezetőjében így próbálta annak létjogosultságát közzétenni: „Ez a názáreti Jézus élettörténete, a majd kétezer esztendővel ezelőtt élt prófétáé, akiről halála után buzgó férfiak könyveket írtak: evangéliumokat, azaz örömhíradásokat“. Ebben a könyvében megpróbálja a szerző az ember Jézus élettörténetét hétköznapi prózában, néhol mesestílusban megírni az addig szokásos bibliai versek, képek szó szerinti ismétlése nélkül. Így próbálta a világ egyik legrégebbi és legelterjedtebb könyvének mondanivalóját mai, mindenki által könnyen érthető szövegében közre adni. Jellemző annak befejező mondata: „Boldogok, akik nem látnak és mégis hisznek.“

Személyes élmények

Balázs Ferencre emlékezve nem fejezhetem be munkámat anélkül, hogy néhány személyes élményt vele kapcsolatban ide ne iktassak. Kortárs, küzdőtárs és mindenekfelett igazi jó barát volt ő, megbízható mindig igaz ember. Mikor néha összehozott sorsunk, s ő igen egyszerű ruhájában megjelent és lobogó lelkesedéssel egyre jobban belemelegedett a beszédbe, az embert mód felett le is tudta nyugózni. Beszédében soha nem volt póz, nagyképűsködés, mesterkéeltség, mindent, a legelvontabb, legkényesebb kérdéseket is a maga mindig egyszerűséget, közvetlenséget kereső módján igyekezett megfejtetni, megválaszolni. Mégis minden találkozásnál mindenki megérezte benne a nagy műveltségű, nagy tudású és határozott jellemet. Ez azonban soha nem tette ellenszenvenné, hanem inkább vonzóvá a vele való együttléteket. Hadd idézzek hát néhány ugyancsak jellemző találkozást, megnyilatkozást.

1928 nyarán levél és egy füzet érkezett hozzám is, melyben ismeretlen kolozsvári unitárius ifjak nagy találkozóra hívtak Székelykeresztúrra. Az volt az első Unitárius Ifjúsági Konferencia. Ott összesereglettünk falvakról, városokról és meghallgattunk sok szép előadást. A szónokok mind egyházi vonalon vezető emberek voltak és igen értékes tanácsokkal próbáltak szolgálni az ország unitárius ifjainak. Mi valamennyien érdeklődéssel hallgattuk az előadókat, mégis némi tartózkodással fogadtuk „az öregek jótanácsait“. Azok között a legifjabb Szent-Iványi Sándor akkor kolozsvári segédlelkész volt, akit valahogy mégis mint „befutottat“ inkább konzervatívnak, mint ifjúnak

tékitettük. De közben lappangó hírként jött a remény: „Jár már valahol a nagyvilágban egy igen értelmes ifjú, hazatérte után az lesz a vezérünk.“

A rákövetkező esztendőben be kellett vonulnom a katonaiskolába, hogy egy éves „önkéntesi“ évemet leszolgáljam. Oda érkezett váratlanul egy 16 oldalas füzet, melynek fejlécén ezt olvashattam: „Ifjúsági Melléklet, az *Unitárius Egyház* (című folyóirat) 1929 évi karácsonyi számához. A lap első oldalán *Ajtónyitás* cím alatt így kezdte a szerkesztő: „Kopogtatás nélkül csak az lép be a házba, aki otthon érzi magát. Hallotta-e valaki, hogy kopogtattunk? Dehogy kopogtattunk, hiszen nem idegenekhez, hanem édes testvérekhez jöttünk látogatóba...“ Igen meglepett ez a szépen illusztrált, változatos tartalmú füzet, de még jobban a melléje érkezett ceruzával írott levelezőlap ezzel a rövid szöveggel: „Kedves Samu, hallottam rólad. Küldj valami írást induló lapomnak, *Kévekötésnek*. Üdvözl Balázs Feri.“

Azonnal tollat ragadtam és cikket írtam ezen a címen: „*El kell menni katonának...*“ Tulajdonképpen csak egy levél volt a bevonuló ifjakhoz, néhány hasznos jótanáccsal próbáltam szolgálni sors társaimnak.

Írásmat leköszölte Balázs Ferenc a *Kévekötés* első számában.

A *Kévekötés* tulajdonképpen 1930 januárjában indult. Abban a szerkesztő — Balázs Ferenc — írta a legtöbb közleményt. Frederiksen Krisztivel — későbbi feleségével — közösen írtak cikket „Dakó János útja Japánban“; elmélkedett: „A templomkapu előtt“; „A dániai népis kolákról“; írt „Szerkesztői beköszöntőt“. Megjelent Mikó Imre ismeretterjesztője a regősmozgalomról és jött „Áron levele városról“. Ennek folytatását a szerkesztő rám bízta. Azután igyekeztem minden szám részére küldeni valami írást.

Tetőző gazdasági válság idején harmadik ifjúsági konferenciánkat 1930 nyarán Nagyajtán tartottuk. Azon már Balázs Ferenc tartott előadást *Az erdélyi magyar falu* címen, magam pedig: *Az iparos-kereskedő ifjúság és az egyház* kérdésével foglalkoztam. Ekkor találkoztam először a nagy világvjáróval, s azonnal olyan barátságot kötöttünk, mint-ha egész gyermekkorunkat együtt töltöttük volna. Ellátogattunk Ürmösre és Bölönbe. Igen jól éreztük magunkat, vígságunkat azonban beárnyékolta a gazdasági világválság, ami miatt többen a társaságban munkanélküliek voltunk, köztük magam is.

Ezt a találkozást egy Brassóba rendezett kirándulással zártuk. Itt a legalkalmasabb időtöltésnek ígérkezett egy Garcsin-völgyi kirándulás. A konferencia még együttlévő tagjai felültek a „Csángó-expressz“-nek tisztelet közuti vonatra, s azzal dőcögtünk Hétfalu felé. Feri barátom egyre csak velem kívánt maradni, ami végül sikerült. Kint állottunk a vonat peronján és komoly beszélgetés folyt le közöttünk. Ilyenformán:

— Te Szabó Samu, tudom, hogy most munkanélküli vagy.

— Sajnos így van s nem hiszem, hogy közelebről munkát találok.

— Hallgass rám! Én most Mészkon, egy kicsi faluba papi állásba kerültem és ott vannak holmi terveim.

— Olyanféle, mint Keresztúr környékén volt?

— Annál több. Szövetkezetet s egyebeket akarok ott kezdeni.

— Szép, de nehéz feladat!

— Hallgass rám Samu! Meghívlak, gyere el most velem, vagy pár nap múlva, Mészköre. Nálam lakást s ellátást találsz. Légy segítóm. Az én elméleti és a te gyakorlati tudásoddal eredményes munkát tudunk végezni. Készítjük a *Kévekötetést*, szervezünk együtt népfőiskolákat, munkába állítjuk a három vetítógépet, alapítunk fogyasztási szövetkezetet, beszervezzük a vidék gazdasági életét. Megnősülünk, családot alapítunk és meglásd jó életet teremtünk környezetünknek, s magunknak.

— Kecsegtető, szép terv, de talán még igen fiatalok vagyunk hozzá.

— Kicsiben kezdünk mindent, kevesen kipróbáljuk, s ha sikerül egyre jobban kiszélesítjük majd munkánkat.

— De ezeken a területeken egyikünk sem szakember...

— Minden mester inas korában kezdett el ismerkedni szakmájával.

— Úgy tanultam, mindenhez pénz kell. Van-e?

— Ha volna, magam is másképpen fognék elképzelésem kiviteléhez.

— Ha legalább példák után igazodhatnánk...

— Van ilyen bőven. Nem hiába jártam külföldöket. Dániában, Angliában, Amerikában, Japánban, Indiában és sok más helyen sokat tanultam.

— De azokat össze lehet-e vetni az itteni viszonyokkal?

— Az itthoni viszonyokat nekünk fiataloknak kell jobba tennünk.

— Feri engedd meg, hogy még gondolkozzam ezeken.

— Gyere, próbáljuk meg, hátha sikerül.

Feri barátomnak komoly célja lehetett velem, mert a kirándulásról visszatérve Brassóba, e kérdés megtárgyalására szűkebb körű megbeszélést hívott össze. Előadta tervét, mi ellen elsőnek Mikó Imre szólott: „Szabó Samu Kolozsvárra visszük, állást szerzünk neki és az ifjúsági szervezetben kap nagyobb munkateret“. Kovács Lajos akkori brassói lelkész — jelenlegi püspökünk édesapja — is letette a garast: Erre a fiatalemberre Brassóban is nagy szükségünk van, szerep vár még itt rá. Nem engedjük el! Apám is aggodalmaskodott: „Ne menj bele fiam holmi bizonytalan vállalkozásba.“ Végül magam is ezt az álláspontot foglaltam el, s így maradtam szülővárosomban, ahol jóval később jutottam ismét kenyérkeresethez.

Utólag sokszor töprengtem azon, vajon mi lett volna Balázs Ferenc sorsa, ha akkori ajánlatára vele megyek Mészköre, vele együtt küzdeni, együtt próbálkozni, esetleg hozzá hasonlóan elbukni. Vagy talán idejekorán meg tudtam volna óvni őt túlzott lépésektől, kétes értékű próbálkozásoktól, alaptalan reményektől? Ki tudja? Sorsát azonban senki el nem kerülheti.

A fiatal mészközi lelkész megpróbálta vetítógépeit tovább küldeni a vidékre s annak remélt jövedelméből szerkesztette a *Kévekötetést*. Cikkeit azután is küldözgettem neki, de közelebbi segítséget nem nyújthattam. Mégis remélte, hogy magához tud vonzani s ezért újsága fejlődése, mint szerkesztőjét írta fel a nevemet. Az utolsó ilyen jelzésű szám 1931 augusztusában jelent meg.

A Nyárádszentlászlón tartott IV-ik ifjúsági konferencián ismét csak nekem jutott a szerep városi ifjúságunk helyzetével foglalkozni. Állítólag ez az előadás is jól sikerült, ebéd után az egész fiatal társaság kivonult a Nyárad-menti malom alá fürdőzni. Nem tudtam úszni s a

hancúrozás hevében egy mélyedésben elnyelt a víz. A nehezin már túl is jutottam, amikor arra kezdtem eszmélni, hogy a parton nagy bámuló részvét mellett két ember ugyancsak dolgozik az élesztgetésem. Az egyik Dr. Gyergyay Árpád orvosprofesszor meje, a másik az én hű barátom, Balázs Ferenc volt. Délután folytatódott a hivatalos rész, lassan mindenki elvonult, csak Feri barátom maradt velem s a molnár ágyán itatta velem a teákat, és takarókkal igyekezett hidegrázásomat enyhíteni. Közben pedig csak amúgy félálomban hallgattam csendes duruzsolását: „Akarj élni Samu — mondotta — ne veszítsd el önbizalmadat. Az életnek célja s értelme van, ránk fiatalokra különben is még sok nagy feladat vár. Rég nem volnék már az élők között, ha nem igyekeztem volna felülkerekedni a halállal vívott küzdelemben.“

Furcsa véletlen, hogy éppen akkor fenyegette Balázs Ferencet az adósságba fulladás veszedelme. Vetítógépes próbálkozására ráfizetett hiszékenysége miatt, lapja költségeit nem tudta kifizetni. Akkor próbáltunk helyzetén úgy segíteni, hogy addigi adósságait elvállalta az Ifjúsági Szervezet, a *Kévekötés*-t pedig elhoztuk Brassóba és két éven át e sorok írója szerkesztette. Az átvétel azonban így sem volt zökkenőmentes. Brassóban fel kellett mutatni a folyóirat engedélyét. Ezért sürgősen elődömhöz fordultam, mire egy pár soros levelezőlapon értesített: „Kedves Samu! A *Kévekötés*nek engedélye Udvarhelyről van, s nem kaptam meg. Pedig azt hiszem nálam van. Különben az újság határozottan erősödik. Üdvözl Feri. Mészkö.“

Valahogy elrendeztük az engedély ügyét is, és a Balázs Ferenc lapja — nála nélkül — megindulhatott tőle messze távolban. Az első itteni számában az akkor még ifj. Kovács Lajos konferenciái beszámolójában egyebek között ezeket írta: „Balázs Ferenc a szövetkezeti alapon való egyesülés szükségességéről és előnyeiről tartott előadásában az ésszerű gazdálkodásra hívta fel a figyelmet.“ Gyallay Pap Zsigmond pedig ilyen nemes veretű sorokba foglalta az ifjúság továbbhaladási irányát: „Keressük az új utakat. Néha szertelen lázzal, máskor úgy, hogy mások szemében kutatjuk a biztató égi lángot. Vannak olyanok, kiket a lángnak csak a fénye, csillogása vonz, annak forróságától azonban távol tartják lelküket, mint könnyen semmivé olvadó ólomtuskót. De olyanok is akadnak, kik a lángban nem a rombolás jelképét, hanem a tisztító, a salaktól megszabadító tüzet akarják élesztetni...“

Az ifjúság lapja, és minden összejövele, megnyilatkozása némi türelmetlenséget jelzett, s az egyház vonalán is valami jobbat, de legalább újabbat akart teremteni. Nem volt hát véletlen, hogy a karácsonyfalvi ifjúsági konferencia Székelyudvarhelyt tartott megnyitóján a beköszöntő beszédet ezzel a mondattal kezdte a szónok: „Régi vizeken új evezőssel új csónakot kerget a vihar...“ A jelenlevő Balázs Ferencnek nemcsak megtetszett ez a gondolatsor, hanem ott nyomban ki is fejtette a világban észrevehető gyorsabb ütemű fejlődés hazai szükség-szerűségét.

Szerkesztő koromban többször fordultam Balázs Ferenchez cikkekért, jótanácsért, útbaigazításért. Soha nem kaptam levelet tőle. Csak hevenyészve odavetett sorokban válaszolt levelezőlapokon. Azok közül néhány kiragadott mondatot idézek:

— Kedves Samu, ne haragudj, képtelen vagyok bármire. Annyi dolgom van, semmire sem jut időm. —

— A számok jók, igazán szépen dolgozol. Ahogy lehet, támogatni foglak. —

— A konferencián részt veszek. Előadásomat Ürmösi Károlyék már meghatározták: Címe: *Emberiség és faji műveltség*. Lényege az, hogy a nemzetközi és faji szempontok az ember művelődésében miképpen egyeztethetők. —

— Lőrinczi Dénes megkért a mai postával egy előadás tartására, de sajnálatomra az idén nem tudok elmenni a konferenciára. A papilakot bontjuk le és építjük újjá, s így nem mehetek el hazulról.

— Bár kedves lapunkat, a *Kévekötetést* kivették kezedből, mégse állj félre Samu. Valaki csak tovább kell vigye a megkezdett munka eredeti fonalát.

Nem hallgattam rá. Egyéni érdekekből közbenjött mellőzöttségem miatt minden unitárius ügytől távol maradtam. Így szakadt meg kapcsolatunk a nagy álmodóval, tervezetővel, az apostollal.

Évek jöttek, amikor magam is házépítéssel voltam elfoglalva. Írói munkámmal is más paripára nyergeltem. A *Brassói Napló* kínált meg íróasztallal. Ez az újság ellenlábasa volt a *Brassói Lapoknak*. Mégis Kacsó Sándorral elég jó barátságban maradtunk. Így éppen tőle tudakoroúdtam néha Balázs Ferenc állapota felől. Mindig talányos mondatokban felelgetett hogylétéről.

— Fogy a virág, gyűl az iszap. (akkor még híre helye sem volt ilyen nevű könyvének.) —

Máskor: — Fénylik még mécsese, de már nem világol.

Sokkal nagyobb volt a *Brassói Lapok* a mi újságunknál, jobb volt a hirszolgálat. Így annak 1937. május 27-i számából tudtam meg Feri barátom örök eltávozását. Nem tudtam már elmenni a temetésére sem. Csak magambaroskadtan gyászoltam meg otthon. Később került kezembe gyászjelentése, melyben oly igazán fogalmazta meg valaki:

— Nem haltál meg Balázs Ferenc! Az elvetett mag, ha sínylődve, ha küszködve is él. —

Barátja, hitfele, életírója, Böződi György így jellemezte:

— Ki a társadalmi reformert, ki az író, ki a „bolond pap“-ot látta benne... kortársak és utódok vallottak sokat és szépet róla, írásairól, életéről, de talán épp az volt sokak számára „tövis“, hogy a Balázs Ferenc-i élet — a szavak és tettek egysége — példázatnak szép, de megélni szörnyen nehéz. Kellemesebb dicsérni, mint megélni...

E sorok írója most halála ötvenedik évfordulóján legfőképpen az igazi barát, a magát közösségéért mindenkor feláldozni kész ember és egy tagadhatatlanul kiváló szellem nagysága előtt kívánja meghajtani az emlékezés zászlaját.

GAAL GÖRGY

ARANYOSRÁKOSI SZÉKELY SÁNDOR PÜSPÖKKÉ VÁLASZTÁSA ÉS BEIKTATÁSA

Az Unitárius Egyház püspökei közül az alapító Dávid Ferencén kívül négynek a nevét tartja számon a tágabb értelemben vett művelődéstörténet: Enyedi Györgyét, Aranyosrákosi Székely Sándorét és

Kriza Jánosét irodalmi, Varga Béláét pedig filozófiai munkássága miatt. Krizáról az utóbbi években könyv és több tanulmány jelent meg, Varga dolgozatait újra kiadták, Székely Sándor emlékezetét azonban jó fél százada alig idézték fel, munkásságát érdemében a századforduló óta nem tették mérlegre. Életrajzi adatait s irodalmi hagyatékát Jakab Elek vette számba özvegyétől és fiától kapott információk, kéziratok felhasználásával (Figyelő, 1882). Egyházi tevékenységét azonban nem részletezi, elemzését másra hagyja. Szépirodalmi munkásságát később Kanyaró Ferenc (Keresztény Magvető 1888 és 1897), Péterfi Lajos (Keresztény Magvető, 1889), Heinrich Gusztáv (Irodalomtörténeti Közlemények, 1895), Kiss Ernő (Egyetemes Philologiai Közlöny, 1900), Sebestyén Gyula (Irodalomtörténeti Közlemények, 1901), teszi vizsgálat tárgyává. A korábbi eredményeket Gál Kelemen *A kolozsvári Unitárius Kollégium történetében* (1935, II. kötet, 475—482. l.) összegezi. Aranyosrákosi Székely Sándor teljes életművének — főleg az egyházi vonatkozásoknak — feldolgozása még kutatóra vár.

Aranyosrákosi Székely Sándor 1797-ben született a marosszéki Székelykálban, az ottani unitárius lelkész, Székely István és szabédi Szekeres Klára fiaként. 1814-ig Székelykeresztúron, majd 1819-ig a kolozsvári Unitárius Kollégiumban tanul, elvégzi a filozófiai és teológiai tanfolyamot. A Líceum jogi kurzusát hallgatja, mikor a dicsőségtől mártoni zsinat 1820-ban külföldi akadémiára küldi. A szokásokhoz híven egyszer végigperegrinálja az unitárius egyházközösségeket, így gyűjtve anyagi alapot, majd Bécsbe megy, s az ottani egyetem protestáns teológiai karának előadásait hallgatja 1822 májusáig. Június 9-én foglalja el tordai lelkészi állását, s 1823-ban avatják lelkésszé. 1827-től a tordai Unitárius Algimnázium tanára, 1831-től igazgatója is. 1832 nyarán a nyárádszentlászlói zsinat a kolozsvári kollégiumhoz helyezi a történelem és teológiai tárgyak tanáraként. 1836-ban rektorra választják, 1838 nyarán már egyházi főjegyző lesz, 1845 augusztusában pedig vele töltik be a megüresedő püspöki széket. Alig hét évig viseli az egyházvezetői tisztséget, 1852 januárjában püspöki vizitáció közben Marosszentkirályon hal meg. A kolozsvári Házsongárdi temetőbe helyezik nyugalomra, ahol sírköve ma is áll.

Székely költői tehetségét az Erdélyi Múzeum szerkesztője, Döbrentei Gábor fedezte fel, s 1816-ban közölte folyóiratában első verseit. Valószínű, hogy az addig lírával kísérletező diák figyelmét ő hívta fel az epikai műfajra. Jakab Elek a hagyatékban 1814 és 1827 között keletkezett verseket talált. Úgy tűnik, 1830 táján költőnk végleg szakított a műzákkal. Addig is inkább kedvtelés, időtöltés volt számára a verselés, nem vágyott írói babérokra. Lírai versei Horatius és Berzsenyi, részben Kisfaludy Sándor hatását mutatják, műfajilag ódák, szonettek, idillek. Epikai költészetének pontos kronológiáját nehéz összeállítani, sok a töredékes, kéziratban maradt, vagy csak címszerint ismert (elvesztett) mű. Bécsi diákként vetette papírra 1821-ben a 25 énekes *Vien-niász avagy Az ostromolt Bécs* című hőskölteményét. Kéziratban maradt fenn, a vége nincs kidolgozva. XIV. énekét közölte a Hebe zsebkönyv 1824-ben. A *székelyek Erdélyben* című kiseposzt szintén Bécsben írta 1822-ben, s a Hebe 1823-ban tette közzé elismerést szerezve költőnknek. További kísérletei, mint az Osszián modorában írt kéténekes *Dierniász* (Hebe, 1825) vagy a négyénekes *Mohács* (Koszorú, 1828),

valamint a kolozsvári Aglája zsebkönyvekben kinyomtatott *Mikola Mária* (1830), *Hattyú-eposz Hunyadiról* (1831) alig keltettek érdeklődést.

Ilyenformán Aranyosrákosi Székely Sándor is az egyművű költők közé sorolható: hírnevét *A székelyek Erdélyben* című eposzának köszönheti. A mű keletkezésében nagy szerepet játszhatott a Bécsben megismert éppen kibontakozó irodalmi romantika, különösen az ossziáni versek és Klopstock hatása, továbbá a nemzeti ellenállás múltból erőt merítő egyre erősödő szelleme. Ezek hatására választotta tárgyául a hun nép honfoglalását Attila fia, Írnak vezetésével. Valóságos regét teremtett. A mindössze hároménekes, összesen 549 soros eposz újdonsága, hogy az addig szokásos antik vagy keresztény mitológia helyett ősmagyar mitológiát próbál kidolgozni s alkalmazni. Másik újítása, hogy a hexameteres formát alkalmazza, addig ugyanis az alexandrinus volt a magyar eposzköltők kedvelt sortípusa. Ráadásul meglehetősen sikerültek hexameterai. A Hébében közzétett mű annyira eltalálta a közhangulatot, hogy több költőre is buzdítólag hatott. Vörösmartyn kívül Czuczor Gergely (*Az augsburgi ütközet*) és Pettényi Gyöngyössi János (*A fiatal Árpád . . .*) írt eposzt hatása alatt. Vörösmarty elismerte, hogy hatással volt rá Székely, sőt xeniát is írt róla *Aranyos* címmel: „Tűzbe vedel, te aranyos, tán tiszta arany vagy; / S tűz kísért aranyat, hát arany úrfi megégsz. / Kár érted, de se baj, hamudat széthordja az alszél / S a felszél, lelked bélette égbe röpül“.

Az irodalomtörténetírás azt tekinti Aranyosrákosi Székely Sándor eposza főérdeméül, hogy hatására született meg Vörösmarty remekműve, a *Zalán futása*. Így nyilatkozott Toldy Ferenc és Gyulai Pál is. A hatás pontos kimutatására Kiss Ernő tett kísérletet 1900-ban, s összehasonlító tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy mindössze a székely-magyar mitológia terén meríthetett Vörösmarty a műből, de sem a nyelvezetben, sem a verselésben nincs közvetlen kapcsolat. A hexametert Baróti Szabó Dávid Aeneis-fordításából is vehette, a témára Anonymus gestája és az Aeneis hathatott. Még ha ez is a valóság, Vörösmarty eposzának keletkezéséről szólva máig is kitérnek az egykori unitárius diákköltő művére.

Székely Sándor nagy zenebarát volt, maga is jól hegedült, úgyhogy a legalkalmasabb egyházi személy lehetett az unitárius énekeskönyv átdolgozására. Elavult énekeket kihagyott, saját szerzeményekkel pótolta, másokat átdolgozott. Az 1837-ben kinyomtatott énekeskönyvről írja Boros György: „Meg kell elégednünk azzal a kijelentéssel, hogy úgy költői formában, mint eszmei tartalomban rendkívül felette áll Sz[ékely] S[ándor] énekeskönyve összes (öt) elődjének; dogmai kifejezései tisztultabbak és a modern unitarizmus felé hajlók, ámbár sok olyan elem maradt a régi énekekben, amelyeken csak a legújabb kiadás tudott lényegesen javítani“ (Unitárius Közlöny, 1895. 17—18.).

Mint kollégiumi történelemtanár, Székely kellett hogy kidolgozza tárgyának magyar nyelvű előadásait. Addig ugyanis latinul tanítottak. Így gyakran az oktatás követelte ritmusban fordította, állította össze tankönyveit, melyeket utóbb sajtó alá bocsájtott. Adatban gazdagok, de nyelvezetük több simítást igényelt volna. (*Unitária vallás története Erdélyben*. Kolozsvár, 1839; *Világtörténetek tanulók és olvasók számára útmutatóul Dittmár szerint*. Kolozsvár, 1844; *Erdélyország története hiteles kútfőkből*. Kolozsvár, 1845.)

Jakab Elek, egykori tanítványa, dolgozatában elénk állítja Székely Sándort, az embert is. Úgy tűnik, helyesen indokolja meg, miért nem vált adottságai, tehetsége ellenére sem nevesebb költővé, esetleg tudóssá: „pihenni, enyelegni, sétálni és sziesztázni szeretett“. Az egyszer papírra vetett mű javítgatására, csiszolására sajnálta az időt. Nem becsülte túl sokra az írásbeliséget, inkább a közvetlen emberi kapcsolatokra épített. „Övéhez szeretetteljes, társaságokban magakedyeltető, olykor elmés, élcés, de mindig finom volt. Férfikorában udvarias és kissé rátartó“ — írja róla Jakab. Vallási kérdésekben türelmet tanúsított, a felekezetieskedést elítélte. Tanárként is világos, tanulságos előadásai miatt köztiiszteletnek örvendett.

Nevének írásában az elmúlt másfél század folyamán sok bizonytalanság tapasztalható. Székely nemesi családja az 1600-as évekig vezette vissza múltját, az *aranyosrákosi* nemesi előnévként illeszkedett a *Székely* családnévhez. Sokáig kötőjellel írták, az akkor ingadozó szokás szerint hol nagy, hol kisbetűvel (Aranyos-Rákosi, aranyos-rákosi). Előnevét igen következetesen mindig használta azért, mert a sok Székely nevű írótól, egyházi férfiútól így tudta magát megkülönböztetni. Erre utal, hogy Kazinczy az *Erdélyi Levelekben* Rákosi Sándorként említi (1816 nyarán találkozottak Kolozsvárt), Vörösmarty is *Aranyos* címmel ír róla epigrammát. A századfordulón egységesült az előnevek kisbetűs írása, s ennek megfelelően *aranyos-rákosi Székely*ként emlegették, s Szinnyi József életrajzi lexikona (XIII. kötet, 1909), sőt még Zoványi Jenő elavult *Egyháztörténeti Lexikona* is a Székelyhez sorolja be zárójelbe téve előnevét. Gál Kelemen iskolatörténete, s az újabban megjelent *Magyar Irodalmi Lexikon* és *Magyar Életrajzi Lexikon* eltekint — a divatból amúgy is kikopott — előnév használatától, s kéttagú családnévként — az első tagot természetesen egybeírva — *Aranyosrákosi Székely Sándort* ír, s az Aranyosrákosi névnél sorolja betűrendbe. Ezt az írásmódot kell ezután is alkalmaznunk.

Az alábbiakban közölt két tudósítást a reformkori Kolozsvár 1841—1848 között hetente kétszer megjelenő politikai lapjából, a *Múlt és Jelen*ből vettük. Ennek szerkesztője a kolozsvári Református Kollégium neves történész professzora, Szilágyi Ferenc (1797—1876) volt. Meglepő, hogy míg a többi kolozsvári lap (Erdélyi Híradó, Kiskövet, sőt még a Brassai szerkesztette Vasárnapi Újság is) éppen csak tudósít Aranyosrákosi Székely megválasztásáról, beiktatásáról, a *Múlt és Jelen* részletes beszámolót közöl. Ez alighanem a két hasonló korú, azonos tárgyat tanító férfiú személyes barátságával magyarázható. Nem kizárt, hogy maga Szilágyi fogalmazta meg személyes élményei alapján az aláírás nélkül közölt második beszámolót. Különböztetve mindkét cikk a címlapon jelent meg az V. évfolyam (1845. szept. 5.) 71. számában (421. l.) valamint a VI. évf. (1846. júl. 5.) 54. számában (309—310. l.). Minthogy az egykori lap egyetlen példánya található Kolozsváron, érdemesnek véljük ezt a már feledésbe merült anyagot újra közzétenni. A helyesírást a mai normákhoz igazítottuk megőrizve a régies hangzást. A rövidítéseket feloldottuk.

* * *

Erdélyi hírek. Az erdélyi unitaria eklézsiák szuperintendensi hivatala mintegy két év óta ürességben lévén, azon anyaszentegyház idei közönséges sz[ent] zsinatja Homoródalmáson (Udvarhely székben) múlt augusztus 24-én s következő napokon tartatott, melynek fő tárgya a

szuperintendens-választás volt. És itt a közvélemény bétölt; a kolozsvári Unitarium Kollégiomban históriát tanító érdemes és közbecsülésben álló tudós professzor s egyházi közfőjegyző vagy generális nótárius, aranyosrákosi tiszt[elen]dő Székely Sándor úr, kit a tudós világ több jeles munkáiról ismer, szinte teljes szózat többséggel — csak három lévén ellenkező — az említett szuperintendensi hivatalra *megválasztott*, egyszersmind a hazai törvények értelmében öfelségének megerősítés végett feljelentetik. [...]! A nem számos és nem is igen erős unitárius státus püspökét *szabadon választja*. Az említett választás következtésül a professzorok közt is történtek némi változások. A história tanítására eddig filozófia professzora t[iszteletes] Székely Mózes úr tétetett át, a filozófiát és matézist s fizika egy részét t[iszteletes] Brassai Samu úr, a fizika nagyobb részét és kémiát t[iszteletes] Berde Áron úr fogják tanítani, a teológiai tudományok tanításában végre a f[ő]t[isztele]ndő szuperintendens és kolozsvári pap t[iszteletes] Kriza János urak megsztoznak.

* * *

Egyházi innepély. Az erdélyi *unitaria* anyaszentegyháznak múlt június 30-án, kedden nevezetes innepélye volt, midőn a tavaly a Homoródalmáson n[agyságo]s Udvarhelyszékben tartott közssinati gyűléstől megválasztott, s következőleg öfelségétől k[egy]emesen megerősített püspökje aranyosrákosi főtiszt[elen]dő Székely Sándor úr e fontos és díszes hivatalába itt, Kolozsvárt az unitárius templomban béiktattott. A mondott napon az itt egybegyűlt unitarium főkonzisztórium² egyházi és világi tagjai, valamint számos különböző hitvallású, mint szintén rangú hallgatók, átaljában díszes közönség, délelőtt tizedfél órakor a templomban megjelenvén, előbb isteni tisztelet tartatot, midőn célszerű, s az innepély díszéhez és fontosságához alkalmazott könyörgést mondott derzsi unitárius pap t[iszteletes] Inczeffi [József] úr, ami elvégződvn, a béiktatási innepély kezdődött. A templom közepén a szent szószék alatt volt egy hosszú zöld asztal, melynek az elnöki széktől balfelőli oldala mellett a főkonzisztórium egyházi tagjai, esperesek, jegyzők s a t[ö]bbi, jobbfelőli oldala mellett a világi tagok foglaltak helyet; az elnöki két szék üres volt, azok mellé volt téve jobbfelől még egy más karosszék is. A világi tagok sorában legfelül ült, most a főkonzisztórium helyettes elnöke, tartományi számvevőtanácsos mélt[óságos] Istvánfi János úr, a kolozsvári untária eklézsia és főiskola buzgó és érdemes kurátora,³ ki is a könyörgés végével megszólalván, az innepély célját előadá, egyszersmind az asztal végén ülő egyházi közfőjegyzőt, t[iszteletes] Székely Mózes urat, a kolozsvári főiskolában közönséges és hazai históriát tanító professzort felszólítá a választott püspök kir[ályi] megerősítéséről szóló kormányzékai rendeletet felolvasni, mi is megtörtént. A kormányzéknek az unitarium főkonzisztóriumhoz intézett ezen rendelete f[olyó] évi jan[uar] 8-án költ, s tudatja azon egyházi főtanáccsal, hogy a közssinat által *szuperintendensnek* választott aranyosrákosi Székely Sándor tavalyi nov[ember] 13-án hivatalában k[egy]emesen megerősített, egyszersmind a kormányzék részéről béiktató biztosnak erdélyi törv[ényes] kir[ályi] táblai elnök vargyasi mélt[óságos] Dániel Elek (ki egyszersmind az unitárius státusnak⁴ a világi

résről főkurátora s így a főkonzisztórium elnöke) és kormányzéki titoknak iszlói Iszlai László urak nevezettek ki.

A rendelet felolvasása után az egyházi tagok közül felállott t[iszteletes] Darkó Mihály úr, az ótordai Unitarium Gimnaziumban a szónoklat, a költészet, görög és német nyelv mint szintén keresztény hit- és erkölcsstan [tanára] és azon iskola rektora — s két indítványt tett, hogy a béiktatandó püspök úr, ki megválasztása után legottan a püspöki hitet letette, most csak a felség iránt tartozó hívség- és hódolati esküt tegye le, továbbá mivel a főkonzisztórium már egyszer folyamodott a *superintendensi* névnek a hazai törvényekben gyökerező *püspöki* névvel felcserélése, s arra átfordítása iránt, de azt a felolvasott kormányzéki rendelet szerint, melyben a *superintendens* név újra előfordul, meg nem nyerhette, most e kérés újíttassék meg. Mind a két indítvány felkiáltás útján elfogadtatván, határozattá vált. Megesvén ezek, a helyettes elnök úr indítványozta egy nyolc, u[gy]m[int] négy egyházi és négy világi tagokból álló küldöttség kinevezését, mely a béiktató kormányzéki, valamint a béiktatandó püspök urat is hívná meg a főkonzisztórium keblébe megjelenésre, mely indítvány helyeseltetvén, a tisztelt elnök úr azon küldöttséget kinevezte, mely is megbízását teljesíteni azonnal elindult.

Mielőtt az innepély leírását folytatnók, legyen szabad elébb itt a fennemlített két indítványra egy kis megjegyzést tenni. Az Erdélyben törvényesen bevett négy vallás egyházi fejei, s azok között a protestánsoké és unitáriusoké is az ország törvénye, jelesen Approb[atae Constitutiones]³ I. r[ész] I. tit[ulus] IX. art[ikulusa] szerint *püspököknek* neveztetnek. A mondott törvénycikk így hangzik: „A négy recepta religión⁶ lévőek közül a felül megnevezett reformata evangelica, lutherana vagy augustana, unitaria religión lévőeknek tulajdon püspökjök, a magok vallásán lévőek legyenek.“ Ugyane törvény tartásából: „kik püspökségre [...]”⁷ választatnak, az ő közönséges egyházi gyülekezeteknek tetszésekből és végzésekből, azok a *fejedelmektől konfirmáltassanak*“. E törvényben három van: a reformátusok, lutheránusok és *unitáriusok* egyházi fejei a) azon religiók egyházi gyülekezetétől választatnak, b) a fejedelemtől megerősítetnek és c) *püspököknek* neveztetnek. Ebből látszik a fennebbi két indítvány közül a második — a közönséges és hivatalos levelekben a *superintendensi* név helyett a *püspöknek* használását illető kérés, mint világos *törvényen alapuló*, helyes, s azért méltán is remélhetni, hogy törvényt tisztelő, igazságos kormányunk arra tekintettel leend; de éppen oly bátran és nyíltan kimondjuk, hogy az elsőt, t[udni]i[l]lik miszerint a béiktatandó püspök csak hűség- és hódolati hitet mondjon, nem pedig püspököt — mint amelyet megválasztása alkalmával már letett —, törvénybe ütközőnek és így helytelennek kell nyilvánítanunk. Egy törvény csak úgy törvény, ha egész, s midőn a két félre nézve hozatott, egyiket, mint a másikat *egyaránt* kötelezi. De hogy annak egyik része kötelező, a másik szabad tetszés szerint magyarázható, s így elmellőzhető vagy kikerülhető legyen — ez nem helyes, s az igazság fogalmával is merőben ellenkezik. Ha a törvényben említett vallások ragaszkodnak — s igen helyesen! — azon jogukhoz, hogy püspökjöket szabadon válasszák, úgy tiszteletben kell tartaniok a fejedelem megerősítési jogát is, mert *mind a kettőt* a tör-

vény tisztán és világosan mondja. E szerint az illető vallások egyházi gyülekezetétől szabadon választott püspök mindaddig valóságos püspöknek nem tekintethetik, míg a *fejedelemtől megerősítést nem nyer, addig tehát sem törvényesen, sem helyesen* püspöknek fel nem esketethetik. [...]»⁸ Mert tegyük fel azt a nem lehetetlen esetet, hogy a fejedelem nem találja megerősíteni a választott püspököt: vajon püspök lesz-e azon egyén? S a fejedelem nem teljes joggal rendelhet-e ilyenkor új választást? Ez igen természetes — mivel „jura sunt reciproca“⁹ [...]

De térjünk vissza az innepély leírása folytatására. A kinevezett küldöttség visszatérvén, annak egyik tagja, kincstári titoknak mélt[óságos] Gyergyai Sámuel úr jelentette, hogy a meghívottak haladék nélkül megjelenni fognak, mire a gyűlés tagjai közül néhányan a templom ajtajába küldettek a bejövő kormányzékeni biztos[t] és főtisztelendő püspök urat ott elfogadni és bekísérni. Ezek csakhamar megjelentek, s „éljen“ kiáltással fogadtattak. Az első kormányzékeni biztos státus-főkurátor táblai elnök mélt[óságos] Dániel Elek úr az elnöki széket elfoglalá, mellé balfelől ült biztostársa, az oldalfélt lévő széket most a béiktatandó püspök úr foglalta el.

Az első kormányzékeni biztos úr felszólította a főtiszt[elen]dő püspök urat a hitet letenni, mielőtt azonban ajánlá az egyházi főjegyzőnek, t[iszteletes] Székely Mózes úrnak felolvasni a biztosokhoz intézett kormányzékeni rendeletet, melyben azoknak meghagyatik a dolog kimene-teléről tudósításukat megtenni; felolvastatta továbbá a püspök úrnak adott, s a kinevezés napjáróli kir[ályi] adománylevelet, miután az egyházi közfőjegyző úr után hűség- és hódolati hitet a megerősítést nyert főtiszt[elen]dő püspök úr letette, amit harsogó „éljen“-kiáltás követett. Megesvén ez, a kormányzékeni első biztos és státus-főkurátor úr rövid s egyszerű beszédben a püspöki hivatal nehéz és fontos voltát megrajzolván, azon reményét fejezé ki, hogy azon érdemes férfi, kiben az anyaszentegyház bizodalma központosult, s ki a fejedelmi megerősítést is megnyerni szerencsés volt, az egyházi ügyek igazgatásában eddig bizonyított ügyességét és szerencsés tapintatát ezután még teljesebb mértékben tanúsítandja, s felszólítá ötöt egyházi elnöki székét elfoglalni, mire a főtiszt[elen]dő püspök úr az asztal fejénél az elnöki szék balján lévő székbe ült, honnan a kormányzékeni második biztos úr felkölt, és oldalfélt ült. Az ily móddal béiktatott püspök t[iszteletes] Székely Sándor úr szép, az innepély fontosságához illő beszéddel foglalá el főpásztori székét. Annak bévezetésében az idvezítő töviskoronáját célszerű alkalmazással díszes, de terhes főpásztori hivatalához hasonlítja, azután némely kérdéseket tett fel, amelyekre felelve kívánta bizonyítani, hogy említett fontos hivatala becsét és jelentését amint érti, úgy méltányolja is. Az első kérdés a püspökséget illette, amelyet Sz[ent] Pál ismeretes helyével kívánt megfejteni I. Tim. III. 1—4. „Igaz beszéd ez: Ha valaki püspökséget kíván, jó munkát kíván. Szükség azért a püspöknek feddhetetlennek lenni,“ s a t[öbbsi], s a t[öbbsi];; azután átment az isteni félelemre és felebaráti szeretetre, amiket rövid, de erős vonásokban rajzolt, s végre a fejedelem és szeretett haza iránti kötelességeit is, azokhoz híven és buzgón ragaszkodását megindulva fejtegeté; végre a béiktató első biztos úrhoz fordulván, ki mint státus-főku-

rátora 26 év óta lelkesen és foganatosan fáradozik az egyház és iskolák java előmozdításán — szíves halálját s köszönetét nyilvánítja, s végre a főkonzisztórium[hoz] és papsághoz a szíves együttműködésre intézett, s a személybe helyezett bizodalmat megköszönő szavakkal végzé beszédét, amit hangos „éljen“-kiáltás követett. Elfogadta a papság részéről az új főpásztort egyházi közfőjegyző és professzor t[iszteletes] Székely Mózes úr, kinek terjedelmesebb és tudós beszéde tartalmát három kérdés fejtegetése tevé: a) hogy micsoda viszonyban áll az anyaszentegyház a státushoz, melynek folytatában az erdélyi unitaria anyaszentegyház viszontagságait is érdekelte; b) micsoda viszonyban van a püspök a külső státushoz vagy polgári társasághoz s végre c) a kormánya alatti anyaszentegyházhoz, mely két pont alatt annak a fejedelem és haza iránti kötelességeit, valamint egy főpásztorban megkívántató tulajdonokat sorolá elő, mely utolsók a közbizodalom által választott s fejedelmi megerősítést nyert püspök urban — ki hivatali elődjei sorában 21.-ik — teljes mértékben feltalátatnak. A papságot és magát annak kegyes jóindulatjába ajánlva, szíves és őszinte óhajtásokkal rekesztette bé beszédét, miután a kormányzéki biztosok és a püspök úr felkelvén, a főkonzisztórium tagjaival sűrű „éljen“-kiáltások között eltávoztak, s az innepélynek egy zenétől kísért szép énekekkel vége lett.

Aznap délben táblai elnök és státus-főkurátor méltós[ágos] Dániel Elek úr fényes ebédet adott, melyre a főkonzisztórium tagjai s válogatott úri vendégek voltak hivatalosak. Annak folytatában több poharak üritettek, [...] a béiktató kormányzéki mélt[óságos] Dániel Elek és Iszlai László urokért, végre újonnan béiktatott főtiszt[elen]dő püspök Székely Sándor úrért.

Tudósító azzal végzi közlését, hogy a Mindenható tartsa meg a derék és köztiszteletben álló püspököt számos évekig vidám egészségben, hogy magasabb munkássági körében is az anyaszentegyház és iskolák javát, virágzását előmozdíthassa, s a törvényesen bevett vallások közötti rokon egyetértés és keresztény szeretet gyarapodását — mint egy főpásztor legszebb teendőjét — maga részéről is eszközölhesse! [...]

JEGYZETEK

¹ Kihagyunk egy korabeli református egyházi vitára utaló mondatot.

² főkonzisztórium — főtanács

³ kurátor — gondnok

⁴ unitárius státus — Unitárius Egyház

⁵ Az *Approbatae constitutiones* [Jóváhagyott törvények] című törvénykönyv II. Rákóczi György fejedelem utasítására készült, s az 1540-től 1653-ig hozott törvénycikkeket foglalta össze, rendszerezte magyar nyelven. Egyes fejezetei 1848-ig illetve 1867-ig érvényesek maradtak.

⁶ *recepta religio* — bevett, vagyis az állam által elismert vallás.

⁷ A cikkiró kihagyta az eredeti törvénycikk „vagy vikáriusságra“ (püspök-helyetteségre) szavait.

⁸ Itt kihagyunk közel egy teljes hasábnyi (77 sornyi) jogi okfejtést.

⁹ A jogok kölcsönösek.

A KADÁCSI UNITÁRIUS TEMPLOM TÖRTÉNETE

A Nyikó középső folyásának két partján fekvő Kadács két helységből tevődik össze: Nagykadácsból és a tőle mintegy két kilométerre fekvő Kiskadácsból. (Régi nevükön Felső- és Alsó-Kadácsból.) Nagykadács keleten Kobátfalvával érintkezik, szinte össze van építve vele, hasonló módon Kiskadács nyugaton Siménfalva közvetlen szomszédságában található. E sajátságos elhelyezkedésből keletkezett a falu nevének meseszerű eredeztetése: azért települtek a falu birtokának két szélére, hogy az egyre terjeszkedő két nagy falu útjába „Akadást” képezzenek.

A falu elnevezésének legvalószínűbb magyarázata: személynév átvitelből alakult ki a település mai neve. Ezt látszanak igazolni a falura vonatkozó első írásos adatok is: 1505-ből maradt fenn Michael Akadáchi¹ neve; 1518-ban Petrus Semijén de Akadách, 1519-ben pedig Petrus Semijen de Akadácsfalwa nevével találkozunk². Ezt a feltételezést valószínűsítik a környező falvak analógiái is: Siménfalva, Kobátfalva, Tordátfalva, Nagy- és Kiskede stb.

Településtörténeti szempontból azon kevés helységek közé tartozik, amelyek nem változtatták helyüket az első letelepülés óta. A patak-völgy és a környező dombok régészeti vizsgálata nem tárt fel sehol középkori településre utaló nyomokat. A falu területén, a Nyikó alsó teraszán található gazdag régészeti leletek, különösen a kerémiái anyag, arra utalnak, hogy Nagykadács a XII-ik században települt a mai helyére és Kiskadács az egy-másfél évszázad múlva bekövetkezett kirajzásnak tekinthető.

A falu fejlődésének kezdeti szakaszáról nincsenek adataink, de az a tény, hogy 1566. július 11-ke előtt János Zsigmond fejedelem hadában „Kadach”-ból 5 lófő, 1 gyalogos vett részt, 4-en pedig kiestek a lőfőségből meg nem jelenés miatt³, azt bizonyítja, hogy a kis helység ütemesen fejlődött — 10 porta volt kötelezve katonai szolgálatra — A későbbi adatok is arra utalnak, hogy a falu gazdasági ereje egyre növekedett: 1567-ben a szászsebesi vár építésére a lőfőkre kirótt 25 dénáros adót 8 „Kadáchij” porta fizette meg;⁴ az 1602-es Basta féle lustrában pedig Kadács egy nemessel, két lőfővel, egy darabanttal és 6 szabadparaszttal szerepel.

Minden valószínűség szerint a falu gazdasági-társadalmi életével párhuzamosan fejlődött az egyházi élet is.

Egy egyházközség kialakulásának és zavartalan működésének feltétele, hogy templommal rendelkezék. A kadácsi templom történetének vizsgálatánál igen jelentős volt az a tény, hogy a falu nem változtatta helyét az első település óta. Ugyanis, ha a helység az eredeti helyén maradt, a legrégebbi templom helyét is a mai templom helyén kell keresni. Habár írásbeli dokumentum az első templom létezéséről nem maradt fenn, a régészeti vizsgálatok valószínűsítik annak létezését. A keleti-nyugati betájolású templom nyugati oldalán található torony régészeti és építészeti vizsgálata: mint a torony falának méretei, a fel-

használt kövek illesztései, a kötőanyag vizsgálata stb., valamint az első szinten található, a kórus magasságának megfelelő, félig befalazott csúcsíves ajtó egyértelműen igazolja, hogy a toronynak ez a szintje a XV—XVI. sz.-ban épült. A parókia kertjében talált faragott kőben egy úgynevezett számárhátíves ajtó záróköve ismerhető fel. Mindezek arra utalnak, hogy a mai templom helyén eredetileg egy XV—XVI. században épült késő-gótikus templom állott. Mindezt valószínűsíti a mai templom alaprajza is. A templomhajó keleti oldala összeszűkül, mintegy félkör alakú templompiacon alkotva, hasonlóan a katolikus templomok szentély elrendezéséhez. Ez az építkezés uralkodó volt a XIII—XVII. századokban. Feltehető, hogy ez a régi alapzat is hozzájárult az 1837-es építkezés alkalmával a templom mai alakjának kialakításához⁵. Mindezeket a mai templom helyén végzendő ásatás tudná tisztázni megnyugtató módon.

A templom további sorsát az egyházközség történetével párhuzamosan tudjuk követni.

Ürmösi Kálmán: *A tarcsafalvi unitárius eklézsia c. tanulmányából*⁶ megtudjuk, hogy a tarcsafalvi unitárius egyházközség volt irattárának 1618-ból származó okmánya szerint, Tarcsafalva 1618-ban, alig 50 évvel az unitárius vallásnak a tordai országgyűlésen 1568-ban történt törvényes bevétele és elismerése után, unitáriussá lett. Így minden valószínűség szerint Kadács népe is — mint a tarcsafalvi és szentmihályi anyaegyházközségek filiája — felvette az unitárius vallást. Érdekes módon Kadácsnak a Nyikó jobb partján lévő része egyházilag Tarcsafalvához, a balparti része pedig Szentmihályhoz tartozott. Ebben az időben valószínűleg az ősi templomot használták, amit feltehetően, a II. Rákóczi György féle szerencsétlen lengyelországi hadjáratot követő 1661-es tatár betörés tett használhatatlanná, legalább is erre engednek következtetni a szomszédos falvak analógiái⁷. A megrongált templom helyébe egy fatemplomot építettek és az egyházközség költségével 1681-ben egy kb. 70 fontos harangot vásároltak, amit haranglábra helyeztek el. A harangláb tulajdonképpen a kőalapú alacsony toronyra épített gerendázatot jelentette, miként arról más egykorú tornyoknál is van tudomásunk.⁸ Kiskadácsban egy „küsebbed Sz. Antalra szóló“ harang volt található „ágason“.

Az 1693-as Generális Vizitáció, Almási Gergely Mihály püspök jelenlétében, számba vette az egyházi javakat. A jegyzőkönyv többek között megemlíti, hogy „Vagyon egy hatszögű Aranyos Pohár lábas, melynek a közepében vagyon egy medve tömlő síp a szoljában, mellyet adott az ecclesianak egy kegyes Férfi egy Asszonnyal együtt...“ Ezt a kelyhet használják ma is úrvacsora osztáskor. Ezen kívül „Vagyon egy ejfeles on Kanna, egy on tángyér, egy fél fertályos keresztelő on pohár“, valamint különböző terítők, abroszok, szőnyegek stb. Mindezek azt bizonyítják, hogy a templom fel volt szerelve minden szükséges klenódiával az istentiszteleti szolgálat zavartalan elvégzéséhez s az Egyház vezetősége szabályozta a Kadácsban tartandó szolgálat rendjét is. Az ádámosi zsinat 1695. május 5-i jegyzőkönyve előírta, hogy „Péntek napokon a mester Alsó-, a pap Felső-Kadácsban tartson szolgálatot.“

A falu gazdasági megerősödésével egyre erőteljesebbé vált az anyaegyházközségtől való elszakadás gondolata és az önállósodásra való tö-

rekvés. Végül is 1718. február 18-án kinyilvánították elszakadási óhajukat, egyszersmind meghatározták a pappér nagyságát, amiről „az Ecclesiában levő minden emberek személy szerint, mind a Kis Kadátsiak, mind a Nagy Kadátsiak kezét adták in Anno 1718.“⁹

Az elszakadás gondolatát az Egyház vezetősége nem támogatta. Az adámosi zsinat 1718. június 19-i jegyzőkönyvében található „A kadácsi Ecclának íratott levél, hogy mostan a mater Ecclatól való elszakadástól supersedeálljanak eo kgmek.“ Almási Gergely Mihály püspök a „Kadácsi Unitaria Ecclesiahoz“ 1719. május 30-án írt levelében¹⁰ ugyancsak nem javasolta a szentmihályi egyházközségtől való elszakadást, mivel „a magát massal egybe foglalt erő erősebb a megmaradásra“.

Végül is, hogy mikor történt az elszakadás, nem lehet pontosan megállapítani, de mivel az Egyházi Főtanács jegyzőkönyve 1724-ben kadácsi papként Karácsonyfalvi lelkész nevét jegyzi fel¹¹, valószínű az elszakadás 1718 és 1724 között történt meg. Ekkorra meghatározták az egyházi földeket, az allodiaturákat is, pontosan megjelölve a falu három határában azok nagyságát, helyét, milyenségét (szántó, kaszáló), valamint azt, hogy az a pap vagy az eklézsia javát szolgálja¹².

Az egyházközség, s ennek keretén belül a templom további történetét, a kadácsi születésű Sárdi István lelkész feljegyzéseiből követhetjük.¹³

Az egyházközség gondoskodik a lelkész lakásáról is, ugyanis az 1764-es Generális Vizitáció intézkedéseket hoz a „Parochia körüli“ kert használatáról.

Megható az az igyekezet, ahogyan az egyházközség minden korú tagja törekedett temploma szépítésére. „Ao. Dni. 1777. A. N. Kadatsi Unitarius iffiú legények, maguk buzgó indulatytyukból, meg rován magukat Nyolc Mariasaig tsináltatak az Unitárius Templomba egy Pulpitust, vagy éneklő széket. Ugyan ezen esztendőben, ezen N. Kadátsi Unitaria kegyes asszonyok, vettek az éneklő székre kettős veress Selyem ruhát, a predicallo szék borítására három sing zöld posztot sárga szegekkel le szegezve, melyly két rendbeli Collatum áll hat magyar forintokban. Ismét: Ezen Ecclesia beli iffiú leányok Istenes indultytyukból vettének a Pap Széke borítására egy tarka kartont, flor 1 den 24.“ — jegyi fel Josephinus Simo Solymosi jur. Notar Ao 1777 Die 21 Novembri.¹⁴ „Ao. 1783 Die 5 Decembri. Sz. Vizitacio alkalmatosságával mutattanak elő egy kis Ezüst Tanjer, melylyet Istenes jó indulatjából hagyott és legalt a N. Kadatsi Unitaria Eclenek az Ur Asztalára Néhai Tiszt. Miklos Kata, Donath Ferenczné asszony. Ugyan ilylyen írás a fenekin: Miklos Kata T. Ajtai Donath Ferencz Ao 1782. Legyen Isten előtt kedves áldozat“ — tudjuk meg az egykori feljegyzésekből.¹⁵

Nagy Gergely lelkész idején — a már említett két kis harang mellé — 1776-ban egy nagy harangot is vásároltak. Így aztán 1789. május 26-án a Generális Vizitáció alkalmával jegyzőkönyvbe vehették: „1., In Matre Ecclesia vagynak két harangok — a nagyobbik 147 fontos ilyen írással: Két Kadatsi Unit. Eccla. Anno 1776.

2., A másik Circiter 70 fontos mellyen ilyen esztendő szám vagyon 1681.

3., Az Harmadik Küsebed Sz. Antalra szollo vagyon a Kús Kadatsi Filialis Ecclesiában.“

Az erőteljesen fejlődő egyházközség számára a meglévő kis templom szűknek bizonyult. Ezért 1785—1786-ban, Bölöni Bakó György majd András György lelkészek idején, megkezdték „régii templom“ építését a mai templom helyén. Azonban ezt nem tekinthetjük új templom építésének, hanem inkább az ősi templom alapjaira épülő renoválásnak, ugyanis nehezen képzelhető el, hogy egy új templom helyébe alig ötven év után — 1837-ben — egy újabb templomot kelljen építeni. A munka így is akadozott, az 1789. május 2. Generális Vizitáció jegyzőkönyvbe is foglalta az építkezés lassú menetét, amiért a gondnokot teszi felelőssé. Végül is a templom elkészült, de ezt a harmadik templomot inkább nagyobb szabású felújításnak, mint új templom építésének tekinthetjük.

1801-ben a templom nyugati részén lévő félben maradt kőtornyot tovább építették, „szép magas szarvazattal, sendelyes fedéllel s tetején lévő... gömbszelvényes ívvel“¹⁶. Ezt tekinthetjük — a kőalapra emelt haranglábát nem számítva — a torony második ráépítésének.

Egyre sürgetőbbé vált Kiskadácsban is — különösen az idősebb emberek részére — egy templom építése, ugyanis a két falu közötti távolság, különösen télen vagy esős időben, akadályozta az öregek templomba járását. Így aztán 1812-ben, Derzsi György lelkész idején, Kiskadácsban is építettek egy kis templomot, amelyet orgonával is elláttak. Azonban a helyét rosszul választották meg, egy domb aljában, a Nyikó partján, s így nagyobb esőzésekkor a dombról lefolyó víz áztatta a kis templom alapzatát, ami miatt a falak állandóan repedeztek, folytonos javításra szorultak. Mellette helyezték el haranglábba a már előzőleg említett kis harangot.

Hogy az 1789-ben felújított templomot csak időleges megoldásnak tekintették kitetszik onnan is, hogy alig 50 év múlva, 1825-ben, a keblitanács elhatározta egy új templom építését. Közel 10 évig készültek az építésre. Hozzájárulásként minden család a Lokon levő egy darab földjének tiszta hasznát fizette be évente a templom javára. Közben készítettek az építéshez szükséges anyagokat is: kivetettek 40 000 darab cserepet, 6000 darab téglát, beszerettek 40 darab fenyőgerendát, nagy mennyiségű követ, meszet stb. Az előkészített anyagok elemzésénél kitűnik, hogy az új templom építésekor számoltak a régi templom anyagának felhasználásával is. A zsindeletet cseréppel cserélik ki, ezért van szükség 40 000 darabra, de a falazáshoz csupán 6000 darab téglára van szükség, mivel a régi falak anyagát újra beépíthetik az új templom falába. Úgyszintén felhasználhatják a deszka és faanyagot is, amit azt az új templom karzatának padozata is igazol, ahol a régi templom festett mennyezetének beépített deszkáin a festés ma is látszik.

1836-ban, Inceffi József lelkész és idős Marosi Mihály gondnoksága idején a régi templomot lebontották és annak alapjain felépítették az új templom épületét mai formájában. Ezt tekinthetjük a templom negyedik épületének. A berendezést csak egy év múlva, 1838-ban fejezték be, amikor a lelkész már Nagybaconi Hegyi Pál volt.

A templom a 300 év alatt kialakult unitárius templomok stílusában épült. Díszítése szerény, de ízléses, áhítatos hangulatot keltő. A belső elrendezése jól szolgálja az unitárius egyház szertartásrendjét, ahol az istentisztelet középpontjában a prédikáció áll. Ezért a szószéket cent-

ralisan helyezték el, hogy azt mindenki láthassa és a beszéd a templom minden részében világosan hallható legyen. A szószéktől jobbra vannak az asszonyok padjai és a karzat, bejáratul a déli oldalon levő ajtó szolgál, amely a cintermen át vezet a templomba. A férfiak a szószék baloldalán és azzal szemben helyezkednek el, a keleti oldalon lévő ajtón lépnek be a templomba, közvetlenül az utcáról. A legények szintén ezt az ajtót használják és végig menve a templomtérre a karzatban foglalnak helyet. A lányok az asszonyok mögötti padokban ülnek.

A szószék előtti templomtér tágas, alkalmas a keresztelés és az esketés elvégzésére, és úrvacsora osztásra is megfelelő helyet biztosít.

Csodálattal szemlélhetjük a múlt század második felében az építkezési kedvet. A már kétszer megemelt torony az új templom mellett alacsonynak bizonyult, ezért 1863-ban, Abrudbányai Ürmösi Sámuel lelkész és idős Marosi Péter gondnoksága alatt, a mai magasságáig emelték s bádogtetővel látták el. A tetőn ma is látszik a bádogba domborított építési évszám. Az 1764-ben épült és már megrongálódott lelkészi lakás helyett 1881-ben, Benczédi Pap Sándor lelkészsége idején, újat építettek. 1887-ben, Bölöni Bakó Lajos lelkész és Tordátfalvi Boros György énekvezér alatt orgonát vásároltak, ami ma is a Nyikó-menti templomok legjobb orgonája. Így a templom építésének 150-ik évfordulóján az orgona centenáriumát is ünnepelhetjük.

De nemcsak egyházi vonalon folyt az építkezés a kis faluban, hanem polgári téren is. Ekkor épült fel az iskola s az úgynevezett „faluháza“; ekkor épültek a ma is álló fedeles hidak, amelyeknek nemcsak gazdasági jelentőségük volt, hanem kulturális szerepet is tölthettek be: itt gyűltek össze a fiatalok esti éneklésre, mesélésre, táncrea, s itt oktatták az öregek az ifjakat a falu erkölcsére.

A gyarapodás mellett azonban gyakran veszteség is érte a falu lakóit. Templomuk többször megrongálódott s ilyenkor nagyobb javításokat kellett végezniök rajta, de — amint láttuk — többször újra is kellett építeniök. Az első világháborúban elrekvirálták az egyházközség harangjait, amiket csak 1930-ban sikerült — Lőrinczi László lelkész és Gálfalvi Péter énekvezér idején — jelentős anyagi áldozattal vásárolni két új haranggal pótolni. A kiskadácsi templom több mint 100 év alatt annyira megrongálódott, hogy használata életveszélyessé vált. Ezért 1926-ban véglegesen bezárták és 1969-ben lebontották, anyagát 1971-ben a nagykadácsi templom javítására használva fel.

Kadács népe nemcsak építeni tudott, hanem meg is tudta őrizni egyházközsége javait. Így a templomot többször is javították. 1900-ban Sándor Áron, 1938-ban Lőrinczi László, 1971-ben Lőrinczi Károly és 1987-ben Biró József lelkészek idején, minden alkalommal a hívek áldozatos hozzájárulásával. Ennek eredményeképpen ma a kadácsi unitárius templomot a Nyikó-menti templomok egyik legjobban karban tartott és legszebb templomának mondhatjuk.

A kadácsi unitárius egyházközség közel 270 éves, gyakran viszon tagságos múltja tanulságul szolgál mindannyiunk számára. Megmutatja azt, hogy a nehézségeket, még a legmostohább körülmények között is, összefogással, közös erőfeszítéssel, jóakarattal le lehet győzni. Megtanulhatjuk azt, hogy maradandó értéket csak áldozathozattal lehet alkotni. Tetteinket pedig ne csak a jelen, hanem az utódok iránti

felelősség is vezesse. De talán legértékesebb tanulságul azt vonhatjuk le, hogy az Egyház éltető ereje a hívek hűsége és áldozatvállalása.

A kadácsi unitárius egyházközségben fennállásának 269 éve alatt 30 lelkész és 16 énekvezér szolgált, akiknek a nevét a „Kadácsi Ecclesia Könyve“ 1718. február 17-től a következőképpen jegyzi fel.

Lelkészek:

1. Karácsonyfalvi ?	(? —1724)
2. Dobilai János	(? —?)
3. Szentmártoni ?	(1737—?)
4. Sárdi István	(1736—1745)
5. Boros Márton	(1760—1773)
6. Buzogány Márton	(1773—1777)
7. Nagy Gergely	(1777—1781)
8. Bakó György	(1782—1785)
9. Andrási György	(1787—1789)
10. Bodor Sámuel	(1792—1793)
11. Augusztinovits Pál	(1794—1798)
12. Derzsi György	(1798—1813)
13. Nagy András	(1813—1824)
14. Inczefi József	(1824—1838)
15. Hegyi Pál	(1838—1840)
16. Györfi Sándor	(1840—1847)
17. Ürmösi Sámuel	(1847—1870)
18. Boér Lajos	(1870—1873)
19. Pap Sándor	(1873—1885)
20. Bakó Lajos	(1885—1888)
21. Péter János	(1888—)
22. Sándor Áron	(1889—1911)
23. Taar Géza	(1911—1915)
24. Marosi Márton	(1915—1927)
25. Lőrinczi László	(1927—1941)
26. Ifj. Sebe Ferenc	(1941—1945)
27. Zsigmond József	(1946—1954)
28. Kiss Domokos	(1955—1958)
29. Lőrinczi Károly	(1959—1972)
30. Biró József	(1973—)

Énekvezérek 1789-től

1. Szabó Mihály	(?—?)
2. Almási ?	(?—?)
3. Vári ?	(?—?)
4. Magyar István	(?—?)
5. Jakab Péter	(?—?)

Kántor-tanítók:

1. Kozma Pál	(? —?)
2. Tóth János	(1834—1840)
3. Gyöngyösi Áron	(1849—?)

4. Csegezi József	(? —?)
5. Deák József	(1855—?)
6. Boros György	(1866—?)
7. Komjátszegi Lajos	(1899—1901)
8. Szabó Jenő	(1901—1902)
9. Marosi Mátyás	(1904—1913)
10. Gálfalvi Péter	(1913—1937)
11. Lukácsi Domokos	(1937—1946)

JEGYZETEK

- ¹ *Székely Oklevéltár* VIII. kötet. Kolozsvár, 1899. 220.
- ² Uo. I. kötet. Kolozsvár, 1872. 332—334.
- ³ Uo. II. kötet. Kolozsvár, 1876. 202.
- ⁴ Uo. 219.
- ⁵ Máthé Géza: *Magyar unitárius templom stílus*. Unitárius Egyház 36. (1943) évf. 5—6. sz.
- ⁶ *Keresztény Magvető* XI. (1876) év. 361.
- ⁷ Lásd pld. a székelyszentmiklósi templom feldúlása.
- ⁸ Lásd pld. a székelykeresztúri református templom tornya.
- ⁹ *Conscripta tempore Visitationis Ao 1733. Die 20 Bis. Novemb. in Ecclesia N. Kadatsiensis.*
- ¹⁰ Az ádamosi zsinat megbízásából.
- ¹¹ *Protocolium Gen. Cons. 1724 — 312 l.*
- ¹² *Matrix seu inventarium 59—62 o.*
- ¹³ Kadácsi *Ecclesia* könyve mely csináltatott Anno 1745 Esztendőben Akkori praedicator Sárdi István által. Melyben vadnak írva az *Ecclesia* Törvények, az *Ecclesia* földel Széna füvei és az Úr Asztalára valo edények, abroszok.
- ¹⁴ *Matrix seu inventarium 59—62 o.*
- ¹⁵ *Matrix seu inventarium 59—62 o.*
- ¹⁶ Az 1801-ben végzett Generalis Vizitáció jegyzőkönyve.

Dr. WILLIAM F. SCHULZ

VIRÁGVASÁRNAP*

Mk 11,1—11

Mennyire találó, hogy mi, négy nyugati utazó éppen virágvasárnap érkezünk hozzátok! Az egész kereszténység ma Jézusnak Jeruzsálemben való dicsőséges bevonulását ünnepli. Jézus zarándok volt és Jeruzsálem egyfelől zarándoklásának vége, másfelől kezdete. Ugyanígy, amint ma az észak-amerikai unitáriusok nevében köszöntünk titeket, ez utazásunk vége és kezdete.

Mit jelent zarándoknak lenni? Nem mást, mint feladni mindennapi életünk megszokott kényelmét, és egy új horizont felé irányuló utazásra vállalkozni. De nem kell a szó fizikai értelmében útra kelni, zarándokok lehetünk értelmünkben és szívünkben is.

Zarándoknak lenni nem más, mint keresni a végső valóságot: Istent vagy a megvalósulást, a beteljesülést. Jézus is azon az emlékezetes virágvasárnapon szolgálata beteljesülését kereste.

Azért jöttünk Erdélybe, hogy zarándoklásunk keretében három dolgot keressünk: először vallásos hitünk történeti gyökereinek érzését. Ez az a föld, ahol számunkra, az észak-amerikai unitáriusok számára minden kezdődött. Ha nem lettek volna a ti hitelődeitek és főképpen Dávid Ferenc, akkor mi nem lennénk azok, akik ma vagyunk. Mi veletek együtt elkötelezzük magunkat egy olyan vallásra, mely egyesít és nem elválaszt, mely hitet ad és nem félelmet, szeretetet hirdet és nem gyűlöletet. Mi nálatok vallási örökségünket találjuk meg. Ilyen értelemben utazásunk a gyökerek és az alap keresésének a végét jelenti.

Mi azonban nálatok egy második keresett dolgot is találtunk: közös emberiességünket, egy olyan emberséget, mely felülmúlja a politikát és hatalmat, határokat és óceánokat. Európaiak vagy amerikaiak, mi mind ugyanazt a levegőt lélegezzük, ugyanabban az Istenben bízunk, ugyanazért a békéért imádkozunk, ugyanazokat a könnyeket hullatjuk.

Jeruzsálemben van egy múzeum, melyben többek között kicsi csészék vannak kiállítva, olyan alakúak, mint egy tojástartó. Az ókori zsidók számára ezek a csészék szentséggel bíró szertartási kelyhek voltak, nemcsak azért, mert azokban szent vizet vagy vért tartottak, hanem azért, mert azokba emberek hullatták könnyeiket. Ezért nevezték „könyv-csészéknek“, és a legnagyobb tisztelet, amit az ember valaki iránt

* Fordította: dr. Erdő János

kimutathatott, az volt, amidőn embertársának megengedte, hogy ezt a könny-csészét szeméhez tarthassa. Mi európaiak vagy amerikaiak közös emberiségünket elismerjük és egymás iránt a legnagyobb tiszteletet fejezhetjük ki azáltal, hogy embertársunk szeméhez egy könny-csészét tartunk.

Végül van egy harmadik és utolsó dolog, amit keresünk nálatok: egy megújított érzését mindannak, ami szent: Isten jelenlétének érzését. Egy nagy amerikai teológus mondta, hogy „a hit nem más, mint a meglepetés elfogadásának készsége“. Bármilyen új helyre menni, szokatlan földön állni nem más, mint átalakulni, újjá lenni, különbözővé válni. Egyszerűen kész lenni a meglepetésre. És mi lehet Isten, ha nem az a hatalom, aki nap mint nap felkészít minket bármilyen új meglepetésre, aki bátorsággal ruház fel, aki megacéloz és szemeinket látásra nyitja.

Jézus, amikor azon a végzetes napon Jeruzsálembe ment, tudta, hogy öt nap múlva keresztre feszítik. Ő mégis vállalta az utazást bátorsággal, töretlen szívvel, nyitott szemmel. Tudta, hogy csak a szentséges, az Isten keresésével lehet a teljességet megtalálni. „Azért mondom néktek: amit könyörgésetekben kértek, higgyétek, hogy mindazt megnyeritek, és meglészen néktek“ (Mk 11,24).

A mi mai zarándoklásunk is csak egy kezdet, keresve a szentségest, Istent bárhol is található. Mi nyitott szemmel jöttünk ide, készen állva a meglepetésre. Körülöttünk minden felhívást jelent a csodálkozásra, és a barátságotok, rokonszenvetek és fogadásotok hitünk megújulásának az alapját képezik.

Észak-Amerikában több mint ezer gyülekezet nevezi magát unitáriusnak. Ezek az egyházközségek nem tudták velünk együtt ezt a virágvasárnap utazást megtenni, azonban ők éppen úgy mint ti, vallásos zarándokok, akik a teljességet keresik. Mi majd elmondunk nekik mindent, amit láttunk. Elbeszélésünkben a ti szellemetek és szeretetek átnyúl a tengeren, s ezáltal ők is részt vehetnek abban a zarándoklásban, amelyet mi ma végzünk. Ők szintén találkozhatnak vallási örökségünkkel és közös emberségünkkel. Ők szintén készek lehetnek a meglepetésre.

Isten áldása legyen veletek, unitárius testvéreim. Isten szeretete töltse be életeteket és világosítsa meg utaitokat. Ámen.

Dr. ROY SMITH

BOLDOGOK A BÉKESSÉGRE IGYEKEZŐK*

Mt 5,9

Máté evangéliuma 5. részének első verse szerint Jézus amikor meglátta a sokaságot, felment a hegyre, és amint leült, odamentek hozzá tanítványai. Ő pedig megszólalt, és így tanította őket:

* Fordította: dr. Erdő János

„Boldogok a lelki szegények: mert övék a mennyeknek országa. Boldogok, akik sírnak: mert ők megvigasztaltatnak. Boldogok a szelídek: mert ők örökségül bírják a földet. Boldogok, akik éheznek és szomjúhoz-
zák az igazságot: mert ők megelégtettek. Boldogok az irgalmasok: mert ők irgalmasságot nyernek. Boldogok, akiknek szívük tiszta: mert ők az Istent meglátnak. Boldogok a békességre igyekezők: mert ők az Isten fiainak mondatnak“ (Mt 5,3—9).

Beszédem alap gondolata: „Boldogok a békességre igyekezők: mert ők az Isten fiainak mondatnak“.

Testvéreim, nehéz, csaknem lehetetlen tolmácsolnom szívem me-
leg érzéseit, amikor másodszer látogatok meg néhány történeti unitárius
egyházközséget Románia szép országában. Ez a látogatás számomra azért
különleges, mivel feleségem is erre az útra elkísért.

Mindkettőnknek fontos volt, hogy együtt utazzunk az unitarizmus
szülőföldjére, amely János Zsigmond fejedelem szabad gondolkodású
vezetése alatt a 16. században a vallásszabadság bölcsője lett; és hogy
unitárius egyházközségeket látogassunk meg, amelyek a nagy reformá-
tor, Dávid Ferenc élő emlékét sugározzák. Ezek a nagy személyiségek
jelentős mértékben hozzájárultak a mi nemzetközi szabadelvű vallásos
örökségünk formálásához.

Éreztetni szeretnénk, hogy milyen nagy öröm számunkra veletek
lenni. Reméljük, valóban tapasztalni fogjátok, hogy mi élő láncsze-
mek vagyunk a romániai és angol, valamint sok, más országban élő uni-
táriusok között, mint az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Auszt-
rália, Új-Zéland, Dél-Afrika, India, Csehszlovákia, Magyarország, Dánia,
Nigéria, Németország és Svédország.

Ezen kívül, mint az Unitárius Világszövetség elnöke szabadelvű
vallásos emberek millióit is képviselem, akik tagjai ennek az egyedül-
álló nemzetközi, felekezet-, faj- és kultúraközi családnak, melyet a
ti unitárius hitelődeitek az enyéimmel együtt alapítottak meg 1900-
ban. Öröm és kiváltság számomra, hogy testvéreimtől, 20 különböző
országban működő 50 taggyház részéről üdvözetet hozhatok nektek
az említett országokon kívül Japán, a Fülöp-szigeteki köztársaság,
Franciaország és Hollandia részéről is. Most amikor az Unitárius Vi-
lágszövetség alapításának 87. évfordulóját ünnepli, és közeledünk a
20. század végéhez, arra hívlak, hogy szívetekben és gondolataitokban
örizzétek meg mindazokat, akiket hitünk nagy családjához tartozóknak
tekintünk.

Mélyen tudatában vagyok annak, hogy az Unitárius Világszövet-
ség alapítása óta a technika izgatóbban és ijesztőbben fejlődött, mint
ahogyan elődeink valaha is álmodták. A tudomány sok tekintetben túl-
haladta a tudományos fikciót, és mi ennek a földnek lakói egy nyo-
masztó kihívással állunk szemben, amint az új évszázad a közeli látó-
határon felvirrad.

A legnagyobb kérdések egyike, mely a világ minden részében je-
len van sokunknak ajkán és szívében, magára a létezésre utal. Van-e
jövője földünknek? Vagy elkövetjük azt a megbocsáthatatlan bűnt és
istengyalázást, hogy önmagunkat és az egész teremtett világot szét-
robbantjuk? És ha sikerülni fog egy békésebb világot megvalósíta-
nunk, arra az időre, amikor a 21. század felvirrad, milyen lesz az a
világ?

Tudjuk, hogy egy veszélyesen megosztott világban élünk, mely távol van a földi Istenországától, amiért imádkozunk és dolgozunk. Nők, férfiak és gyermekek százmilliói élnek világszerte embertelen feltételek között teljes szegénységben, rosszul tápláltságban, tudatlanságban és betegségben, amíg a fejlett ipari nemzetek, melyek a világ népességének csak mintegy negyedét teszik ki, a világ termékeinek nagyobb részét birtokolják. És mégis évente ezer milliárd dollár szédítő összegét pazarolják fegyverkezési versenyre. Nem nehéz elképzelni, hogy ezt a hatalmas pénzüsszeget inkább az életet erősítő célokra kellene fordítanunk nem pedig olyan célokra, amelyek az élet elpusztításával fenyegetnek.

Gyakran fennáll az a veszély, hogy ezeket a kérdéseket kizárólag politikai problémáknak tekintjük. Természetesen bizonyos tekintetben azok is, de lényegükben vallásos öntudatunk gyökerét érintik, függetlenül attól, hogy milyen vallásfelekezethez tartozunk. A zsidó és keresztény hagyományban ezek a kérdések az Istennel való kapcsolatunk lényegét hatják át. Más vallásokban a végső valóság — Isten — neve és fogalma különbözhetik, de ugyanazokkal a kérdésekkel találkozunk. Valójában kihívást jelentenek mindenki számára, függetlenül attól, hogy vali-e vagy sem valamilyen hitfelfogást, és tartozik-e vagy sem valamelyik egyházhoz, felekezethez. Bármilyen legyen is vallásunk, filozófiai vagy ideológiai álláspontunk, a nemzetiségünk vagy kultúránk, mind ugyanazon emberi család tagjai vagyunk. És az előttünk álló nagy kihívás az, hogy létrehozzuk ezt az egy világot, az emberiség egyesített családját, amelyről oly sokan álmodunk, és amelyért remélünk, imádkozunk és dolgozunk.

Szilárdan hiszem, hogy hitfelfogásunkat nem választhatjuk el a politikai tevékenységtől. A vallásos út a békéhez ugyanaz, mint a politikai. A béke az út. Nekünk lehetőségünk van választani: akár a világosságra, szeretetre és életre, akár a sötétségre, gyűlöletre és teljes romlásba vezető út között.

Mindnyájunk számára ez nagy felelősséget és ösztönző kihívást jelent. Viszonylagosan kicsi, de igen jelentős módon mi, az Unitárius Világszövetségben élő bizonyíték vagyunk arra nézve, hogy igazi összhangot lehet teremteni a különböző vallási és ideológiai felfogást valló emberek, a különböző fajok, nyelvek, színek és kultúrák emberei között. Mindannyian osztozunk a szeretet és megértés, az igazság és béke világközösségének legfőbb és fénylő látomásában.

„Boldogok a békességre igyekezők: mert ők az Isten fiainak mondatnak“. Felemelő volt számomra olvasni a romániai vallásfelekezetek 1984. júniusában tartott gyűlésének jelentését a leszerelés és a béke problémáiról. Lelkesítő volt olvasni a romániai egyházi vezetők beszédeit, köztük a ti egyházatok püspökének beszédét is, aki mélyen és erőteljesen kinyilvánította, hogy az élet Isten adta ajándék, amelyet ápolunk és védenünk kell, és az összes jóakarató embereket fel kell hívunk arra, hogy a béke érdekében fokozzák erőfeszítéseiket a földön. Hasonlóképpen felemelő volt az az elismerés, amelyet az egyházak fejeztek ki Nicolae Ceaușescu elnök iránt különböző leszerelési javaslatiért és kezdeményezéseiért.

Lehet, hogy sokan közületek éppen olyan zavarban vannak és olyan tehetetlenek, mint én, amikor a békéről és a leszerelésről ma-

gas szintű vitát hallok. Valószínűleg ti is ezt kérdezitek: „De mit tehetek én?” Szeretem azt az egyszerű, de mély megállapítást, mely szerint „a béke velem kezdődik”. Közülünk mindenkinek része van egy békés világközösség építésében. Amint egyházatok püspöke kifejezte: „A béke egy vár, amelyben oltalmat és védelmet találhatnak mindazok, akik embertársaikkal a béke és szeretet testvéri közösségében kívánnak élni. Még akkor is, ha mi magunk nem lehetünk építői vagy őrzői a béke várának, de hozzájárulhatunk és hozzá is kell járulnunk tégláinkkal, hogy fölépítsük a béke várának impozáns, tekintélyes épületét“.

Martin Buber, a nagy zsidó filozófus mondta: „Minden élet találkozás”. Milyen szép gondolat! Nap mint nap különböző emberekkel találkozunk a helyzetek nagy változatosságában — otthonainkban, munkahelyeinken, templomokban, színházakban, utcákon, üzletekben, tömegszállítási járművekben. Néha olyan emberekkel találkozunk, akiket jól ismerünk, máskor idegenekkel. Némelykor honfitársainkkal, máskor idegen országból valókkal. Néha ugyanazon nyelvet beszéljük, máskor a szavakat nem ismerjük fel egymás ajkán. Mégis minden találkozás ismerősökkel vagy ismeretlenekkel, tulajdonképpen lehetőség arra, hogy egy lépést tegyünk a szeretettel teljes és békés világ felé. Minden kis lépés életfontosságú.

Kedves Barátaim, számomra nagy tisztelet együtt lenni veletek, tudni, hogy egymás kezét fogva, ugyanazon az úton megyünk, és egyben érezni, hogy találkozásunk által mindannyian erősödünk abban az elhatározásunkban, hogy Istenországát megteremtjük a földön.

Testvéreim, az a béke legyen velünk, amely az Isten békéje; az a béke, amelyért világunknak dolgoznia kell, amelyért, szívünkben, otthonainkban, vallásunk által munkálkodnunk kell. A béke a szeretettel kapcsolódik egybe, azzal a szeretettel, amely az ismeretlen távolból indul és beteljesülést talál az emberiség testvéri közösségében széles e világon. Ámen.

Dr. SZABÓ ÁRPÁD

HISZEM AZ ÖRÖK ÉLETET

Jn. 6,67—68; 11,25

Legyen áldott az Isten, aki ismét felvirrasztotta reánk ez ünnepet. „Ez a nap az, amelyet ő rendelt, örvendezzünk és vigadozzunk ezen”, mert az élet ünnepe: húsvét van!

Milyen jó, hogy együtt vagyunk, és sokan vagyunk együtt, késői tanítványai Jézusnak. Mondhatnám azok a tanítványok, akik életük folyamán sokszor eltávolodtak a Mestertől, mint ahogy az evangélium is ilyenekről beszél. Ma azonban itt vagyunk, és valamennyien Simon Péterek vagyunk, akik válaszolunk Jézus kérdésére, amely minket keres,

nekünk szól itt és most: „Vajon ti is el akartok-e menni?“ Lehet-e megnyugtatóbb, reménykeltőbb és boldogítóbb válaszunk, mint az a vallomás, amely egykor Péter ajkáról tört fel: „Kihez mehetnénk? Örök életnek beszéde van tenálad“.

Olyan század utolsó negyedében élünk, amelyet büszkén szoktunk a tudás korának nevezni. S vajon a tudomány és technika korában nem korszerűtlen-e az örök élet hitéről beszélni és mellette tenni tanúbizonyságot? Nem, mert ez a hit a mienk, semmi sem tartozik jobban hozzánk, semmi sem gyökerezik mélyebben a szívünkben, életünkben mint éppen ez a hit. Ezért időszerű beszélni róla, és hitet tenni mellette!

Hitvallásunk utolsó akkordjai, amellyel megvalljuk unitárius keresztény hitünket így szólnak: „Hiszem az örök életet.“ És erre mondjuk: Amen, úgy legyen! Mert ha nem úgy van, hát akkor mi lesz? „Eloszlik mint a buborék s marad mi volt a puszta lég?“ Ez az oktalanság, a céltalanság krédója. A kételkedés azonban elmúlt, mert vége nagypénteknek. Ha körül is vett a bizonytalanság és reménytelenség felhője, íme most felhasadt hűsvét ragyogó hajnala. A szív valóságos örök életet hisz és remél, nem csupán a feltámadás frázisait keresi. Valóságban akar Jézushoz menni, hiszen nála van az örök élet beszéde. Ahogyan ő mondta: „Én vagyok a feltámadás és az élet“. Igen, hisszük az élet igéit, mert ha nem hinnők, meghalnánk. Meghálnánk kétszer és örökre.

Ha magunk köré nézünk, meglátjuk, hogy a feltámadás vágyával és az örök élet hitével van tele ég és föld. Ez az Isten lelke, amely kiárad és átvonul a teremtesen. Ezt jelképezi a természet, amely új életre serken; jelképezi az ember, aki megújítja ifjúságát az erkölcsi fejlődés kiindulásaiban; jelképezi a közösség, amely a tespedésből új virágzásra nyit; az emberiség, amely Golgotákat állít az örök eszméknek, de csak azért, hogy dicsőséges feltámadásukat is megérhesse.

Amikor feltámadásról beszélünk, talán helyesebb lenne, ha azt mondanánk, amit napjainkban elég gyakran használunk: újjászületés. Mert a feltámadás, mint az örök élet feltétele és előiskolája egy új, minőségi életre való újjászületést jelent. Hogy ez így van, mi sem bizonyítja jobban, minthogy a feltámadásnak két feltétele van, amely ha nincs meg, nem hasad reánk hűsvét hajnala.

Csak az támad fel, ami él. Csodálatos ellentmondás és mégis így igaz: csak az támad fel, ami él. Feltámad a növény, amely elhervad leveleiben, de él gyökerében. Feltámad az ember, aki elhervad érzéki-ségében, de él a nemesről, a jóról való meggyőződésében. És feltámad a közösség, amely él erkölcsi életének mélyre eresztett gyökereiben, él nagylelkű és romlatlan leányaiban és fiaiban. Tehát lélek, szellem, hit erkölcsi erő kell a feltámadáshoz. Szellem és élet, mert a halálból csak halál lesz, de az élet magva az élet.

Lesz-e nekünk feltámadásunk, tudunk-e megújulni, újjászületni, hűsvéti emberekké lenni? Erre a kérdésre már most felelhetünk. Lesz, ha izzik bennünk az örök élet szikrája, amelynek melegétől kiserken a reménység virágos fája.

A feltámadáshoz, másodszor, Golgota kell, nem akármilyen halál. Aki belső romlásból hal meg, aki tehetetlenségre, gyáva szolgaságra szánta magát, az feltámadást ne várjon. Az evangélium kimondta: aki életét becézi, és puha élvezetekben kimeríti, az el is veszti azt. Aki pe-

dig életét a munka és fegyelem, hit és erkölcs egyensúlyában erősíti, megtartja és biztosítja azt. Ennek az útnak a neve: áldozat. Az áldozat a feltámadás, az újjászületés második feltétele. Általa emelkedik az ember szellemi fölényre, nélküle lesüllyed, nemcsak a névtelenség dicstelenségébe, hanem a nemesebb és tisztább lét öntudatlanságába is.

Húsvét azért az élet ünnepe, mert a kereszténység az élet vallása. Mondhatnám azt is, hogy a kereszténység az örök élet iskolája, ahová azért megyünk, hogy Tanítómesterünktől hallgassuk „az örök élet beszédét“. Ki az, akinek szívét a legdrágább elvesztése felett csakugyan az örök élet hite vigasztalta volna meg? Pedig milyen sokan vannak ma is, akik vizsgáztalásra várnak. Ki az, aki úgy igazgatja külső és belső életét, munkáját, házatáját, gyermekei nevelését, mint aki az örök életben hisz és arra felé tart? Pedig ma is hányan, időelőtt, fiatalon riadtan és készületlenül hanyatlanak az elhanyagolt örökkévalóságba. Létszükségletünk ez a hit. Olyan megtartó erő, amelyet az emberi ész lehetségesnek tart, a szív megkövetel és amelyet Isten szeretete éppen Jézus élete által bizonyossá tesz.

Ha az örök élet hite, de maga az örök élet is, az emberi megismerés tárgya lehetne, akkor megszűnne reánk nézve hatalomnak lenni. Isten ezért az érzékelhető világból kivette és áttette az érzékfeletti világba, mégpedig azért, hogy ne csak tudomásul vegyük, higgyünk benne, hanem hogy életünket tegyük rá. Ahogyan Madách Imre vall erről Az ember tragédiájában:

„Ne kérdd / tovább a titkot, / mit jótékonyan / Takart el istenkéz vágyó szemedtől. / Ha látnád, a földön mulékonyan / Pihen csak lelked s túl örök idő vár: / Erény nem volna itt szenvedni többé. / Ha látnád, a por lelkedet felissza: / Mi sarkantyúzna, nagy eszmék miatt / Hogy a múló perc élvéről lemondj? / Míg most, jövőd ködön csillogva át, / Ha percnyi léted súlyától legörnyedsz, / Emel majd a végtelen érzete. / S ha ennek elragadna büszkesége, fog korlátozni az arasznyi lét. / És biztosítva áll nagyság, erény.“

Eletünk tulajdonképpen nem egyéb, mint szüntelen növekedés, lassú fejlődés: az ismeret világából a hit világába. A gyermek kezdetben csak a hegyet, a völgyet, a falut, a várost, a járókelőket látja. Csak későre tárul fel előtte annak rejtelmes nagysága, igazi értelme: ez az én szülőföldem, az én hazám, gyermekjátékaim szélfúttá nyomával, őseim virágos, vagy besüppedt sírjával.

Így vagyunk a mi világunkkal is. A látható világ felett van egy láthatatlan élő, lelki világ, térhez és időhöz nem kötött. Arról van szó, hogy belenövünk-e ebbe a világba, s tárul-e fel napról-napra új titok lelki szemeink előtt, vagy pedig egy életen át ott ülünk ennek a világnak a kapujában és koldusként fillérekért adjuk oda és veszítjük el egész életünket.

Az örök életet az emberi szív megköveteli. Nincs olyan vallásos hit, amely az örök életet valamilyen formában ne vallaná. Sőt, még azok is, akik nem osztják ezt a hitet, pótlékokat keresnek az emberi lélek e legalapvetőbb egzisztenciális érzésének kifejezésére és megélésére. Beszéltek az erő megmaradásáról, az anyag állandóságáról. De vajon vigasztaló lehet-e bárki számára, hogy szerettei, akik meghaltak valójában nem mások, mint új alakot öltött atomjai az örök életű anyag-

nak. Beszéltek arról, hogy a kultúrában van a halhatatlanság: az ember fennmarad alkotásaiban. De mit ér mindez? A szív nem elégszik meg álptélekokkal, a szív személyes örök életet hisz és remél. Olyan életet kíván, amelyik idelenn a tapasztalatok teljességét jelenti és egyben tökéletessége mindannak, amiért itt élünk, küzdöttünk, hittünk, reméltünk és amit megvalósítottunk.

Es itt ennél a gondolatnál kapcsolódik be a viszontlátás lehetősége is. Aki azonban nem Istent akarja megtalálni és meglátni, az nem találja meg szeretteit sem. De aki megtalálja Istent, az megérzi benne az ő elveszett, elsiratott kedveseit is, akik mind ott vannak Isten végtelen szeretetében.

Mert Isten szeretete az, amely bizonyossá teszi számunkra az örök életet. Ha nem volna más biztosítékunk, mint ez, már ezért is érdemes volna élni és hinni, mert Isten szeretetében soha nem csalatkozhatunk. Minden más elhagyhat, minden más odalehet, megsemmisülhet körülöttünk munkánk és tehetségeink minden emléke, de Isten szeretete akkor is örök és élő. Ez teszi bizonyossá számunkra az örök élet valóságát.

Mindent Jézuson és evangéliumán keresztül. Azért kell most húsvét ünnepén a kételkedés és bizonytalanság helyét elfoglalnia a feltétlen hitnek és bizakodó reménységnek, hogy úgy tudjunk vallani és válaszolni életünk nagy kérdéseire, mint Simon Péter tette: „Uram, kihez mehetnék? Örök életnek beszéde van tenálad.“ Egyedül csak te vagy számunkra az életre vezető út, „a feltámadás és az élet“.

Valljuk hát meg ezt a húsvéti hitet, az életnek a halál és elmúlás feletti örök győzelmét, valljuk azzal a tudattal és felismeréssel, mint akik hordozói vagyunk az életnek, Isten drága ajándékának. Hiszen ő biztosított helyet végtelen életében azzal, hogy minket is életre teremtett. Részesei vagyunk ennek az életnek és nem lehet közömbös senki számára, hogy miként töltjük be helyünket, nemcsak az ősök, a nemzedékek egymásutáni láncolatában, de mindenekelőtt Isten örök tervében, az ő világot szépitő, jövődőt építő akaratában.

Es tegyük fel erre a hitre egész életünket. Most és mindörökké. Amen.

JAKAB DÉNES

ÉLŐK ÉS HOLTAK

Lk 24, 1—6

E bibliai részben az első húsvét szemléletes leírása olvasható. Számunkra mindez csupán egyháztörténeti jelentőségű mozzanat. Elismerjük, hogy abban a korban erre a hitre feltétlenül szükség volt. A testi-ség szempontja akkor és sokak számára ma is elsődleges. A Jézus sírja felé igyekvő asszonyok Jézus testének bebalzsamozását tartották első

kötelességüknek. A két fényes öltözetű férfi a sír szélén az élet felé mutat. Nekik az életet a test jelentette. Nekünk, kik évezredek tapasztalatai és tudása alapján szemléljük az élet és a halál kérdését, mindennél fontosabban hirdeti azt a jézusi tanítást, mely így hangzik: „Hadd temessék el a halottak az ő halottaikat, te pedig elmenvén hirdesd az Isten országát“, vagyis kövess engem. Keressétek *először* Istennek országát. Nézzetek a láthatatlanokra, mert azok örökkévalók, a láthatók csak időlegesek.

Ezért a mi húsvéti hitünk nem Jézus testéhez, hanem szelleméhez, tanításaihoz kapcsolódik, s eszméinek győzelmét kívánjuk elősegíteni és hirdetni.

Jézus a farizeusoknak kemény szemrehányást tesz (Mt 23,29), kik a próféták sírját építik, ékesgetik, de a próféták szellemétől, az igazak útjától, mint jogosság, irgalmasság, hűség, nagyon messze állnak (Mt 23,23).

Az élet felé mutató fényes ruhájú férfiak nekünk azt hirdetik, hogy a halott körüli külsőséges teendők elvégzésénél fontosabb az ő élő szellemének hordozása.

Eszünkbe kell, hogy jusson az a jézusi tanítás is, mely szerint a test halála nem jelenti a lélek halálát: „Ne féljete azoktól, akik a testet ölnek meg, a lelket pedig meg nem ölhetik“ (Mt 10,28).

Ezért rokonszenvenvel gondolunk ugyan azokra a kegyes asszonyokra, akik szeretetüket Jézus iránt, Jézus testének bebalzsamozásával akarták kifejezni, de érezzük, most még jobban, mint akkor érezhették, hogy a Jézus iránti szeretet, az ő mennyei Atyja, a mi gondviselő Atyánk iránti szeretetben és az egymás iránti felebaráti szeretetben nyilvánulhat igazán meg.

Napjainkban egyre többen, sokszor erőnk felett, tekintélyes összegekét áldozunk szereteteink síremlékének megépítésére. Sokan már életükben gondoskodnak temetkezési helyükről, halotti felszereléseikről, emléküket őrizni hivatott díszes sírkövekről. Egyéni felfogás kérdése. De figyelmeztet az író néhány szavas sírfelirata: „Csak a teste“ (Gárdonyi G.). És segítségünkre jön a gondolat kifejtésében a nemrég megjelent prózai vallomása korunk költőjének: „Pályám végéhez közelgek, a vég fáj, de nem riaszt!... mert írásaimban jobbik részem veletek van... és vele van mindenkivel, aki könyvemet olvassa... Ne a síromhoz jöjjetek, ahol a romlandó porlad, könyveimet forgassátok, amelyekben szellemem él!“ (Horváth Imre, Magnó üzenet).

Ugyan ő, az embertelen háború áldozatait idézve juttatja eszünkbe saját apánkat, férjünket, testvéreinket, kiket „Temettünk és temettünk papok és gyászbeszédék, részvétnyilvánítás nélkül... mert nekik még az sem adatott meg, hogy ősi szokás szerint koporsójuk mellett rójuk le kegyeletünket...“, de akik — hadd tegyem hozzá — mégis *bennünk élnek*. S ha a halál veszedelem azóta méginkább megnőtt, egy, ami reményt ad: „az eszmékre nem lehet puskákkal lövöldözni. Hiszem, hogy az eszmék elpusztíthatatlanok. A humanizmus zászlaja alatt az emberiség tisztább, nemesebb, igazabb része gyülekezik... Gyülekeznek, hogy megvédjék az emberiség életét és szellemvárait. A mi fegyverünk a tavaszi fényben pirosuló téglatorony, az igazsá-

got hordozó szó, az átültetett szív — mindaz, ami az emberi életet meghosszabbítja és szebbé teszi“ (A nagy orkeszterben).

Húsvétkor nem Jézus sírja, nem szereteteink sírja körül botorkál, tántorog a gondolatunk, hanem az élő szellemet vesszük magunkhoz, visszük tovább, mint „gyümölcs a fát“ és adjuk tovább. Mert bár szépek a húsvétkor ékesített sírok, de sokkal szebb a keblünkbe vett jézusi eszmék életbe ültetése. Ezért ne felejtjük el, hogy akiknek sírját feldíszítették, még maradhatnak halottak; akiknek szellemét hordozzák, azok biztosan élnek, ha jézusi értékeiből hagytak ránk örökséget, a jeltelen sírban pihenő apák, a távoli temetőben porladó anyák, s mind a többiek.

Még csak egyet. Magunknak. Mert mi is elköltözünk: „Végso soron az egész föld egy óriás vendégfogadó. A fontos az, hogy amikor lakásunkból elköltözünk, ne piszkot hagyjunk magunk után, hanem olyasmit, amiben majd az új lakók is örömet lelik“ (Horváth István: Örök szálloda).

Ez pedig hitünk szerint egy fogalomban így hangzik: élő jézusi szellem. Amen.

Dr. SZÁSZ DÉNES

ÁLDOZÓCSÜTÖRTÖK

ApCsel 1,9—11

A nagy átalakítások évében történt, hogy Európa egyik városában újrarendezték a múzeumi képtárat. A háború pusztítása elől elrejtett képek sok esetben megrongálódtak, színüket veszítették. Többek között ilyen sorsra jutott egy olyan kép is, amelyik Jézus mennybemenetelét ábrázolja. Az egykori művész a bibliai jelenetet úgy festette meg, amint az írva van: Jézus, mintha szárnya lenne, emelkedik felfelé, lába már nem éri a földet, a szálló felhő testének egyik részét eltakarja a lent csodálkozó tanítványok elől.

A restaurátorok vitatkozni kezdtek: Érdemes egyáltalán ezzel a képpel foglalkozni? Színét veszítette, a vászon is megrongálódott, a tárgy, amit ábrázol sem felel meg a mai szemléletnek, realitás helyett misztikumot tükröz. Nem illeszthető bele a mai ember gondolkozásába.

A javítással foglalkozók egyike, idős, bölcs ember így próbálta meggyőzni a többit: Igaz, hogy a kép tárgya a mai szemlélet részéről kifogás alá esik, de a művész, aki festette nagy egyéniség volt, a színek és a formák nagy mestere. És képzeljük el, hogy az elkészítés óta hányan függesztették tekintetüket e képre és hányan teltek meg ettől áhítattal. De elégséges lesz, ha Jézus alakját felelevenítjük és „elfújjuk“ a felhőt alakja elől, hogy tisztábban látszódjék, a lényeg, Jézus alakja.

Tegyük vissza hát, ha nem is központi helyre, a mennybemenetelt ábrázoló képet a múzeum falára.

Ünnepeink között ősidők óta ott szerepel áldozócsüörtök. Elődeink is sokat tűnődtek, hogy mit kezdjenek ezzel az ünneppel, hiszen csodákban nem hittek, hová tegyék, milyen szögből szemléljék a Jézus mennybemenetelét, mit ünnepeljenek ezen a napon. Az elnevezés már felidézte a bibliai áldozások sorozatát Kaintól kezdve Jézusig, aki szívbeli áldozatokat kívánt véres és ételáldozatok helyett.

Volt ez az ünnep, Jézus mennybemenetelének, a szentlélek kitöltése ígéréteinek, a tanítványok öntudatra ébredésének ünnepe. Valami ősi szolidaritás készített, hogy a többi felekezettel együtt ünnepeljünk, csak éppen azt volt nehéz megjelölnünk, hogy mit is ünnepelünk ezen a napon, a sok tényező közül melyikre fektessük a hangsúlyt. Láttuk, éreztük az ünnep értékét, tudtuk, hogy szükség van rá. Éppen ezért hosszú időn keresztül összekötöttük növendékeink konfirmáltatásával, vallástételével, melynek keretében alaposabb felkészítés után megtörténik az önálló egyháztaggá való beavatás. Tekintettel arra, hogy ez ma munkanap, a konfirmálási időpont áttevődött valamelyik másik vasárnapra, minden gyülekezetben a legjobb alkalomra. Ilyenkor arról elmélkedünk, hogy mit jelentett a tanítványok részére az öntudatraébredés, a bátor kiállásnak szándéka, amely pünkösdben aztán tettekben nyilvánult meg. Mit jelent az ifjúnak öntudatos hívőnek lenni, szerepet vállalni a gyülekezeti életben.

Ma ha áldozócsüörtökön prédikálunk, szintén az öntudatra ébredés foglalkoztat. Szándékunk az, hogy Jézus alakja elöl „elfűjjük“ azt a felhőt, amely elhomályosítaná igaz emberalakját. Szellemi lénye, az általa hirdetett és megélt szeretet, megbocsátás valóban felemelte őt magasan az átlagember színvonalára fölé, felmagasztosult Isten és emberek előtt, eszményképpé vált a békés együttélést akaró emberi közösségben, de őt ez után is a földön kell keresnünk, itt jár közöttünk, mindenütt, ahol jót cselekednek.

Természetes dolog, hogy az eszményi emberre, a fennkölt eszmék hordozójára ma is felnézünk, a sötét emberi gyarlóságot pedig lenézzük. De a felfelé és a lefelé irányjelzésével szintén kétségeink lehetnek.

Fiatallal lelkész koromban gyülekezetemben előadást tartottam a naprendszeréről s bolygonkról, a földről. Kezembem tartottam a földgömböt. Forogtatásával és keringő mozgással szemléltettem a föld mozgását, keringését. Előadás után kérdések hangzottak el: hogy nem esünk le mi, amikor alul vagyunk? A vonzóerővel megmagyaráztam. Aztán: A jelen pillanatban a föld melyik fele van alul és felül? Mi most alul vagyunk-e vagy felül? Erre így feleltem: A világegyetem életében nincsen alul és felül. Egyik fele mindig a fény felől, a másik fele árnyékban van, amit a földdel kapcsolatban mondunk az emberre is mondhatjuk; az van felül, aki fényben, és az van alul, aki sötétségben van.

Áldozócsüörtök van. Áldozunk hát mi is figyelmet a régi bibliai emlékeknek. Tekintsünk úgy Jézusra, mint igaz emberi eszményképpünkre, aki ezen a napon felmagasztosult tanítványai és követői körében. Mi is tartozunk azok közé, akik a torzítás felhőit el akarják fűjni Jézus emberi alakjáról, akik őt nem imádni, de követni próbálnak a jóban és igazban. Ámen.

MÁTYÁS ÉS JÓZSEF

ApCsel 1,23; 26

Az emberiség életét irányító eszmék nem születnek egyszerre. Nem pattannak ki készen, mint Pállász Athénéé Zeusz fejéből, hanem lassan alakulnak, fejlődnek, míg a társadalmi lét egy bizonyos — az új eszmék befogadására alkalmas — fejlettségi fokán előtérbe kerülnek, s megkezdhetik a maguk irányító, az emberiség életmenetét átalakító, az emberi haladást meggyorsító s magát a társadalmi életet is átalakító hatásukat.

A kereszténység eszmevilága és maga a keresztény egyház sem jött létre egyik pillanatról a másikra. A keresztény eszmevilág lassan formálódott az Ószövetség népe lelkében, míg aztán Jézus e valláserkölcsei eszmevilág legértékesebb tanításait átszűrve lelkén, új formába öntve és részben új tartalommal töltve meg, azokat a világ elé tárta. Így lett Jézus a kereszténység elindítójává. Ő nem egyházat szervezett, hanem egy valláserkölcsei mozgalmat indított el. Szerepe az, hogy vágyat ébresztett tanítványaiban és hallgatóiban egy tisztultabb szellemű valláserkölcsei felfogás alapján felépülő emberi élet iránt. Tanítványai és követői, e vágy által vezetettve és Jézus személye iránti hűséges ragaszkodás szelleme által ösztönözve, hozták létre aztán a keresztény anyaszentegyházat.

A pünkösdi nagy eredmény is, amelyet az Apostolok Cselekedeteiről szóló könyv második fejezetében találunk leírva, az emberben lakozó isteni lélek hatására, de egy bizonyos előkészületi idő után érett meg a történelem síkján való megjelenésre. Figyeljük csak meg az Apostolok Cselekedeteiről írott könyv első fejezetének leírását.

A tanítványok az aratási ünnepre való felmenetelük után, de még az ünnep beállta előtt „mintegy százhusz főnyi sokaság“-ot gyűjtöttek egybe, akikkel megtárgyalták a bekövetkezett események alapján a teendőket, s elhatározták, hogy „azok közül a férfiak közül“, akik velük „együtt jártak minden időben“, míg Jézus élt, egy férfit válasszanak, akivel a Judás halálával megüresedett apostoli tisztséget betöltsék és így a tanítványok számát az eredeti tizenkettőre kiegészítsék.

E sokaság összehozása bizonyos szervezési munkát tételez fel. Össze kellett hozni a sokaságot azok közül, akik a nagypénteki események ellenére is szükségét érezték a Mester emléke felelevenítésének, eszméi további ápolásának és terjesztésének.

E sokaságból választották ki, mint a kívánt feltételeknek legmegfelelőbbeket „Józsefet és Mátyást“, hogy egyikük elfoglalja Judás helyét. A döntést sorsvetéssel intézték el. A szerencse Mátyásnak kedvezett és ezzel ő „a tizenegy apostol közé számláltatott“.

Pünkösöd alkalmával, amikor a keresztény világ s így unitárius egyházunk is az emberben működő isteni lélek diadalmas megnyilatkozásának, Jézus eszmevilága diadalának, az első keresztény gyülekezet megalakulásának szentelt emlékűnnepet, foglalkozzunk azokkal a problémákkal, amelyek a felolvasott bibliai versek alapján beszédünk tárgyául

kinálkoznak. Mátyás, mint a megválasztott új apostol, jelképezze az egyházi vezetőket, akik az egyház mindenkori életében hűséggel és önfeláldozással állták meg helyüket, míg Józsefet tekintsük úgy, mint az egyházi élet egyszerű munkását, aki a névtelenségbe visszasüllyedve is végezte a maga hivatását, mint az egyház fennállásának és hivatása betöltésének lelkiismeretes támogatója.

Mátyásról a bibliai feljegyzések alapján csak azt tudjuk, hogy egy volt azok közül a férfiak közül, akik Jézussal és tanítványaival kezdetől fogva állandó kapcsolatot tartottak. Akikben buzgó érdeklődés nyilvánult meg tanításai iránt, aki tehát szívébe zárta és elméjében forgatta a hallott tanításokat a buzgó szívvel munkálta Istenország megvalósulását.

A keresztény hagyomány szerint Mátyás egyike volt azon „hetven“-nek, akiket a Lukács evangéliuma feljegyzése szerint Jézus kiküldött, hogy az evangéliumot, Istenországának elközelítésének örömeztetését hirdessék. Ugyancsak keresztény hagyományból tudjuk azt is, hogy Mátyás Etiópiában hirdette az evangéliumot, s akit, miután Jeruzsálembe visszatért — István vértanúhoz hasonlóan — a tömeg halálra kövezett.

Az őskeresztény irodalomban két tanítása maradt fenn Alexandriai Kelemen feljegyzésében. Az egyik így szól: „Csodálkozzál az előtted lévő dolgokon“. Ez a tanítás Plátónnak, a nagy görög bölcsnek arra a megállapítására emlékeztet, mely szerint „a csodálkozás a tudás kezdete“. A másik pedig ez: „Ha egy választottnak a szomszédja bűnözött, a választott is bűnözött“. Ez a tanítás a keresztényeknek egymás cselekedeteiért való felelősségére utal, s mintegy kötelezi a keresztény embert, hogy a maga szomszédságában jó példaadással sugározója legyen a keresztény szellemnek.

Mátyással kapcsolatban az említett keresztény hagyományon kívül sokkal fontosabbak azonban azok a tanulságok, amiket mi magunk állapíthatunk meg vele kapcsolatban. Ezeket két pontban foglalhatjuk.

Az első az, hogy ő Jézus keresztfeszítése után nem egészen hét héttel vállalja az apostolságot, amikor még élénken emlékeztetben volt, és a lelkekben benne élt Jézus keresztfeszítettésének tragikus eseménye, s amikor a kereszt árnyéka még nagyon élesen rajzolódott ki a Jézust követők életútjára. Amikor valóban hősiesség kellett ahhoz, hogy valaki nyíltan odaálljon a Jézust követők közé. A keresztény hagyomány szerint életével kellett fizetnie vállalkozásáért.

A másik megállapításunk az, hogy Mátyásnak Judás helyét kellett vállalnia. A Jézust eláruló tanítvány helyében kellett olyan munkásságot kifejtenie, mely az árulóval szemben az igazi tanítványi ragaszkodásnak és hűségnek legyen példaképe. E hivatását be is töltötte, még pedig úgy, hogy az ő apostoli öntudata és munkássága a mindenkori egyházi vezetőknek valóban példaképül szolgálhat. Ma egyházközseinkben: gondnoknak, pénztárnoknak, jegyzőnek, keblitanácsosnak, egyházfinak, gazdasági és nevelési bizottsági tagnak nevezik azokat, akik az egyházközségek életének közvetlen irányítói. Akik e fontos munkakörön át, nemcsak egyházközségük, hanem egész unitárius anyaszentegyházunk életének és virágzásának kell, hogy öntudatos munkásai legyenek.

Pünkösöd ünnepünk alkalmával emlékezzünk kegyelettel Mátyásra,

a Jézus tanítványai közé bevásztott, az apostolságra valóban méltó emberre, akinek emelkedett szelleme és nemes lelkiisége is hozzájárult ahhoz, hogy az aratási ünnep, a tanítványi kiállítás pünkösdi ünnepévé, a lélek megnyilatkozása alkalmává lett. Ez az emlékezés legyen elkötelezés a mindenkori egyházi előjárók számára, hogy hivatásukat hűséggel és odaadással, buzgósággal és példaadó áldozatkészséggel töltsék be időben.

Nem lenne azonban teljes ünnepi megemlékezésünk, ha az apostollá lett Mátyás mellett meg nem emlékeznénk Józsefről, akit Mátyással együtt állítottak a százhusz főnyi sokaság elé. Az a tény, hogy őt a Biblia elsőnek említi az előállított két férfi közt, azt mutatja, hogy ő szintén rendelkezett azokkal a feltételekkel, amelyek az apostoli hivatás betöltésére képessé tették. Józsefről csak azt tudjuk, amit az Apostolok Cselekedeteiről szóló könyv írója feljegyzett, hogy „hivatik Barsabásnak, kinek mellékneve Justus vala“, ami azt jelenti, hogy „megtérés fia“, mellékneve pedig Justus volt, aminek jelentése: „igazságos“. A Barsabás vagy „megtérés fia“ elnevezést bizonyára mások számára is emlékezetes megtérése folytán adták neki. A Justus, vagy „igazságos“ név pedig igazságérzetére, mindig igazságos magatartására és eljárásaira enged következtetni. Nagy dolog, ha valakit még életében „igazságos“ névvel tisztel meg környezete.

Józseffel kapcsolatban elég, ha a két melléknév alapján következtünk jellemére, s állapítjuk meg mi is, hogy bizonyára méltó lett volna az apostoli hivatás betöltésére. Élete további menetéről azonban nem tudunk semmit. Eltűnt abban a névtelen sokaságban, amelyből előállították. E névtelenségbe való eltűnése azonban alkalmat ad nekünk arra, hogy e pünkösdi ünnep alkalmával megemlékezzünk — az ő emlékére — azokról a valóban névtelenekről, akik a kereszténység keletkezése és későbbi története rendjén, mint névtelen hősök szolgálták az eszme kibontakozását, segítették az eszméket hordozó Mestert és anyagul szolgáltak tanításaihoz, s akik később mint névtelen hősök segítettek a keresztény anyaszentegyházat, s annak keretében unitárius egyházunkat is fennmaradásában és hivatása betöltésében.

Utalhatunk a névtelen hősök egész sorára, hogy segítők szellemük, önfeláldozó lelkületük példaadó hatását annál inkább kiemelhessük.

Névtelen az a háromezer főnyi tömeg, amely az első pünkösdi alkalmával a Mester követésére magát elkötelezve megkereszteltetett.

Névtelenek azok a keresztények, akik barlangokat és földalatti katakombákat templommá szenteltek, akik imádkozó lélekkel, példaadó élettel, s ha kellett életük feláldozásával tettek biznyságot Jézus iránti szeretetükről s az ő szellemében működő keresztény egyház iránti hűségükről.

Névtelen az a sok-sok millió ember, akik az évszázadok folyamán, a világ különböző részein, mint egyszerű egyháztalagok töltötték be hivatásukat az egyház fennmaradása, a jézusi szellem ápolása és Istenországának építése munkájában.

S közelebb jöve unitárius egyházunk történelméhez, mennyi névtelen egyháztalagra kell gondolnunk, akik a maguk egyszerű életével, nemesveretű valláserkölcsai magatartásával és áldozatkészségével ott álltak egyházunk mindenkori vezetői mellett s egyházunk szomorú, nagypéntekes történelmi korszakai után diadalmas pünkösdi megújulásokat

hoztak létre. Gondolok azokra a névtelen egyháztagokra, akik ma is fennálló templomainkat felépítették s vallásos buzgóságtól vezéreltetve azokat vasárnapról vasárnapra imádságos lélekkel látogatták.

Legyen a pünkösdi megemlékezésünk segítségül az első tanítványi buzgóság, s az akkor megnyilvánult lelki hatás felújításában, hogy teljes szívvel és lélekkel álljunk mindannyian a tiszta jézusi szellem szolgálatába; hogy egyházi vezetők és egyszerű egyháztagok, mindannyian segítsük egyházunkat nemes hivatása teljesítésében: a békés, boldog emberi jövő munkálásában, Istenországga építésében és megvalósításában. Amen.

SZÁSZ FERENC

ATYÁITOK? HOL VANNAK ŐK?

Zak 1, 1—6

Bárhonnan is ragyogjon felénk, szeretjük a világosságot. A Nap sugara, a Hold fénye, esti magányunk órájában olvasólámpánk szelíd fényköre egyaránt meghitt barátunk. Ugyanígy vonz a szellemi, lelki világosság is: az igazság tiszta ragyogása, a szeretet éltető melege.

Néha azonban a világosság, a fény, legyen az fizikai vagy szellemi, meghaladja az emberi tűrőképesség határát, elviselhetetlenné válik. Bolygónk légkörének védőpajzsa nélkül a kozmikus sugárzás pillanatok alatt elpusztítaná a földi életet; a sivatagi homok perzselő hőségében elképzelhetetlen a növényi vagy állati élet magasabbrendű formája. „A látni vágyó” — figyelmeztet Vörösmarty —, napba nem tekint“, de fáradt szemünk gyakran még olvasólámpánk szelíd fényétől is könnyezik. A szellemi világosság, a lélek, az eszmék ragyogása is elviselhetetlen, ha hirtelen és leplezetlenül tárul fel előttünk. Ezért vakul el, hull össze, mintha villám sújtotta volna, megtérésének damaszkuszi útján a keresztényüldöző Saul, a későbbi Pál apostol. Örök igazság: Isten léte úgy világol, „mint az égő nap, de szemünk bele nem tekinthet.“ (Berzsenyi); nem tudjuk elviselni, emberi erőnket meghaladja Isten színről-szinre való látását.

A világosságról mégsem mondunk, mondhatunk le, s ehhez hadd tegyem még hozzá, hogy számunkra a valláserkölcsei élet legfőbb szellemi-lelki fényforrása a Biblia. E hosszas bevezető csak arra szolgált, hogy érzékeltetni tudjam, mekkora kincs a mi számunkra Szentkönyvünk. Benne Isten világossága ragyog s nem szabad lemondanunk e világosságról azért, mert néha a szemünkbe vakít, elviselhetetlennek tűnik, kellemetlen igazságokra vet fényt. Az isteni bölcsesség máskülönbben is beárnyékolta, emberivé szelídítette a maga világosságát; olyan lámpást adott kezünkbe az Úr, amely esendő, gyarló, fejlődő emberiségünket is károsodás nélkül igazítja el a lelki útvesztők sötétségében.

Ilyen szándékkal idézem ez istentiszteleten Zakariás prófétát, gyűjtöm meg prófétai lámpását, hogy az önmagunkkal való szembenézés és számvetés óráján segítő útmutatáshoz jussunk. Ne riadjatok meg, ha első hallásra sértőnek tűnik a prófétai szó, elvakít, porba sújt az az éles, kegyetlen fény, amely a prófétai őszinte szókimondás legfőbb sajátossága.

Zakariás kényelmetlen kérdéseket szegez hallgatóinak, felkavar, nyugtalanít, önhitt magabiztonságunkat megingatja. Isten szólaltatja meg, úgy kérdez: „Atyáitok? Hol vannak ők? És a próféták örökké élnek-é? De az én beszédeim és végzéseim, amelyeket szolgálaim, a próféták által hirdettem: nem beteljesedtek-é a ti atyáitokon?” Egy percig sem lehet kétséges, hogy mi a próféta szándéka és szavainak értelme. Zakariás arra akarja készíteni hallgatóját, hogy felülvizsgálja a múlt eseményeit, ne halogassa tovább azt a valláserkölcsi, történelmi számvetést, mellyel a vallásos ember Istennek tartozik, és amelyet kényelmetlensége miatt a legtöbbször mégis elhanyagol. Dáriusz uralkodásának második esztendejében Zakariás kérdései kímélet nélkül szembe-sítik az Öszövetség népét azzal a veszteséggel és pusztulással, melyet az elmúlt idők történelmi viharában az elszenvedett. Mint annyszor történelme folyamán, Isten népe ismét eltért az Úr törvényétől s mert kiválasztott volt, engedetlenségéért kétszeres szenvedéssel fizetett. Az atyák nemzedéke — jól érzékelteti a prófétai kérdés —, dicstelen módon veszett el s a fiakra csak büntudatot hagyott, a megszépítő emlékezés vigasztalásától is megfosztotta őket. De nemcsak a vétkesek, az engedetlenek veszték el: ugyanerre a sorsra jutottak az igazak, a helyüket megállók, Isten akaratának hirdetői, a próféták is. Bár érdemük kétségbevonhatatlan és a megemlékező szóban ott is érezzük a tisztelendő meghajlást emlékük előtt, Zakariás szenvtelenül állapítja meg: a próféták is halandóak, nem élnek örökké.

A visszatekintő, mérlegelő Zakariás azonban, mint ahogy meg sem próbálkozik a valóság elkendőzésével, a bűnösök és vétkeik megbélyegzésével sem foglalkozik. A tények embere: a büntetés megérdemelt volt, jogos és igazságos. Isten, az Úr érvényt szerzett törvényének: végzése és rendelkezései beteljesedtek, s most már semmi értelme sem volna a sírásnak, jajgatásnak, a vádaskodásnak vagy könyörgésnek. Ezt megtették az elődök akkor, amikor még segíthetett volna a jövődőlés de nem hallgattak rájuk. Ő nem tesz egyebet, nem is tehet, mint azt, hogy levonja az események belső törvényszerűségeinek tanulságát, megmagyarázza azokat s tárgyilagosan, mintegy külső szemlélőként hallgatói elé tárja azt, ami történt. Próféta lelke azonban nem tagadja meg önmagát. Zakariás nem öncélúan szaggatta fel a múlt még be sem heggedt sebeit; a jövőre néző, utat mutató bizonyágtevésében a remény, az életvállalás próféciaját fogalmazza meg. A vakító igazság fényét azért ragyogtatta fel kérdéseivel, bevilágítva az időt, a történelmet, az események összefüggéseit, Isten törvényét, hogy hallgatóinak utat mutasson. Kérdéseit csendes, nyugalmat árasztó kijelentő mondatokkal zárja le. Isten, nevében beszél továbbra is, de most már nemcsak az ember idézi Istent, Isten is ugyanezt teszi: az elpusztult nép maradékát idézi: „És megtértek és azt mondták: A mint elhatározta vala a Seregeknek ura, hogy a mi utaink és cselekedeteink szerint bánik velünk: úgy bánt velünk.“ Maga e belátás is megbékélést sugall, Isten megbo-

csátását érzékelteti, hogy ismét számba veszi, oltalmába fogadja a megtérteket, a maradékot, a bölcs belátásra jutókat. Ami történt, azt Isten cselekedte, de akarata nem végzetszerű, büntetése nem végleges: mint annyiszor, megbocsátó irgalmával újra pártfogásába vette népét, a megérdemelt büntetés után a jóvátétel lehetőségével ajándékozza meg. A zakariási prófécia a feloldódásé, a megbékélésé: Isten és ember, Isten és közösség egymásratalálása új utat nyit a jövő felé.

Zakariás prófétai mérlegelésének alapeszméje világos és félreérthetetlen. A lét, a történelem és az erkölcsi élet forrása és alapja mindenkor Isten volt és marad. Az emberi létezés minden vonatkozásában Istennek volt és van alárendelve. Ez az alárendelés azonban nem élettelen és szolgálai. Isten nem kényszerít senkit semmire: Isten a szabadon vállalt hűséget igényli. Életében és halálában az ember az, aki választ, dönt: Isten mellett vagy ellen. Bármelyik utat is választja, az üdvösségre vagy a halálra vezetőt, az ember felelőssége soha, egy pillanatra sem szűnik meg: a maga kezében hordozza sorsát. Az az ember és az a nemzedék, mely az élő Isten akaratáról elfeledkezik vagy azt megtagadja, tévelygéséből csak Isten büntetése által, bűnhődése árán térhet meg, juthat világosságra. Isten a büntetéssel nevel s ha világossága néha elvakít, porba sújt, ugyanakkor meg is tisztít és utat mutat.

Önmagunkat kell megkérdeznünk: mi az, ami Zakariás üzenetéből ránk is érvényes, nekünk is szól? Zakariás kérdéseit, tanítását önmagunk életének számbavételével, önvizsgálatunkkal kell megválaszolni, elfogadni vagy visszautasítani. Hangozzon fel hát még egyszer Zakariás próféciaja: „Atyáitok? Hol vannak ők? És a próféták örökké élnek-e? De az én beszédeim és végzéseim, a melyeket szolgálaim, a próféták által hirdettem: nem beteljesedtek-é a ti atyáitokon? És megtértek és azt mondták: A mint elhatározta vala a Seregeknek Ura, hogy a mi utaink és cselekedeteink szerint bánik velünk: úgy bánt velünk.“

Zakariás kérdésére-kijelentésére két felelet adható, egy tagadó és egy állító, igenlő.

A nemleges válasz szerint atyáink „hollétéről“ nincs tudomásunk. Meghaltak, szétzilálta őket a történelem szele. Isten prófétái sincsenek közöttünk, ők sem élnek örökké: Isten küldi őket és ő némitja el ajkukat, ha küldetésük véget ért. A múlt visszafordíthatatlan és megmásíthatatlan, életünk nem más, mint Isten rendeléseinek és végzéseinek beteljesedése a múlt időben.

A másik válaszlehetőség az „igen“ felelete. Az is az igazsághoz tartozik, hogy atyáink, elődeink, bár meghaltak, továbbra is itt élnek közöttünk, bennünk. A próféták élete és küldetése véges ugyan, de szavuk időtlen s Isten mindig és mindenütt rendel prófétákat, hogy az ő törvénye, akarata soha el ne homályosuljon a kétségeskedő emberi szívekben. Atyáink a próféták irányításával, útmutatásával alapozták meg életünket anyagiakban és szellemiekben egyaránt. Valláserkölcsi és egyházi életünk a múlt örökségének jegyében zajlik. Azokat az imádságokat mondjuk, azokat a zsoltárokat énekeljük, amelyek az ő lelkükben születtek, azokba a templomokba hallgatjuk Isten szavának tolmácsolását, amelyeket ők építettek. A hagyományok, amelyeket atyáink teremtettek, sok mindenben meghatározzák, szabályozzák hitünket, életfelfogásunkat, cselekedeteinket, életünket. Atyáink utai bennünk vezetnek tovább, vagy érnek véget, cselekedeteik számunkra teremnek édes

vagy keserű gyümölcsöt. A magunkénak valljuk mindazt, amit ők alkotak és teremtettek, hagyatékuk jogos és elidegeníthetetlen örökségünk. A múlt nem zárult le, nem fejeződött be, nem végleges és megmásíthatatlan események sorozata: élő valóság, nap mint nap átértékelődik és átrendeződik bennünk, aszerint, hogy hogyan vállaljuk és képviseljük. Az élő múlt bennünk és általunk keresi a jövővel való találkozást.

Mindkét felelet igaz: egy-egy vetületét hordozzák a teljes igazságnak, csak együtt alkothatnak egészet. A „nem“ felelete a valóság tényeihez tapad. Illúziótlan, rideg, kijózanító szembenézés a tényekkel, hamis tudattartalmakkal, mindennemű önhitegetéssel és önmegnyugtatóással. A tárgyilagosság fénye, amelynek azért kell kigyulnia a romok felett, hogy a pusztulás valóságos képét beleégesse az emberi lélekbe. Elengedhetetlenül szükséges a tárgyilagosság felméréséhez, a teendővel való szembenézéshez. Az élethez azonban, az újrakezdéshez nem elegendő, utat nem jelez. Az újjászületéshez ki kell mondani az „igen“-t is. Számba kell vennünk a lehetőségeket, az eszményeket is: nem elegendő csak az tudni, ami van, azt is kell „látni“, ami lehet. Az „igen“ a remény, a hit válasza, amely éltető fényt és meleget sugároz, utat mutat és erőt ad a rajta való elinduláshoz. Másként igaz, mint a tények, de ugyanolyan valóságos. A „nem“ az Istennel való szembesülés, az „igen“ a feléje való elindulás, meghajlás a szellem teremtő, oltalmazó, életet hordozó hatalma előtt.

Vállalható egyszerre, egyidőben a „nem“ és az „igen“? Vállalható-e együtt a valóság és az eszmény, a múlt és a jövő? Nem egy újabb önbecsapást készít-e elő bennünk a kettő összebékítési kísérlete?

Előfordulhat, de az unitárius értelem és hitfelfogás világosságával vallom, hogy más lehetőség a hívő ember számára nem adatott. Atyáinkat, a prófétákat Isten küldte, adta az életnek és nekünk. Tőle jöttek és az ő akaratát próbálták megvalósítani az alkalmas vagy alkalmatlan időben, úgy, ahogy lehetett és úgy, ahogy erejük engedte. Isten nélkül nem volna közünk hozzájuk, éppúgy, ahogy Istenben eltéphetetlen közösség köt a múlthoz, a közös emberi rendeltetés vállalásában és megélésében. Abban a lelki, szellemi közegben, mely minket Isten által atyáinkkal összeköt, nem az idő uralkodik, nem a történelmi esetlegesség, hanem a lélek örökkévalósága és az isteni törvény. Elődeinkkel és utódainkkal együtt építjük mindenkor itt a földi létben Istenországát.

Tanulnunk kell atyáink vétkeiből és erényeiből egyaránt. Addig kell mind mélyebbre ásunk önmagunkban, míg a történelem, a múlt az isteni világosság fényével, törvényének igazságával elevenedik meg bennünk. Ami atyáink életében Istennek tetsző, jó volt, azt tovább kell vinni, ahhoz mindenáron ragaszkodni kell, a rosszal, a vétkekkel könytelenül le kell számolnunk. Még akkor is, ha néha úgy érezzük, önmagunk szívéből kell kimetszenünk egy darabkát. Örökségünket fel kell becsülnünk, át kell értékelnünk és szervesen be kell építenünk a jövőbe. A múlt, a hagyomány érték: de sem szolgálai továbbvinni, sem másolni nem szabad. Atyáinkkal csak úgy maradhatunk közösségben, ha magunk is megtérünk, életünket, útjainkat és cselekedeteinket a jelen igénye szerint Isten örökkévaló akaratához igazítjuk. A munkát, amit el kell végeznünk, a jelen osztotta ki ránk, az idő, a munkára a parancsot és hozzá az erőt, Isten, az örökkévaló mondta ki és adja.

Atyáinkhoz hasonlóan nekünk is szolgálnunk kell: a mai embert, a mai világot, a társadalmat, az országot, ahol élünk. Szolgálatunkat sajátos unitárius örökségünk és szellemiségünk jegyében kell vállalnunk és véghezvinnünk, vállalva a jézusi élet nehéz követelményét és belső fegyelmét, amely sohasem volt könnyű, de mindig gyönyörűsége volt és marad. Önmagunknak és a világnak be kell bizonyítanunk — s ennek egyetlen útja a szolgálat —, hogy a jézusi életeszmeny, amelyet vallunk, ma is értékes és egyházunk, amelyet annyira szeretünk, élő intézmény, nem a múlt kövülete, alkalmas szolgálatának betöltésére. Atyáinkat élőknek érezzük: Jézus, az apostolok, Dávid Ferenc, Szentábrahámi Lombard Mihály, Körmöczi János, Kriza János és Balázs Ferenc sok-sok társukkal együtt itt élnek bennünk s nagyon szeretnénk, hogy mindig méltóak maradjunk egyházmentő-építő püspökeink, tudós nevelőink, templomépítő és imádkozó unitárius őseink emlékéhez, életéhez.

Az idő gyorsan suhan. Fények gyúlnak ki és hunynak el a csillagos égen és az emberi szívben, Isten világosságából táplálkozó, Istent kereső fények. Néha elvakítanak, néha megsimogatnak, de mindenkor utat mutatnak.

Adjon a jó Isten mindnyájunknak hitet és reménységet, bölcsességet és bátorságot, hogy világosságban éljünk és a világosság fiainak nevezessünk mindenkor! Adjon a jó Isten testvéri szívét minden gyermekének, hogy békességben élhessünk itt a földön! „...adjon az Isten / fényeket, / temető helyett / életet“ és áldja meg temetőben nyugvó, bennünk élő atyáinkat, áldja meg mindnyájunk életét! Ámen.

Prédikáció vázlatok

SZABÓ DEZSŐ

MI LESZ A JUTALMUNK?

Mt 19,27

Hat hét múlva a harangszó húsvét ünnepét jelzi. Hat héten át készülünk testileg, lelkileg az áldott ünnepre, melynek központjában egyetlen ember áll: Jézus, akinek élete, tanítása új irányt szabott a vallás világában. Jelentőségét, nagyságát kellőképpen felmérni csak megközelítőleg tudjuk.

A keresztény hit központjában Jézus található. Ezen a húsvétra előkészítő vasárnapon kötelességünk felmérni, áttekinteni életútját, amely a golgotai kereszttig tartott. Jézus a halászoknak, a vámszedőknek ennyit mond: kövess engem. Ők pedig elhagyják hálóikat, az asztalt és követik őt. Az őt hallható sokaságnak pedig ezt mondja: aki én utánam akar jöni, vegye fel a kereszttjét és úgy kövessen engem. Kö-

vetői, tanítványai őszinte lélekkel nyilatkoznak meg Péter szavával: „Imé mi elhagytunk mindent és követünk téged; mink lesz hát minékünk?” Mi lesz a jutalmunk? Örök élet-e, amit a gazdag ifjú kívánt megszerezni vagy valami más?

Nemcsak a ma embere vár minden tettéért, munkájáért ellenszolgáltatást, jutalmat. A péteri kérdés azt mutatja, hogy akkor is ilyen volt az emberi szemlélet.

Mi lesz a jutalmunk, ha elhagytunk mindent és jövünk hozzád időről időre, vasárnapról vasárnapra, meghozzuk a magunk áldozatát? Igaz, hozzuk a gazdag ifjú vágyát is az üdvösség után, a reményt, hogy Istenországában ülésünk előtt lesz. De Jézus csak ennyit mond: kövess engem.

Követünk, de hozzuk gondjaink, csüggedésünk, bánatunk, fájdalomunk, gyászunk, hogy mint csodatevő orvos meggyógyíts, szemünkből a bánat könnyét letöröld, hitünket növeld és erősítsd. Jézus csak ennyit mond: kövess engem. Minden feltétel és jutalomvárás nélkül, mert csak tőlem tanulhatod meg, csak mellettem, velem együtt élve teljesítheted, töltheted be parancsolatomat: a szeretetet. Szeretni Istent annyira, hogy e földön tudjunk szolgálatot tenni neki, és szeretni az embert annyira, hogy hetvenhét-szer is megbocsássunk az ellenünk vétőknek.

Nincs előlegezett jutalom, jobb vagy balkéz felől való ülés, csak maradéktalan teljesítése a követésnek, a ránkbízottaknak, csak gyermeki hittel, tisztasággal lehetünk Istenországába tagjai. A jót, a szeretetet önmagáért kell és nem jutalomért tenni.

Nekünk sem mond mást, nem ígér mást, de ad a léleknek nyugalmat, békességet, ad hitet és reményt a jövőbe, mint annak az embernek, aki az eke szarvára vetette kezét.

Jézus szól és hív mindenkit, minket is most és mindig: kövessetek jóban, örömben, bánatban, a keserű pohár elfogadásában, fel a golgotai kereszting. Azt, hogy mi lesz a jutalmunk, Isten dönti el és adja meg.

Ne gondolj másra, ne számíts másra, kövesd őt és légy tanítványa ma és mindenkoron. Ámen.

ISTENORSZÁGA — ERŐ

1Kor 4,20

A beszéd isteni adomány, emberi tulajdonság. Az első szótól az utolsó sóhajtásig egy életen át beszélünk. A családban, az iskolában, utcán, vásárcsarnokban, templomban beszélünk.

Istenországáról beszélt Jézus is. Példázatokban, egy mondatos tanításokban, hasonlatokban próbálta megértetni a fogalom lényegét.

19 évszázad millió templomában magyarázzák, prédikálják, beszélnek Istenországát, jelenlétét, valóságát és mégis hányszor érezzük magunkat távol tőle. Pedig vallásos hitünk úgy tárulkozik feléje, mint virág kelyhe a nap felé. Elfelejtjük azt az igazságot, amit az apostol

így fogalmazott meg: „Nem beszédben áll Istennek országa, hanem erőben.“

Az erő fizikai fogalom, a testek állapotában változást előidéző ok. Az erő láthatatlan, csak következményeiben ismerhető fel: a tárgyak elmozdításában, a különböző munkák elvégzésében. Az ember is erős akar lenni, mint a mesék világában a vasgyűrű, a hegyforgató, a fadóntó, mert az erő győzelmi lehetőséget, sikert biztosít.

Az erő, amiről az apostol beszél nem mérhető semmivel. Nem a fizikai súlyt emelő vagy mozdító erő ez, hanem a lélek ereje. A láthatatlan akarat ereje. A vágyott és megvalósítható Istenországa. Annyi részünk van ez országból, amennyi a lelki erőnk.

Mennyi a lelki erőnk? Ezt próbálja a vallásos ember megmérni a bűjt gyakorlásával, mely látható megnyilatkozásában, mindenekelőtt: mértékletesség. Minden életmegnyilatkozásban, nemcsak az ételben-italban, de szórakozásban, munkában, beszédben. Ennek a mértékletességnek erkölcsi feltétele: az önkéntesség. Nem kényszer, nem büntetés és nem érdem. A lelki erő megméréseinek lehetősége. A bűjt: küzdelem, győzelem vagy elbukás. Küzdelem a test kívánságával, az ösztönnel, az önzéssel. Aki ebben a küzdelemben győz, annak erős a lelke, az tagja Istenországának; aki elbukik távol van Istenországától.

A bűjt a szabadakaratnak és magának a szabadságnak megmutatása. Nem szolgálai vagyunk kívánságainknak, vágyainknak, ösztöneinknek, hanem urai és parancsolói. A bűjt győzelme: elutasítani a kísértőt bármilyen formában jelentkezik, bármit ajánl fel, úgy mint Jézus tette a pusztai 40 napos bűjt után. Bűjtölni csak erővel, erős lélekkel lehet. Időben, tettekben, cselekedetekben kell megmutatnunk, hogy lelkünk erejéért mit tettünk és teszünk naponta és egy életen át. Az igazi bűjt tehát nem ételtől-italtól való tartózkodás, nem elmélkedés, beszéd, ábrándozás, hanem önépítő tevékenység, munka, cselekedet. Nem egy meghatározott időszak korlátai közti önmegtartóztatás, hanem az egész emberi élet lényege; feladata mindazoknak akik Istenországát megvalósítani akarják. A világban az életben jelentkező jónak és rossznak küzdelme, az üdvösségnek vagy elkárhozásnak harca ez. Aki erős, diadalra viszi Istenországát, aki gyenge elárulja azt.

Istenhitünknek meg kell mutatkoznia életcélunkban, életfelfogásunkban és ennek nemcsak elméletnek, beszédnek, de látható tettek és cselekedeteknek kell lennie. Textusunk szavával az erő megmutatása. Jakab apostol fogalmazásában: mutasd meg a te hitedet cselekedeteidből, és azzal mutatod meg, hogy mennyire vagy közel vagy távol Istenországtól, mert nem beszédben áll az ő országa, hanem erőben. Amen.

AZ IGAZSÁG

Mt 5.20

Emberi életünk és a hívő lélek egyik legnagyobb vágya az igazság. Beszédünk, cselekedeteink irányítója, vitatkozásaink, ellentéteink indítéka. Minden élet, minden vallás alapja az igazság. Büszkék vagyunk,

ha valaki rólunk mondja: ez az ember igaz. Azokra mondjuk ezt a megállapítást, akiknek cselekedetei megegyeznek a törvénnyel, az előírásokkal, a kívánalmakkal.

Igaz embernek tartották magukat az írástudók és farizeusok, akik a vallás törvényének ismeretében minden előírást a legapróbb részletekig betartottak. Az írástudók és farizeusok mellett akkor is, most is hány hívő, hány vallás nevezi magát igaznak.

Jézus azért jött, hogy a törvényt betöltse, de ugyanakkor, hogy harcot indítson az öngazságában megelégedett dicsekvő emberek, az írástudók és farizeusok ellen. Aki Istenországába be akar jutni Jézus szerint, annak igazsága több kell legyen a betűk és paragrafusok, az írástudók és farizeusok igazságánál. A magukat legigazabbnak tartók sem jutnak be Istenországába, ha életükben, cselekedeteikben, magatartásukban igazságuk több nem lesz, mint amit a törvények előírnak.

Mi az igazság? Pilátus is azt kérdezte Jézustól: mi az igazság?

Mi az igazság mindennapi életünkben? Az, hogy legapróbb mozzanatáig ismerjük érzéseinket, cselekedeteinket, az eseményeket.

Mi az igazság hitünkben és vallásunkban? Milyen a kapcsolatunk Istennel? Mert, ha minden törvényt betartottam s hitem hegyeket mozdít is, az én igazságom nem teljes. Még több kell. Tanítványságunknak, vallásunknak ki kell terjednie az egész világra, embertársainkra. Goethe haldoklásában is több fényt kívánt. Unitárius vallásunk több igazságot kér tőlünk.

Jó és igaz gondolatod, cselekedeted? Még több kell. Ezért van a tudásszomj, a tanulni vágyás, ezért olvasunk, hallgatunk, nézünk, járunk istentiszteletre, hátha valahol, valaki ajándékba adja a többletet, hogy igazabbak lehessünk.

Ezen a vasárnapon beismerjük, hogy igazságunk számtalanszor még az írástudók és farizeusok igazságát sem éri el. Messze marad életünkben Isten törvényeinek betartása. Olyan akadályaink és ellenségeink vannak, melyek nem kívülről jönnek, de bennünk laknak. Igazságvágyunk útjába leküzdendő ellenség a megszokottá váló közömbösség. Milyen könnyű a víz törvényével mindig a könnyebb utat választani a lefelé folyó utat, a gond nélküli utat, amikor nem érdekel a más gondolja, bánata, nehézsége, csak az önmagam nyugalma. Örök ellenségünk a kicsinyhitűség. Elcsüggedünk, mert úgy érezzük minden mindegy. Hiába próbálkozunk, hiába akarunk „egyet ostromló akarattal“ csak véresre zúzzuk koponyánk. Hagyjuk útjára menni a dolgokat, mert kötnek a betűk, a szokások, a körülmények, a család, a gyermek, a munkahely gondjai, melyek megoldásában tehetetlenek vagyunk, lebéklyózott lelkünk nem tud felszabadulni. Ellenségünk a kizárólagosság is. Csalhatatlannak képzeljük meggyőződésünket, azt, hogy csak nekünk van igazunk, a mi életünk igaz, a másé nem.

Istenországa kapuján azonban csak igazságtöbblettel lehet belépni. Ezt kéri tőlünk Jézus. Ezt kívánja tőlünk unitárius vallásunk is. Hitünk alapja, hogy egy az Isten, aki teremtette a világot és az életet, de a mi hitünknek ennél több kell lennie: hinnünk kell, hogy Isten a mi gondviselő Atyánk, az ő tudta nélkül még csak egy hajszál sem eshetik le a fejünkről, hogy irgalmassága és szeretete több mint a szülő irgalma és szeretete.

Hisszük, hogy Jézus a mi igaz tanítómesterünk, de ennél többet kell hinnünk: ő nemcsak a tanítónk, de mindennapi életünk alakítója. Ő a mi utunk és életünk. Hisszük, hogy a Biblia Isten parancsolatainak foglalata, de ennél többet kell hinnünk: számunkra a Szentírás az örök-élet kiapadhatatlan forrása.

Ez kell legyen a mi igazságunk, hogy az több legyen az írástudók és farizeusok igazságánál. Ez a többlet a mi erőnk, a mi hitünk. Ezt a többlet igazságot próbáljuk megszerezni és élni. Ámen.

KISS KÁROY

AZ ÉLET VÁLLALÁSA

Mt 26, 39

Jézus magatartásában, példaadásában, tanításában sokan a mindenbe való belenyugvást, beletörődést látják, az élet elfogadását úgy, ahogyan van. Textusunkat sokan magyarazzák úgy, hogy az a saját erőiben nem bízó ember teljes önfeladása.

Pedig épp ellenkezőleg: a legsúlyosabb megpróbáltatásokkal szembenező ember bátor, Istenhez forduló életvállalása. Menekülhetne a reá váró nehézségek és szenvedések elől. Összeroskadhatna a nemcsak testére, de lelkére nehezedő teher alatt. Védekezésbe vonulhatna. S ő ezzel ellentétben Istentől kér erőt, hogy szembenézhesen mindazzal, ami reá vár, s az ő akarata szerint igaz emberséggel, prófétasággal vállalja és vigye tovább életét. Hitet merít, értelmet, célt keres és talál Istennél.

Az emberi lét tele van buktatókkal, nehézségekkel, megtorpanásokkal. Sokszor céltalannak, értelmetlennek látjuk, érezzük a küzdelmet s magát az életet. Mert egyedül, elhagyatottnak érezzük magunkat. Mert elszakítottuk, elhagytuk vagy elvesztettük kapcsolatunkat Istennel, s emberrel egyaránt. Hogyan tovább? Miért, mi célból? — kérdezzük erőt veszve.

Jézus élete, példaadása éppen arra tanít, hogy az élet semmi körülménye között nem adhatjuk, nem szabad feladnunk magunkat. Hemingway *Az öreg halász és a tenger* című művében az immár céltalannak látszó küzdelmében mondatja a halásszal, hogy az ember nem arra született, hogy legyőzzék. El lehet pusztítani, de legyőzni soha.

Mi nem a mindenbe való beletörődést, földre esettséget, az élet küzdelmétől való félreállást, elfordulást hirdetjük. Nem értünk egyet a költővel aki ezt mondja: „Jó volna elköszönni: jó éjt / s eldobni ezt a nagyvilágot / mint egy dióhéjt.“ (Kosztolányi) De valljuk, hogy „amit nem kezdhetsz el újra, csak azt szabad megsiratni.“ (Horváth I.)

Az életünket mindig újra tudjuk kezdeni, de csak hittel, bizalommal. Súlyos a terhed, egyedül maradtál, úgy érzed pótolhatatlan veszteség ért? Fordulj Istenhez, meríts tőle erőt. Halld meg Jézus hozzád is szóló szavát. Kelj fel és járj. Vállald az életet, mert Istentől van. 'S mert embernek születted, az emberi közösségben, emberséggel felemelkedőn új szépséget, békességet, reménytlátóan és hordozóan. Ámen.

EMBERI TÖREKVÉSEK

Mk 8,36

A Biblia az egyes embert és közösséget egyaránt irányító vallásos szemléletről és magatartásformáról szól.

Mi az, ami valóban hasznára, gyarapodására, kiteljesedésére szolgál az embernek?

A haszonelvűség mélyen belegyökerezett az emberi gondolkodásba, döntő befolyást gyakorolt és gyakorol tevékenységünkben. Jézus maga mondotta a terméketlen fügefáról, hogy haszontalan, tehát ki kell vágni. Mennyi iránya, buktatója van e gondolatnak.

A törekvő, dolgos anyagi értéket gyűjtő, azért munkálkodó embert általában elismeréssel illetik, megbecsülik. De rabjává is válhat gyűjtőszenvédélyének. A világból csak az anyagi értéket látja, számára más nem is létezik. Onzés, zsugoriság, zsarnokság, kegyetlenség önként jelentkezik útján. Beszűkül, egyoldalúvá válik, elveszít, elhanyagol valamit, ami nélkül pedig nem lehet „ember“.

Jézus tanítása éppen az egyoldalúságra figyelmeztet. Sőt még többre: A külső valóság mellett a belső életre, az emberi lét teljességére, összhangjára, a teljes értékű életre. Ez pedig a testileg-lelkileg megélt, többre törekvő szolgáló, valóban használó életre.

Nagy személyiségek vallottak éppen Jézus tanítása és példája folytán az ilyen életéről. „Úgy kellett volna meg-megállni, / Virágaidat megcsodálni“. (Áprily) Tehát nem rohanni, ami a markodba fér azt megszerzeni, megkaparintva futni keresztül az életen, de gazdagodni szépségben, lélekben is.

Széchenyi István vagyonát, tudását népe, a közösség javára fordítja. Így törekszik méginkább gazdagabbá válni emberségben.

Mit használ az embernek, ha csak magára gondol. Nem épül be családba, népbe, lelki otthont jelentő egyházba.

Ne csak a mindennapi kenyér gondját lásd és hordozd magadban. Ne álljon törekvésed központjában csak az, ami kézzel fogható, száznak kellemes. Mindez szükséges. De mindennél szükségesebb, ha

olyan kincset gyűjtesz, amit rozsda, meg nem emészt, tolvajok el nem lophatnak, senki el nem vehet tőled. Lelked nyugalmát, hited erősségét életed összhangját. Ámen.

RÁZMANY CSABA

TALÁLKOZÁS ISTENNEL

Mt 6.6

Manapság gyakran találkozunk olyan hívekkel, akik azt mondják, hogy ők azért nem járnak templomba, mert otthon a csendes magányban jobban tudnak imádkozni mint a közösségben. Ezért elhanyagolják a gyülekezeti életet és egymagukban próbálnak kapcsolatot teremteni Istennel.

A kérdés magától adódik: otthon vagy a közösségben gyakoroljuk-e vallásos életünket? Kérdezhetnénk így is: csak otthon, vagy csak a gyülekezetben, a templomban kell imádkoznunk?

Sokan vannak ma, akik a magányos imádkozás mellett foglalnak állást. Ezzel szemben mi azt állítjuk, hogy minket a jó Isten nem azért hívott életre, hogy egymástól elszigetelten éljünk, hanem azért, hogy közösen, együtt valósítsuk meg az ő országát a földi életben. Sajnálatos tény viszont az elmagányosodás, századunk egyik fájó betegsége, mely sok esetben az öngyilkossághoz vezet. A magányos ember életbe és Istenbe vetett hite fokozatosan kimerül, elsorvad, hatástalanná válik.

Egészséges hitű emberről csak akkor beszélhetünk, ha egymagában is és a közösségben is kapcsolatot tud teremteni Istennel. Csak az a hívő ember tudja átérezni igazán a templomi áhítatot, aki az Istennel való találkozásra már otthonában előkészítette lelkét.

Tudomásul kell vennünk azt, hogy mi nem csak egyének vagyunk, hanem egy nagy családnak tagjai, melyben Isten a mi gondviselő Atyánk és mi egymásnak testvérei és az ő gyermekei és munkatársai vagyunk. Ennek az Isten által vezérelt családnak megvannak a maga törvényei, amelyeknek mindnyájan engedelmeskednünk kell. Éppen ezért nem vonulhatunk a magányba, mert nekünk az a hivatásunk, hogy közösen építsük az Ő országát.

A közösségben gyakorolt istenes életnek természetesen megvannak a maga áldásai. Ha közösen imádkozunk a templomban, inkább átérezzük embertársaink bánatát, fájdalmát, gyászát, de ugyanakkor örömét és boldogságát is. Ha embertestvérünk sír, mi is sírunk, ha örvend, mi is örvendünk.

Keressz az Istennel való találkozást magadban és a közösségben is, otthon és a templomi áhítatban, hogy rátalálva megérezd életedben az ő jószágát és atyái szeretetét. Ámen.

ISTEN NAGY CSALÁDJÁBAN

Kol 1,10

Számtalanszor fordul elő, ha idegen házba megyünk, nem ismervén lakóinak szokásait, hogy idegenül, feszélyezve érezzük magunkat. Gát-lásosak leszünk és nem tudjuk eldönteni, hogy mikor kell beszélnünk vagy hallgatnunk, mit kell mondanunk és mit nem. Ilyenkor érezzük igazán, hogy nem vagyunk otthon. Ugyanez előfordul velünk, ha idegen városba vagy országba kell utaznunk, ahol nem tudjuk magunkat megértetni, mert nem értjük az ottlakók nyelvét. Valóságos számkivetettnek érezzük magunkat, mondhatnánk idegenekké válunk az idegen környezetben.

De nem így van ez Isten nagy családjában, ahol mindenki egyforma és egymásnak testvére, egyenlő jogokkal és egyenlő kötelességekkel. Ebbe a családba mindenki beletartozik fajra, színre és nemre való tekintet nélkül. Itt helye van az egyszerű embernek és a híres tudósnak egyaránt. Itt nincs rangbeli különbség csak szeretetbeli egyenlőség. De hogy ennek a családnak méltó tagjai lehessünk, mindnyájunknak „méltón kell járnunk az Úrhoz, teljes tetszésére, minden jó cselekedettel gyümölcsöt teremtén és nevedkedvén az Isten megismerésében“.

Elsődleges kötelességünk az, hogy megismerjük a gondviselő Istent, a szerető Atyát az ő jószágával, gondviselésével és főleg megbocsátó szeretetével. Ugyanakkor magunkévá kell tennünk törvényeit, melyek nagy családjára vonatkoznak. Úgy érdemelhetjük ki az ő tetszését, ha Jézust követve, tökéletesség elérésére törekszünk.

Isten nagy családjában élve naponta tapasztalnunk kell atyái jószágát és irgalmasságát. Mi gyarló emberek vagyunk. Isten törvényeit sokszor semmibe vesszük, szívünkben embertársaink iránt gyűlöletet, rosszindulatot táplálunk: elhanyagoljuk családuink előmenetelét, egyházunk építését. Ha így van, legyen hitünk Isten elé állani és a tékozló fiúval mondani: „Atyám vétkeztem...“ És ki az, aki imádságában őszintén kért Istentől bocsánatot, annak áldásos hatását ne érezte volna lelkiismeretén keresztül. S ha egy édesapa meg tud bocsátani gyermekének, mennyivel inkább megbocsát a mi gondviselő Atyánk azoknak, akik hozzá fordulnak megbocsátásért. Ámen.

ÖTVEN ÉVE RÖG ALATT — RÖG FELETT*

Mikor az ember a csillagokból szeretne könnyeket csiholni, az emberi szó csak repedt üst, csak medvetáncoltató dallamok kiverésére jó, — panaszkodott Flaubert. Én nem vagyok költő, sohasem akartam csillagokból könnyet csiholni, s most mégis ilyen gyötrelmes tehetetlenséget érzek.

Mindenekelőtt azért, mert: Balázs Ferenc sírjánál állunk az emlékező kegyelet koszorúba font virágaival. Mert Balázs Ferenc már 50 éve pihen a rög alatt, s mert Balázs Ferencről szólni még ma sem könnyű. Habár a halála óta eltelt 50 év — immáron fél évszázadnyi megmérő és megrostáló idő — az eszmékből és életműből sokmindent igazolt: még mindig bőven akadna tisztáznivaló.

Amiről itt szólnom kell, az egyrészt életének és hatásának titkait faggató-fölfedező személyes vallomás, másrészt a maradandóság rög alól is kikelő üzenete, az e rögök fölött járók-élők közösségéhez szólón, személyhez szólón.

Századunk első évében lépett e földre, — amelyet aztán kereken bejárt és belátott, amelynek minden egető kérdése átlobogott a szívéen és agyán —, s amit magába épített a világból, itt akarta kikeltetni a földből, nálunk, itthon, a népek. És ez a szép, ez a gyönyörűség. A föld, az élet valóságában zuhanva akarta gyümölcsöztetni mindazt, amit a „kerek világban“ szépnek, jónak látott, tapasztalt. S mindezt határtalan tettvággyal, lélegzetállítóan gyors munkautemben! Ezért ment ez a lobogó hajú, „friss lángú“ fiatalember a maga útján, a föl-vállalt gonddal, szüntelen megújulásban. „Balázs Ferenc ment állandóan, tett szünet nélkül, s mindenkit, aki keze ügyébe esett, menésre, tette serkentett: vitt magával. Faluzott, előadásokat tartott, szervezett mindent, ami a nép felemelkedését szolgálta“. (Lőrinczi László).

Az ilyen emberek viszik előre az életet, az emberiséget. Azok „akik nem ásitóznak soha, és nem mondanak közhelyeket, hanem egyre csak égnek, égnek...“ (Jack Kerouac). Az ilyen kivételes emberek közelében tapasztaljuk, hogy „Az emberek megnőnek, ha valami magasrendű feladat ihleti őket, ha óriási látóköröket szemlélnek“ (Huizinga). S az ilyeneknek nem nehéz az önfeláldozás sem. Mert jaj azoknak, akik folyton lázban égnek, akik életenergiájukat nem tartják takaréklángon, akik keveset törődnek a csendes belenyugvók, lassúságra intők szavával, akik mindenáron siettetni akarják az eseményeket, akik nem elégednek meg a hangzatos szónoklatokkal, hanem elképzeléseiket tűz-víz megvalósítják. Akik azért tanulnak, hogy taníthassanak, akik azért égnek, hogy meleget varázsoljanak az emberek lelkébe és fényt gyűjtésnek az agyakban, akik elhintik az igényesebb élet magvait, a „rög alá bújnak“, „teremni gyümölcsöt“. Jaj ezeknek az embereknek, mert

* Elhangzott Balázs Ferenc sírjánál, Mészkon, 1987. július 8-án a Lelkész-továbbképző tanfolyam résztvevői és az egyházköztség elöljárói jelenlétében.

hamar elégnék s vigasztalásuk csak annyi lehet, hogy nemzedékek figyelték szavukra, s nemzedékek okulnak sorsukból.

„Úgy tettél mint kik sötét éjbe mennek / s fáklyát visznek, de nem látják a fényét, / Csak az utánuk jövő örül ennek.“ (Dante)*

Balázs Ferenc egy kicsi helyen, azaz egy kicsi helyről kiindulva akarta megváltoztani, sőt megváltani a világot. Ez persze nem sikerült neki sem. Mégis, kevés falusi temető őriz nagyobb halottat, s kevés fejfán áll szűkmarkúbb felírás, mint az ő kopjafáján, az ő neve után: pap. Ennyi (Létay Lajos). Balázs Ferenc elsősorban lelkész volt, azaz inkább hogy *proféta*. S számunkra ez a lényeges. De még mi minden tudott lenni. Istenáldotta tehetségű író, az erdélyi tizenegyek tagja, a „kerek világot“ bejáró utazó, egyházközsége templomát műgonddal festő lelkész, napközit szervező, iskolát építő, népfőiskolát hirdető, iskolai könyvtárat és szövetkezetet alapító. Hosszú lenne mind felsorolni, amit Balázs Ferenc itt, Mészkon megvalósított. Lám, mi minden tud lenni, aki tenni akar.

Jó alkalom hát ez a sírjához való zarándoklás — emléket idéző, emléke előtti tisztelgés: eltűnődni emlékezőn. Eltűnődni egy kicsit azon is, mit végezhet pár év alatt — ezernyi gáncs és megnemértés közt, és halálos betegen is egyetlen szál ember, és mit tehet nem csak falujáért, de közösségéért, népéért, az emberért.

Sírjánál a költővel vallom:

„A halandó, ha itt már nincs tovább, / a múlhatatlan öröklétbe lép át, / s ha példakép volt: nagyérvényű példát / hagy maga mögött. Aki messze lát, / földi múltjával még messzebbre láttat: / a lezárult mű olyan látomás, / hogy amit vallott, már mindenki más / a magáénak tudhassa. — /

és rendre int a kusza zürzavarban: / hagyatékában lelkünk célt talál. / A halál csak halandónak határ, / de közöttünk marad a halhatatlan.“**

BIBLIAI FOGALMAK

AKARAT: ISTENÉ — EMBERÉ

Lk 22,42	Atyám, ha akarod, vedd el tőlem ezt a poharat, mindazáltal ne az én akaratom legyen meg, hanem a tiéd.
Mt 6,10	Legyen meg a te akaratod.
Zsolt 115,3	A mi Istenünk a mennyben van, megalkotott mindent, amit akart!

* Purgatorium, XXII. 67—69.

** Hegedüs Géza: Jegyzet a maradandóságról.

Jón 1,14	Te Uram, azt teszed, amit akarsz!
1Tim 2,4	Aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön, és eljusson az igazság megismerésére.
Jak 4,15	Ha az Úr akarja, életben maradunk, és ezt vagy azt fogjuk cselekedni.
1Thessz 5,18	Mindenért hálát adjatok, mert ez az Isten akarata.
1Pét 4,2	Az Isten akarata szerint éljétek le testi életek hátralevő idejét.
Kol 4,12	Állhatatosan maradhattok mindabban, ami az Isten akarata.
ApCsel 20,27	Mert nem vonakodtam attól, hogy hirdessem nektek az Isten teljes akaratát.
Róm 12,2	Változzatok meg, értelmetek megújulásával, hogy megítélhessétek: mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes.
Ef 5,15.17	Jól vigyázzatok tehát, hogyan éltek; ... ne legyetek megdölgondolatlanok, hanem értsétek meg, mi az Úr akarata.
Zsolt 143,10	Taníts akaratod teljesítésére, mert te vagy Istenem!
Zof 3,9	Mindnyájan az Úr nevét hívják segítségül, és őt tisztelik egy akaratával.
Mt 7,21	Nem mindenki megy be a mennyek országába, aki ezt mondja nekem: Uram, Uram, hanem csak az, aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát.
Zsid 10,7	Íme, itt vagyok... hogy teljesítsem a te akaratodat, Istenem.
1Jn 2,17	Aki az Isten akaratát cselekszi, az megmarad örökké.

ARATÁS

1Móz 8,22	Amíg csak föld lesz, nem szűnik meg a vetés és az aratás.
5Móz 11,14	Akkor esőt adok földetekre a maga idejében, ... és betakaríthatod gabonádat, mustodat és olajodat.
Ézs 9,2	Úgy örülnek színed előtt, mint aratáskor szoktak örülni.
Zsolt 126,5—6	Akik könnyezve vetettek, ujjongva arassanak! Aki sírva indul, mikor vetőmagját viszi, ujjongva érkezék, ha kévét hozza!
1Kor 9,11	Ha mi nektek a lelki javakat vetettük, nagy dolog-e az, ha földi javaitokból fogunk aratni?
2Kor 9,6	Tudjuk pedig, hogy aki szűken vet, szűken is arat, és aki bőven vet, bőven is arat.
Mt 9,37—38	Az aratnivaló sok, de a munkás kevés: kérjétek tehát az aratás Urát, hogy küldjön munkásokat aratásába.
Jn 4,38	Én arra küldelek el titeket, hogy azt arassátok, amiért nem ti fáradtatok: mások fáradoztak, ti pedig az ő munkájukba álltatok bele.
Jóel 4,13	Eresszétek neki a sarlót, mert megérett az aratnivaló!

- Mt 13,30 Hadd nőjön együtt, mind a kettő az aratásig, és az aratás idején megmondom az aratóknak: Szedjétek össze először a konkolyt, kössétek kévébe, és égessétek el, a búzát pedig takarítsátok be csűrömbe.
- BESZÉD**
- Zsid 4,12 Mert Isten igéje (beszéde) élő és ható, élesebb minden kétélű kardnál, és áthatol az elme és a lélek, az izületek és a velők szétválásáig, és megítéli a szív gondolatait és szándékait.
- Ézs 40,8 Elszárad a fű, elhervad a virág, de Istenünk igéje (beszéde) örökre megmarad.
- Jer 15,16 Ha eljutott hozzám igéd, én élveztem, igéd vidámságot szerzett nekem és szívbeli örömet.
- Zsolt 119,50 Ez a vigasztalásom nyomorúságomban, mert beszéded megelevenít engem.
- Mt 4,4 Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden igével, amely Isten szájából jön.
- Jn 6,63 -Azok a beszédek, amelyeket én szóltam nektek Lélek és élet.
- 1Kor 4,20 Mert nem beszédben áll az Isten országa, hanem erőben.
- Péld 30,5 Istennek minden szava színingaz, pajzsa ő a hozzá menekülőknél.
- Zsolt 119,9 Hogyan tarthatja tisztán életútját az ifjú? Úgy, hogy megtartja igédet.
- Jn 8,51 Ha valaki megtartja az én ígémet, nem lát halált soha.
- Ézs 55,11 Ilyen lesz az én ígém is, amely számból kijön: nem tér vissza hozzám üresen, hanem véghezviszi, amit akarok, eléri célját, amiért küldtem.
- Ézs 50,4 Az én Uram, az Úr, megtanított engem mint tanítványát beszélni, hogy tudjam szólani igéjét az elfáradtagnak.
- Zsolt 139,4 Még nyelvemen sincs a szó, te már pontosan tudod, Uram.
- Péld 25,11 Mint az aranyalma ezüstitányéron, olyan a helyén mondott ige.
- Péld 20,15 Lehet bőven arany és gyöngy, de legdrágább kincs az okosan beszélő száj.
- Mt 5,37 A ti beszédetekben az igen legyen igen, a nem pedig nem.
- Mt 12,37 Szavaid alapján mentenek fel, és szavaid alapján ítélnek el téged.
- Zsolt 34,14 Vigyázz, hogy nyelved ne szóljon rosszat, és ajkad ne beszéljen csalárdságot!
- Péld 18,21 Élet és halál van a nyelv hatalmában, amelyiket szereti az ember, annak a gyümölcsét eszi.
- Jak 1,26 Ha valaki azt hiszi, hogy kegyes, de nem fékezi meg a nyelvét . . . annak a kegyessége hiábavaló.

ESZMÉK, GONDOLATOK

Istentől az emberbe oltott természetes ismeretek, Isten igéje, a tapasztalat, mind megerősítenek abban, hogy Isten számszerint egy, akitől minden létezőnek kezdete és származása van (Dávid Ferenc).

*

Amikor azt hiszed, hogy ellenségedet gyűlölöd: testvéredet gyűlölöd, csak nem tudod róla, hogy testvéred (Augustinus).

*

Két szárnyon emelkedik fel az ember a földről, tudniillik az egyenesszívűségen és a tisztaságon (Kempis Tamás).

*

Kegyelmes Isten, kinek kezében életemet adtam, / Viseld gondomat, vezérelj utamat, mert csak rád maradtam (Balassi Bálint).

*

Az ember nagysága és boldogsága csak a lélek erejében áll és abban található fel (Channing).

*

Az eszmék gondolatok. Amíg csak gondolatok, hatástalan a bennük rejlő erő, bármilyen nagy lelkesedés, bármilyen szilárd meggyőződés szülte is őket. Erejük csak akkor válik hatásossá, ha egy talpig igaz ember jelleme hozzájuk kötődik (Schweitzer).

*

Nem a térben kell méltóságomat keressem, hanem gondolkodásom helyes rendjében (Pascal).

*

Isten minden egyénbe külön titkos ajtón lép be (Emerson).

*

Jobb a méltó és hősi halál, mint a méltatlan és aljas győzelem (Giordano Bruno).

*

Lehet, hogy gyenge még hangunk, / Lehet, hogy léptünk még bizonytalan / De indulunk: a szépet, jót akarni / S érezzük, hogy hitünknek szárnya van (Juhász Gyula).

*

Semmi sem vészett el abból, amit tettünk. Mindig újból kezdődik a harc, mindig újra valahol, valaki által és minden órában (Dürrenmatt).

*

Mit jelent vallásosnak lenni? Tudatosan beállni az isteni élet sorába; teljesíteni az isteni célt; az egyéniséget kifejleszteni és a szeretetet elmélyíteni, kiterjeszteni (Balázs Ferenc).

A bölcelet kezdete már Szokratesznál annak a tudása volt, hogy milyen keveset tudunk. A bölcelet vége pedig annak megismerése, hogy hinnünk kell (Reinke).

Csak az tudja elhordozni akár a kicsi, akár a nagy terheket, aki alázatos (Kodolányi János).

Nem igaz, hogy a szobrok hallgatnak: épp beszédes természetük miatt kerülnek a közterekre (Sütő András).

Sohasem felejtetem el az anyámat, mert ő vetette el és csíráztatta ki lelkemben a jóság magvát; ő fakasztotta és növelte eszméimet, és nevelése egész életemre állandóan üdvös hatással volt (Kant).

Istenem, legyek vidám, / hogy házamat vidítani tudjam. / Mosolyogjak, ha bánatnak / és senkire se haragudjam (Áprily Lajos).

Önmagát kell vádolnia annak, kinek üresek napjai. A hétköznapok is kincseket rejtenek magukban, csak meg kell keresnünk azokat (Rahner).

Ne hősiesen meghalni; hősiesen élni tanulj! (Mezey Mária).

Reményeink fölfelé nőnek, mint az ágak, emlékeink lefelé, mint a gyökerek (Horváth Imre).

A jövő magad vagy, és a jövő nem hal meg soha (Szilágyi Domokos).

Egyházi Képviselő Tanács

június 25-én tartotta II. évnegyedi ülését. Tárgysorozatán szerepeltek az elmúlt ülés óta elnökiileg elintézett fontosabb ügyekről szóló jelentések, az állandó bizottságok jegyzőkönyvei, a lelkésztovábbképző tanfolyamról szóló jelentés, a Protestáns Teológia Intézet szubvenció-emelési kérése, valamint számvevőségi és ellenőri jelentések.

Lelkészi értekezletek

Egyházköreinkben május 6—15. között Besztercén, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen és Sepsiszentgyörgyön tartották a II. évnegyedi lelkészi értekezleteket. A közérdekű értekezlet témája: „A szocialista Románia, Nicolae Ceaușescu államelnök álláspontja egy új gazdasági világrend megteremtésére vonatkozóan“. A teológiai értekezlet dr. Szabó Árpád tanár „Az imádság, mint a belső vallásosság és istenhit kifejezője“ c. előadását tárgyalta. Az előadásokat a lelkészek hozzászólásaikkal mélyítették el. Az értekezletek keretében tartott istentiszteleten prédikáltak: Bálint Ferenc kolozsi, Török Elek nyárádgálfalvi, Zsigmond Csaba kobátfalvi és Dimény András vargyasi lelkészek.

Lelkésznevelés

A *Protestáns Teológiai Intézet*ben az 1986—87. tanév II. félévi vizsgákat május 26. és június 26. között tartották.

Hallgatóink húsvétkor és pünkösdkor a különböző egyházközségekben legációk szolgálatot végeztek.

Június 28-án tartották a *Protestáns Teológiai Intézet* évzáró ünnepélyét. Az évzáró istentiszteleten dr. Kovács Lajos püspök mondott egyházi beszédet Mk 6,31 és Mt 5,13—15 alapján.

Püspöki vizitáció

Dr. Kovács Lajos püspök április 21. és 26. között a kolozstordai egyházköriben folytatta vizitációját. Vizsgálati útjára elkísérte dr. Kovács Lajosné főtisztelendő asszony, Andrási György előadótanácsos, Tana Ferenc főszámvevő és Benedek Sándor esperes. Ez alkalommal a következő egyházközségeket látogatta meg: 21-én Alsófelsőszentmihály, 22-én Mészkö, 23-án Sinfalva, 24-én Várfalva, 25-én Aranyosrákos és 26-án Bágyon. A látogatás során megvizsgálta az egyházközségek valláserkö-

csi és gazdasági életét, keblitanácsi és közgyűlést tartott, találkozott és elbeszélgetett a hívekkel. Az esti istentiszteleteken András György előadótanácsos mondott imát, ezt követte dr. Kovács Lajos püspök szószéki szolgálata. Ezután a helybeli lelkészek ismertették az egyházközség történetét, jelen életét és törekvéseit. Ezt követően püspökafia kiértékelte a valláserkölcsi és anyagi eredményeket, további egyházépítő munkára buzdította a híveket, és Isten áldását kérte a gyülekezet életére. A püspöki látogatás minden egyházközségben szeretetvendégséggel ért véget.

Az Észak-Amerikai Unitárius Univerzalista Egyház küldöttségének látogatása

Április 8. és 12. között egyházunkat meglátogatta dr. William F. Schulz, az Unitárius Univerzalista Egyház elnöke, Natalie Gulbrandsen főgondnok, Lindalu Schulz és Melvin Gulbrandsen. A küldöttséget dr. Kovács Lajos püspök és András György előadótanácsos fogadta az Otopeni-i nemzetközi repülőtéren. Este, Kolozsváron, dr. Kovács Lajos püspök és felesége fogadást adtak a vendégek tiszteletére. Másnap délelőtt a küldöttség tagjai az egyházi központot látogatták meg, ahol a tisztviselőkkal, teológiai tanárokkal, a kolozsvári egyházközségek lelkészeivel és gondnokaival találkoztak. Ezután a Protestáns Teológiai Intézetet látogatták meg. Délután felkeresték a tordai, alsófelsőszentmihályi, sinfalvi, várfalvi, torockószentgyörgyi és torockói gyülekezeteket. Április 10—11. napjain meglátogatták a sárosi, dicsőszentmártoni, ádámosi, küküllődombói és marosvásárhelyi egyházközségeket; az utóbbiban esti istentisztelet keretében dr. William F. Schulz Mk 11, 1—11 versek alapján egyházi beszédet mondott. A következő nap a segesvári, újszékelyi, alsóboldogfalvi, székelykeresztúri, fiatfalvi és korondi egyházközségeket látogatták meg. Vasárnap, 12-én délelőtt a kolozsvár-belvárosi templomban, délután a kolozsvár-monostori gyülekezetben prédikált.

Vendégeink megállapították, hogy egyházunkban buzgó valláserkölcsi élet folyik, nagyra értékelték azt a vendégszeretetet, melyben mind Kolozsváron, mind a vidéki egyházközségekben részesültek.

Az Unitárius Világszövetség (IARF) elnökének látogatása

Május 23. és 31. között egyházunkat meglátogatta dr. Roy Smith, az Unitárius Világszövetség elnöke, az Angol Unitárius Egyház főtítkára, felesége, Carola Smith kíséretében. Az Otopeni-i repülőtérről vendégeinket dr. Kovács Lajos püspök és András György előadótanácsos Brassóba, majd Kőhalomba kísérte. Vasárnap délelőtt dr. Roy Smith a kőhalom-homoródi egyházközségben tartott istentiszteletet. Délután az olthévízi és a brassói egyházközséget látogatta meg. Május 26-án Kolozsváron találkozott az egyházi központ tisztviselőivel és a teológiai tanárokkal. Ezután a Protestáns Teológiai Intézetet kereste fel. Ugyanaz nap este dr. Roy Smith szószéki szolgálatot vég-

zett a magyarszováti egyházközségben Mt 5,9 alapján. A következő három nap látogatást tett a székelykeresztúri, siménfalvi, kadácsi, székelyudvarhelyi, homoródszentmártoni, recsenyédi, homoródszentpáli, oklándi, homoródkarácsonyfalvi, homoródalmási és korondi egyházközségekben. Május 28-án Homoródalmáson az esti istentisztelet keretében egyházi beszédet mondott.

Dr. Roy Smith elnök teljes meglepéssel nyilatkozott egyházi életünkről és arról a vendágszeretetről, melyben egyházunk vezetősége és a meglátogatott egyházközségek részesítették.

Felekezeti teológiai konferencia

Június 2—3. napjain a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben tartották a 49. felekezeti teológiai konferenciát, amelyen a hazai egyházak vezetői, a bukaresti és nagyszebeni ortodox, a gyulafehérvári és Iași-i katolikus teológiai intézetek professzorai, az ortodox teológiai szemináriumok képviselői, előadótanácsosok, egyházi lapok szerkesztői és doktorjelöltek vettek részt. A konferencia témája: „A román nép és az együttélő nemzetiségek testvéri együttműködése — a helyi ökumenizmus alapja“, előadó dr. Viorel Ioniță, a bukaresti Ortodox Teológiai Intézet tanára volt. A téma elmélyítését szolgálta három koreferátum, melyet dr. Anton Despinescu, Rezi Elek és dr. Hermann Pitters tanárok mutattak be. A koreferátumok témája: „A felekezetek közötti együttműködés hagyománya a béke, haladás és keresztény egység eszméinek támogatásában“ volt. A konferencia második napján dr. Antonie Plămădeală nagyszebeni ortodox metropolita tartott előadást „Erdély. Igazságok a múltból — igazságok a jelenben“ címen.

A rektorok és prorektorok bizottsága a következőkben foglalta össze a konferencia megállapításait: az ökumenikus együttműködés országunkban mély gyökerekkel rendelkezik és a kölcsönös tisztelet s testvériség szellemében mutatkozik meg. A helyi ökumenizmus változatos és minden szinten megnyilvánult, kezdve az egyházfőktől egészen a gyülekezetekig. A helyi ökumenizmus egyik fő feladata támogatni a román nép és az együttélő nemzetiségek közötti egységet, hozzájárulni országunk béketörekvéseinek megvalósulásához. A helyi ökumenizmus a keresztényi szeretet megélésére kötelez, egyben állampolgári kötelességeink teljesítésére ösztönöz.

A konferencia munkálatain egyházunkat dr. Kovács Lajos püspök, dr. Erdő János főjegyző, dr. Szabó Árpád teológiai tanár, András György előadótanácsos, Rezi Elek tanársegéd képviselték. Püspök afia felszólalásában hangsúlyozta, hogy az ökumenikus együttműködés testvéri hagyományait tovább kell folytatnunk, az unitárius egyház vezetői mindent megtesznek a béke érdekében.

Személyi változások

Fülöp Dezső tarcsafalvi lelkész, meghívás alapján, május 1-től ki-nevezést nyert a mészköi egyházközségbe.

Pálfi Dénes brassói gyak. segédlelkész május 1-től a bethlenszent-miklósi egyházközségbe helyeztetett át gyakorló segédlelkésznek.

Várady Zoltán kálnoki lelkész április 16-tól állásáról lemondott és világi pályára lépett.

Lelkészbeiktató ünnepélyek

■ Április 26-án tartották Vadadon *Pál Ádám* lelkész beiktatását. Beköszöntő beszédében az új lelkész 5Móz 30,11—16 versek alapján hűséges szolgálatra kötelezte el magát. Kolcsár Sándor esperes ApCsel 20,28 alapján iktatta be Pál Ádámot tisztségébe. Üdvözetek hangzottak el az egyházkör és az egyházközség részéről. Az ünnepély szeretetvendégséggel ért véget.

■ A mészköi egyházközség május 12-én tartotta *Fülöp Dezső* lelkész beiktató ünnepélyét. Az új lelkész Lukács 22,27 alapján tartotta meg beköszöntő beszédét. Ezt követte Fazakas Ferenc espereshelyettes beiktató beszéde 1Krón 28,20 alapján. Üdvözetek hangzottak el az egyházkör és az egyházközség részéről.

■ Április 21-én elhunyt *Zsigmond Ferenc* ny. igazgató-tanító, a mészköi egyházközség volt énekvezér-tanítója, Balázs Ferenc hűséges munkatársa. Kolozsváron a Házsongárdi temetőbe temették április 25-én.

■ Az 1987. évi *Niwano Békedíjat* a „World Muslim Congress“ szervezet kapta a béke érdekében kifejtett munkásságának elismeréséül. A díj átadása április 23-án történt Tokióban.

Halottunk

Miklós Istvánné Kerekes Margit tiszteletes asszony, Miklós István ny. medgyesi lelkész hitvestársa, életének 65. évében, április 25-én, Medgyesen elhunyt. Küküllődombón helyezték örök nyugalomra április 27-én. A temetési szolgálatot Benczédi Ferenc küküllődombói lelkész végezte.

Emléke legyen áldott!

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE

A Keresztény Magvető előfizetési díja az 1987. évben belföldön és a szocialista országokban évi 100 lei, melyet belföldön a lelkészi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (3400 Cluj-Napoca, Lenin út 9) lehet kifizetni.

Magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlapiroda külföldi előfizetési osztálya — Budapest VII. Lövölde tér 7 sz. — fiókjánál fizethetnek elő. A többi szocialista országokból a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presa P.O. Box 12—201 telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre kell fizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére 200 lej, amely összeg ugyancsak a „ROMPSRESFILATELIA“ sectorul export-import presa P.O. Box 12—201 telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre fizetendő.

Gilgames — Agyagtáblák üzenete. Fordította Rákos Sándor. Válogatta és a jegyzeteket írta Komoróczy Géza. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1986. 302.

A sumér-akkád irodalom halhatatlan értékeit mutatja be a kötet. Első része, a *Gilgames*, az emberiség minden valószínűség szerint első eposza; a második része, az *Agyagtáblák üzenete* pedig a lírai-bölcseleti költészet fennmaradt emlékeit öleli fel. Az eposz a végső kérdések kutatására és halhatatlanságra törekvő ember élettörténetét beszéli el.

Gilgames, a mezopotámiai hitvilág legnagyobb hőse, i.e. a 3. évezredben élt. A monda szerint Uruk királya volt. Arura istennő formálta, kétharmadrész istennek és csak egyharmadrész embernek. Személye körül mitikus elbeszélések alakultak ki, amelyeknek terjedelmes eposzá dolgozott kiadásai közül legismertebb az Assurbanipal asszír király (i.e. 669—629?) híres ninivei téglakönyvtárának a múlt századi feltárása során napvilágra került XII táblás kiadás.

Isteni természete Gilgamest egyre nagyobb és merészebb vállalkozásokra ösztökéli; Mezopotámia ünnepelt hőse, de népének zsarnoka lett. Hatalmának korlátozására az istenek megteremtik Gilgames ellenpárját, erőben és bátorságban vele fölértő Enkidut. Mivel a két hős párviadala eredménytelennek bizonyul, barátságot fogadtak és ezentúl együtt hajtották végre hőstetteiket. Enkidu váratlan halála rádöbbsenti Gilgamest a halandóságára. Fél a haláltól, nem akar meghalni, örökké élni akar. Kétségbeesett kutatása során eszébe jut, hogy egyik öse, Um-napisti a vízözön idején halhatatlanságot kapott. Hosszú életveszélyes kalandok után jut el hozzá és segítségét kéri, hogy az örök élet birtokába juthasson. Um-napisti felvilágosítja, hogy a halál az istenek rendelése, az emberek nem kerülhetik el halálukat. A halhatatlanságot az istenek maguknak tartották fenn.

Az eposz legismertebb része a XI. táblán fennmaradt vízözön elbeszélés. Itt Um-napisti elbeszéli Gilgamesnek, hogy az istenek segítségével hogyan menekült meg az özönvízből és nyerte el kivételesen a halhatatlanságot.

Gilgames reményt veszve tér vissza Uruk városába. Az istenek megsajnálják és lehetővé teszik, hogy Enkidu szellemével beszélhessen. Barátja közlése elszomorító: az alvilágban sivár, örömtelen az élet, pusztá tengődés. A halottaknak különböző sorsuk van, amit nem lehet megváltoztatni. A mezopotámiai hitvilágnak a halál utáni életről alkotott pesszimista felfogása hangzik Enkidu beszédéből: „Együnk, igyunk, holnap ugyanis meghalunk“.

Rákos Sándor fordítása sikeresen megőrizte a sumer-akkád költészetnek nemcsak eredeti hangját és frissességét, hanem sikerült lefordítania a gondolkodás és szemléletmódot is s ezzel közel hozta hozzánk Mezopotámia világát. *Gilgames* és az *Agyagtáblák üzenete* ebben az igényes, irodalmi értékű tolmácsolásban élvezetes, szellemi gazdagságot nyújtó olvasmány.

Robinson David: *The Unitarians and the Universalists* (Az unitáriusok és univerzalisták Greenwood Press. Westport, 1985. XIII+368.

A „Greenwood Press“ könyvkiadó „Vallásfelekezetek Amerikában“ címen egyháztörténeti munkák kiadását kezdeményezte azzal a céllal, hogy a különböző felekezetek történetét és befolyását ismertesse az ország vallásos és társadalmi életére. Ennek a sorozatnak első könyve Robinson munkája, mely két részre oszlik. Az első az unitárius és univerzalista felekezet történetét tárgyalja kialakulásuktól 1961-ig, amikor a két egyház „Unitárius-Univerzalista“ néven egyesült. A fejezetek címei:

Az amerikai unitarizmus eredete, A felekezet kialakulása, Az unitarizmus klasszikus periodusa, Az amerikai univerzalista felekezet eredete, Univerzalista teológia és felekezet növekedése, Transzendentista vita, Szabadelvű vallás a 19. század közepén, Szabadelvű vallás és teológiai radikalizmus, Szabadelvű vallás és társadalmi reform, Humanista vita, Szabadelvű vallás a modern korban.

A 2. rész az unitárius és univerzalista felekezet vezetőinek életrajzi szótárát tartalmazza. A munkát kronológia és bibliográfia egészíti ki.

A szerző az Oregon-i állami egyetem történész-professzora; A *kultúra apostola: Emerson, mint prédikátor és előadó* c. munkájával vált neve ismeretessé. A *The Unitarians and the Universalists* c. munkája világos bevezetés az amerikai unitárius-univerzalista egyház múltjának ismeretébe, egyben hasznos útmutatás azok számára, akik a két felekezet történetével behatóbban kívánnak foglalkozni.

Montesquieu: *A törvények szelleméről*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1987. 322.

A jogtudós, természettudós, filozófus és író Charles Louis de Secondat, baron de Brede et de Montesquieu (1689—1755) a francia felvilágosodás kimagasló egyénisége volt, akit a forradalom egyik előkészítőjének tartottak.

A könyv politikai és jogtudományi munka, mely természeti és társadalmi törvényekről, erkölcsről, a szabadság fogalmának fejtegetéséről szól, valamint a különböző hatalomformákról és az ezek változásainak törvényszerűségeiről.

A szerző felvilágosító munkát szándékozott írni, amelynek legfőbb célja: megszabadítani az embereket és a nemzeteket előítéleteiktől, hogy képesek legyenek felismerni a helyes törvényeket, amelyeknek eredményeképpen nemzeti önismeretre tehetnek szert, s végsőfokon elősegítheti boldogulásukat. Ebben a szándékában az ember iránti szeretete vezette.

Megkísérli a szerző az állam keletkezésének, a törvények természetének magyarázatát. A társadalmi törvények alapjának a tudást tekintve, ebből fakad a különböző társadalmak szükséglete.

A köztársasági, a monarchikus és az önkényuralmi kormányzati formák vizsgálata alapján elítéli az önkényuralmi rendszert, amely az emberektől vak engedelmisséget követel, s ahol az emberek osztályrésze ugyanaz, mint az állatoké: az ösztön, az engedelmisség, a büntetés.

A *törvények szelleméről* című munka megértésének kulcsát adja a törvény fogalmának meghatározása: „A törvények legtágabb értelemben azok a szükségszerű összefüggések, amelyek a dolgok természetéből fakadnak, ebben az értelemben minden lénynek megvannak a maga törvényei“. Montesquieu azt vallotta, hogy a jó törvény titkát csak az adott kor történelmi, társadalmi sajátosságai ismeretében, ezeknek figyelembevételével lehet csak helyesen megfejteni. A törvények szelleme nem más, mint az ész teremtette összhang a tényezők különböző csoportjával.

A XI. és XII. könyvben a társadalmi és az egyéni szabadság fogalmát fejtegeti. A politikai szabadságról állítja, miszerint az a jog, hogy bármit megtehetünk, amit a törvények megengednek. Az egyénre vonatkozó végső következtetése: „minden szabadlelkű ember saját sorsának irányítója.“ Érvényes szép emberi üzenet, amelyből az optimizmus szelleme sugárzik. Mi sem igazolja jobban lelkesedését és ügyszerezetét, mint az a tény, hogy Montesquieu 20 évet szentelt életéből művének végiggondolására és megírására, s mire elkészült vele, megvakult.

Különböző kontinensek társadalmi-politikai berendezésére, az erkölcsökre és szokásokra vonatkozó ismeretek szövődnek bele ez enciklopédikus jellegű, ma is sokatmondó érdekes és értékes könyvbe.

A kötetet fordította és a megjelentetett részleteket válogatta Nemes István és Horváth Andor. A bevezetőt Egyed Péter írta.

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ CLUJ,
Municipiul Cluj-Napoca, Cd. nr. 3050/1987

CUPRINSUL • CONTENTS

9 Mai — ziua independenței și a victoriei • Mai 9th — Day of Independence and Victory	81
---	----

STUDII • STUDIES

Dr. Árpád Szabó: Introducere în istoria cercetării Vechiului Testament • Introduction in the History of the Old Testament Research . . .	83
Ferenc Balázs: Determinism și voința liberă • Determinism and the Free Will	87
Sámuel Szabó: Amintirea lui Balázs Ferenc • The Memory of Ferenc Balázs	95
György Gaal: Alegerea în funcția de episcop și instalarea episcopului Sándor Székely • The Election and Installation of Bishop Sándor Székely .	106
Sándor Gálfalvi: Istoria bisericii unitariene din Cadaciu • The History of the Unitarian Church from Cadaciu	114

LUCRARI OMILETICE • SERMONS

Dr. William F. Schulz: Duminica florilor • The Flower Sunday	121
Dr. Roy Smith: Fericiți iăcătorii de pace • Blessed are the Peacemakers .	122
Dr. Árpád Szabó: Cred în viața veșnică • I Believe in the Eternal Life . .	125
Dénes Jakab: Vii și morți • The Living and the Dead	128
Dr. Dénes Szász: Înălțarea Domnului • Ascension Day	130
Dr. Géza Lorinczi: Matia și Iosif • Matthias and Joseph	132
Ferenc Szász: Unde sînt părinții? • Where are your Forefathers Now? .	135
Dezsó Szabó, Károly Kiss, Csaba Rázmány: Schițe de predici • Sermon Sketches	139
Sándor István Kovács: De 50 ani sub țărină — peste țărină • Firty Years Under Soil — Over Soil	147
Concepte biblice • Biblical Conceptions	148
Idei, cugetări • Ideas, Thoughts	151
VIAȚA BISERICESCA ȘI ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS	153
RECENZII • BOOK REVIEWS	158

Colectivul de redacție • Editors

Președintele și redactor responsabil: dr. Lajos Kovács episcop. Membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezsó Szabó (redactori), György Andrási și Lőrinc Mikó.

Redacție • Editorial Office

3400. Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9. R. S. Romania. Tel. 1 52 71.

